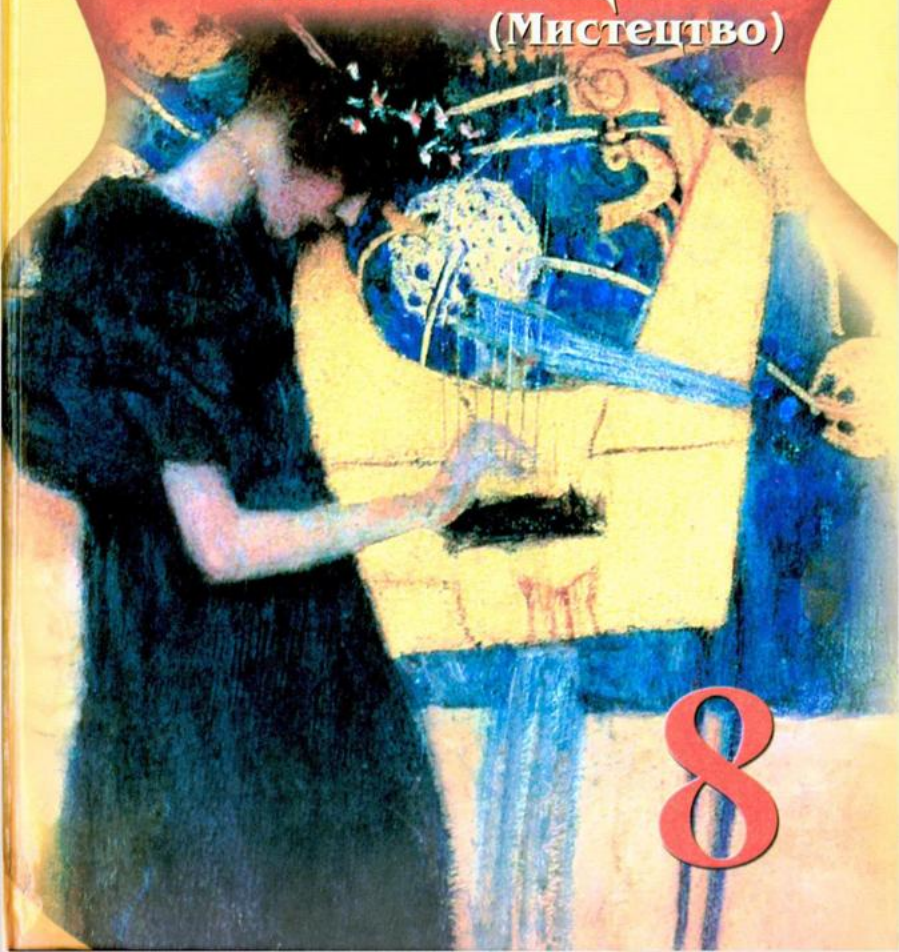

Л.М. Масол, О.В. Гайдамака,
О.В. Калініченко, Н.В. Очеретяна

Музичне мистецтво (Мистецтво)

8

ББК 85я721
М89

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(Наказ Міністерства освіти і науки України № 174 від 17.03.08)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Відповідальні за видання: *Корнілова О. В.*, головний спеціаліст МОН України;
Гайдамака О. В., методист вищої категорії Інституту інноваційних технологій
і змісту освіти

Умовні позначення

— слухаємо музику

— запитання і завдання

— словник

— ретро

Масол, Л. М.

М89 Музичне мистецтво (Мистецтво): підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, О. В. Калініченко, Н. В. Очеретяна ; за заг. ред. Л. М. Масол. — К.: Генеза, 2008. — 191 с: іл.

ISBN 978-966-504-827-5

Підручник створено за програмою інтегрованого курсу «Мистецтво», який поєднує навчальний матеріал музичного та інших видів мистецтв. Учні мають унікальну можливість долучитися до різних форм художньої творчості ХХ століття, ознайомитися з такими явищами як джаз, рок- і поп-музика, удосконалити вміння слухати, аналізувати і розуміти красу класичного і сучасного музичного мистецтва.

ББК 85я721

ISBN 978-966-504-827-5

© Л. М. Масол, О. В. Гайдамака,
О. В. Калініченко, Н. В. Очеретяна, 2008
© Видавництво «Генеза», оригінал-макет, 2008

Шановні друзі!

Перед вами книжка, яка стане вірним супутником на шляху оволодіння мистецькими цінностями сучасності. Вона складається з двох розділів: «Художні напрями ХХ століття» та «Мистецтво і сучасна культура». «Подорожуючи» мистецькими стежками різних країн, ви дізнаєтеся про художні течії, що виникли протягом минулого століття. Музика, яку ви будете слухати, допоможе відчувати незрівнянну красу сучасної класики, репродукції картин художників-модерністів відкриють глибину сприйняття світу.

Без сумніву, ви отримаєте справжнє естетичне задоволення, співаючи пісні, що вже стали класикою української естради: «Два кольори», «Чорнобривці», «Червона рута», «Україна» та ін. Слухаючи джаз, аналізуючи «плюси» й «мінуси» рок- і поп-музики, ви навчитеся критично оцінювати різні художні явища.

В епоху становлення нового синтетичного виду мистецтва — кінематографа посилилася взаємодія різних видів художньої творчості, зародилася кольоромузика. Можливо, ви відчуєте потужний вплив синтезу мистецтв, зокрема кіномузики, і спробуєте виразити свої думки й почуття в процесі кольорових імпровізацій за прослуханими музичними творами.

У попередніх класах ви вже знайомилися з яскравою палітрою видів, жанрів і стилів мистецтва. У восьмому класі ви будете пригадувати, збагачувати й узагальнювати знання та вміння, набуті в попередні роки. Для цього до підручника введено рубрику «Ретро».

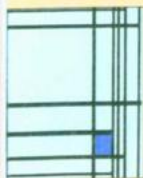
У цьому році на вас чекає ще один сюрприз: упродовж кожного півріччя ви зможете виконувати індивідуальний або груповий проект на музичну тематику. Щоб допомогти вам здійснити цей цікавий самостійний пошук, у *Додатку* вміщено відповідні матеріали.

Сподіваємося, що зміст підручника допоможе вам навчитися відрізняти справжню красу від кітчу, набути важливої для кожної людини компетентності — «бути виразним» у творчій діяльності. Маємо надію, що запропоновані в підручнику мистецькі шедеври будуть спонукати до художньої самоосвіти, яка принесе справжню естетичну насолоду.

Отже, в добру путь лабіринтами сучасного мистецтва!

Автори

У наш час
здатність людини
творити художні образи,
утілювати пережите
на полотні, у камені
чи звуках яскраво
виявилася в мистецтві,
сповненому
суперечностей і
відкриттів

Р О З Д І Л І

ХУДОЖНІ НАПРЯМИ XX СТОЛІТТЯ

ВІД МОДЕРНУ ДО МОДЕРНІЗМУ

Зачинилися останні двері ХХ століття. Воно запам'ятається нам як століття технічного прогресу і небачених наукових відкриттів, що змінили вікові уявлення про простір і час, воно позначилося виходом людини в космос і проникненням у таємниці підсвідомості. Але ми не зможемо забути і про те, що це час світових війн і революцій, соціальних конфліктів та екологічних катастроф, у цей період загострилися національні та релігійні протиріччя між людьми, які по-різному сприймають цей світ.

У наш час здатність людини творити художні образи, утілювати перережіте на полотні, у камені чи звуках яскраво виявилася в мистецтві, сповненому суперечностей і відкриттів. За кожним образом художника, скульптора, композитора, режисера стоїть не лише майстерність, а й прагнення досконалості, пошук і винайдення нових художніх засобів. Мистецтво ХХ століття, на перший погляд, суттєво відрізняється від мистецтва попередніх періодів: складається таке враження, начебто між ними лежить прірва. Воно здається занадто складним для розуміння, неймовірно напруженим за емоційним забарвленням. Насправді ж воно, як і в усі часи, відображає в художніх образах дух епохи.

Активний пошук митцями новітніх засобів і технічних прийомів виник від бажання знайти нові можливості для втілення внутрішнього світу сучасника, який або активно висловлював протест проти дійсності, що руйнує індивідуальність у техногенній цивілізації, або намагався відгородитися від життєвих проблем іронією, гротеском¹. Хтось оспівував втрачену гармонію і красу, деякі прагнули віднайти душевну рівновагу, занурюючись у фантастичні віртуальні світи, а інші — не приховували жах і втрату віри в майбутнє. Добро і зло, щастя і горе, війна і мир, любов і ненависть, урбанізація² і незаймана природа, що надавала натхнення і сили, — діапазон тем мистецтва ХХ століття, яке виконувало роль своєрідного «барометра» глибинних, інколи прихованих від очей, суспільних і особистісних проблем.

Музичне мистецтво ХХ століття, як і всі інші — образотворче, театральне, кінематограф, увібрало в себе динамізм життя, нові устремління епохи. Творчість митців того часу часто називають елітарною, незрозумілою. Інколи викликають здивування знахідки композиторів: ну де ж у цій музиці

¹ Гротеск — надмірне перебільшення або применшення зображуваного.

² Урбанізація — процес швидкого зростання старих і появи нових міст.

А. Гауді.
Церква Саграда Фамілія,
м. Барселона (Іспанія)

В. Городецький.
Будинок В. Городецького,
м. Київ

мелодія, тобто широка й звична для нас кантилена, де зрозумілі кожному емоційні образи? Чому слова вокального твору зовсім не вдається розібрати, а якщо і вдалося, то їх зміст неможливо відразу усвідомити? «Незрозумілість» цієї музики пов'язана не стільки з прагненням її творців писати композиційно складні твори, суть яких не лежить на поверхні, скільки з бажанням передати в них складність сучасного життя. Деякі композитори намагалися передати пафос¹ епохи в масштабних симфонічних полотнах чи грандіозних оперних містеріях, а багато хто, навпаки, — занурювався в найтонші нюанси людських почуттів. Але ми вперто намагаємося почути в цій музиці те зрозуміле, до чого звикли, але чого там немає...

У мистецтві ХХ століття не було єдиного панівного стилю, воно ознаменувалося спалахом цілої низки яскравих художніх течій, які об'єднувалися загальною умовною назвою *авангард*. Цьому передував стиль **модерн**, що виник на зламі століть і охоплював різні сфери візуального мистецтва — архітектуру, живопис, графіку, декоративно-ужиткове мистецтво. Назва саме цього стилю позначилася і на узагальненому визначенні нового мистецького явища — **модернізму**, а потім — **постмодернізму**.

Модерн — це і дивовижні споруди іспанського архітектора **Антоніо Гауді**, який шукав натхнення в природних формах, і витвори вітчизняного архітектора **Владислава Городецького**.

!? Які природні мотиви використовують автори архітектурних споруд? Пригадайте архітектурні пам'ятки епохи бароко, класицизму. Чи можна стверджувати, що в архітектурі модерну простежуються спроби авторів відобразити протиріччя нової епохи? Доведіть свою думку.

¹ *Пафос* — сутність, основна ідея, спрямованість, висловлена з піднесеністю, натхненням.

Г. Клімт. Поцілунок

В. Зарецький. Бузок. Біла хати

Без сумніву, картини в стилі модерн австрійського художника *Густава Клімта* та українця *Віктора Зарецького* вражають глядача самобутністю, оригінальними сюжетами, вишуканою декоративністю і неперевершеною колористикою.

!? Розгляньте живописні твори. Чи можна їх порівняти? Спробуйте знайти спільні й відмінні риси.

На початку століття світ був здивований модерністськими інноваціями¹

¹ Інновація – тут: нововведення в будь-якій галузі на основі досягнення передового досвіду.

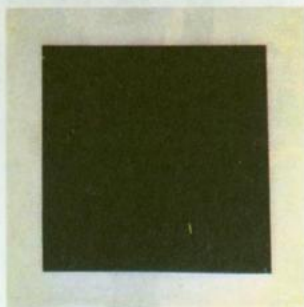

В. Кандінський. Різнокольорове коло

художників **Василя Кандінського**, **Казимира Малевича** та **Олександра Архипенка**. Можна безперестану дивуватися безпредметним кольоровим композиціям живописців, майстерним скульптурам, що втілювали ніжні й граційні жіночі образи в камені чи металі, використовуючи ламані лінії і «пустотні» форми.

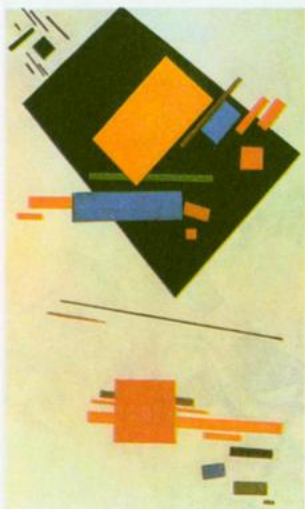
!? Спробуйте дати власне тлумачення картини К. Малевича «Чорний квадрат», враховуючи підказку художника: «Чорне і біле — це світло і темрява, площина і безмежність». Чому, на вашу думку, саме ця композиція стала знаковою для мистецтва ХХ ст.?

К. Малевич.
Чорний квадрат

Твори абстрактного (нефігуративного) мистецтва базуються на лініях, кольорових плямах тощо. Це основні засоби, якими користуються автори,

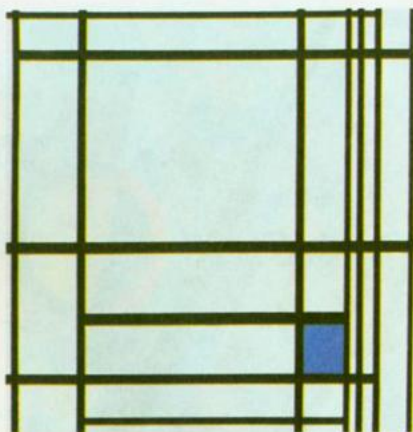

К. Малевич. Супрематизм

О. Архипенко.
Жінка розчісує коси

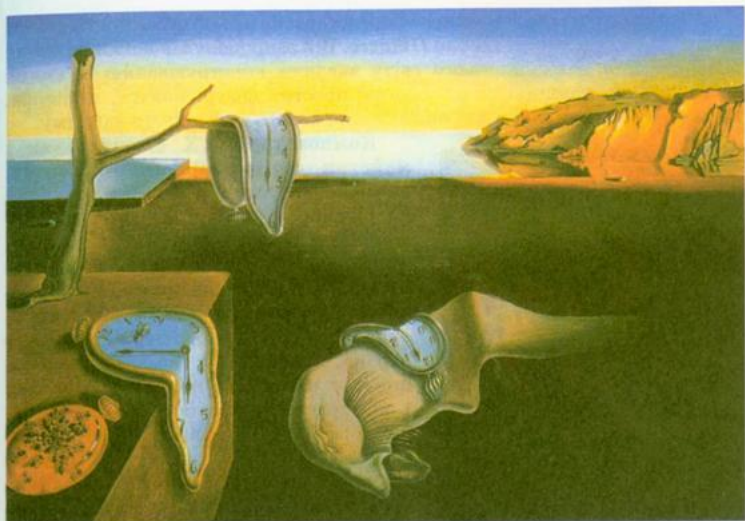
П. Мондріан. Композиція із синім

створюючи свої полотна. Голландець **Піт Мондріан** передавав власні враження та осмислення оточуючого світу засобами чіткої структури, яка утворюється за допомогою ліній, що перетинаються під прямим кутом. Квадратні й прямокутні площини він тонув лише трьома основними кольорами — червоним, жовтим і синім — або ахроматичними — білим і чорним. Таке «мистецтво чистої пластики» спрямовувалося на вивільнення від природних форм і утверджувало ясність і простоту чистих геометричних форм.

Відомий художник Казимир Малевич розробив власний творчий метод (**супрематизм**), який став одним з різновидів абстрактного мистецтва. Його композиції складаються з різнокольорових площин у формі квадрата, прямокутника, кола, хреста. Після створення свого знаменитого «Чорного квадрата» К. Малевич писав, що саме ця форма є «зародком усіх можливостей», бо з квадрата «вийшли» коло й куб.

Джерелом образів для багатьох митців стала сфера підсвідомості, що виявляється у мріях, сновидіннях, рап-

С. Далі. Сталість пам'яті

тових прозоріннях. Так виникла нова течія — сюрреалізм. Уміння художників-сюрреалістів поєднувати несумісні предмети реальності породжувало незвичайні і захоплюючі естетичні ефекти. На полотні *Сальвадора Далі* «Сталість пам'яті» ніби розтікаються три м'які циферблати годинників, а навколо — безлюдний пейзаж, плита невідомого походження, частина обличчя. Усе це разом створює картину-загадку, яку кожний глядач може розгадати по-своєму. Майже всі картини відомого сюрреаліста ставали своєрідними ребусами. На одному з його творів можна побачити і фігури двох монахинь у чорно-білому вбранні й упізнати скульптурний портрет письменника і філософа Вольтера.

С. Далі. Невільничий ринок.
Фрагмент з прихованим
портретом Вольтера

!? Спробуйте розгадати загадку художника, приховану в картині «Сталість пам'яті». Поясніть ідею композиції з деформованих годинників, розміщених у незвичному для них середовищі.

Як саме художникові вдалося «заховати» портрет Вольтера в багатофігурній композиції?

Авангардне мистецтво яскраво представлено в багатогранній творчості іспанського художника **Пабло Пікассо**. Він запропонував новий принцип відображення навколишнього світу завдяки конструюванню об'ємних зображень на площині за допомогою простих фігур: конуса, циліндра, куба. Це стало приводом для виникнення нового художнього напрямку.

П. Пікассо. Дівчина на кулі

Композитори ХХ століття, як і майстри образотворчого мистецтва, експериментували з формою, шукали нові темброві звучання. У музичному мистецтві в цей час виникає напрям, який отримав умовну назву **неокласицизм**. Він відображав прагнення композиторів повернутися до гармонійності, ясності, що було характерно для часів бароко, класицизму, романтизму. Водночас у намаганні передати динамізм і контрасти сучасності композитори використовували новітні мовні засоби, складні гармонії, загострені ритми. Рисами неокласицизму позначена творчість відомих композиторів-симфоністів Пауля Хіндемита (Німеччина), Дмитра Шостаковича (Росія), Бориса Лятошинського (Україна).

У ХХ столітті виявився значний інтерес до фольклору різних народів. Непересічне значення для збереження народної спадщини мала діяльність угорців Бели Бартока і Золтана Кодая, хорова творчість українця Миколи Леонтовича, німця Карла Орфа, які аранжували народні мелодії, надаючи їм імпульсів сучасності. Представники «нової фольклорної хвилі» Ігор Стравінський, Євген Станкович, Мирослав Скорик та інші по-своєму втілювали народні образи й інтонації в різних музичних жанрах.

Зрозуміло, що багатогранну творчість видатного музиканта, як і будь-якого митця, важко «затиснути» в рамки певного стилю. Наприклад, такі знакові постаті мистецтва ХХ століття, як композитор І. Стравінський і художник П. Пікассо в різні періоди свого творчого життя створювали шедеври, що належать до різних художніх напрямів. У ранній період І. Стравінський пише балети на основі архаїчних¹ фольклорних джерел, у зрілі роки — неокласичні твори, духовну музику. Наприклад, у його балеті «Весна священна» використані наспіви, що походять від давніх слов'янських пісень і награвань. Деякі з цих старовинних мелодій І. Стравінський записував на Волині. Балет «Поцілунок феї» І. Стравінський побудував на мелодіях улюбленого композитора Петра Чайковського. Ця музика вже була ознакою іншого мистецького напрямку ХХ століття — неокласицизму. У доробку І. Стравінського є твори,

¹ Архаїчний – стародавній, старовинний.

написані під впливом джазу («Регтайм для 11 інструментів»).

 І. Стравінський. Балети «Весна священна» та «Поцілунок феї», «Регтайм для 11 інструментів» (фрагменти).

 Уважно послухайте фрагменти запропонованих творів — музичних прикладів різних мистецьких напрямів ХХ ст. Спробуйте дати характеристику кожному музичному фрагменту (особливості мелодії, ритму, динаміки, фактури). Пригадайте, які твори І. Стравінського ви слухали раніше.

*М. Періх. Дівчина. Пастушок.
Ескізи костюмів до балету
«Весна священна»*

Поряд із грандіозними симфонічними циклами, оперними драмами, масштабними концертними творами, що віддзеркалювали в ритмо-інтонаціях епохальні події людства (війни, революції, природні й соціальні катаклізми), активно розвивалася камерна музика, якій притаманна особлива глибина відображення ліричних сторінок життя людини. Широкої популярності в минулому столітті набули пісенні жанри, які збагатили палітру вокальної творчості новітніми напрямками джазу, рок- і поп-музики.

 Назвіть жанри вокальної музики. Наведіть приклади творів. Заспівайте улюблену пісню.

Ми навряд чи знаємо імена композиторів, які в часи Й. С. Баха або В. А. Моцарта писали побутові пісні. А сьогодні автори й виконавці шлягерів відомі не менше, ніж метри музичної класики. Наприклад, в Англії творча діяльність рок-гурту «The Beatles» поцінована найвищими нагородами держави, тобто навіть більше, ніж музика видатного композитора сучасності Бенджаміна Бріттена. У нашій країні високо шанується неповторний талант Володимира Івасюка, автора естрадних пісень, зокрема «Червоної руті», що стала справжньою музичною візиткою України. Його ім'ям названо всеукраїнський пісенний фестиваль, на його батьківщині відкрито музей. Великого шанування здобув у Латвії всенародний улюбленець — естрадний композитор Раймонд Паулс, його вважають національним героєм, ним пишаються сучасники.

Музика звучить

Урочисто

Музика і вірші Л. Горової

чан-ні і сло-ві. Му-зи-ка жи-ве в на-ших по-чут-тях три-
 во-ги й лю-бо-ві. І ко-ли зву-чить во-на, зу-пи-
 ня-єть-ся час, все на-род-жу-єть-ся знов, ні-би
Приспів:
 впер-ше ко-жен раз. І про
 все за-бу-ва-єть-ся, лиш лю-
 бов за-ли-ша-єть-ся. За-ти-ха-є все, за-мов-ка-є все,
 за-вми-ра-є все на зем-лі, ко-ли му-зи-ка зву-чить.
 За-ти-ха-є все, за-мов-ка-є все, за-вми-ра-є все на зем-лі, ко-ли
 му-зи-ка, му-зи-ка зву-чить

2. Може, і давно сивіє печаль у когось на скронях.
 Може, із дощу або із сльози краплина в долонях.
 Може, ще початком буде кінець,
 І настане свято для наших сердець.

Приспів.

Мистецькі поради

1. Перед розучуванням пісні проаналізуйте ритм мелодії: зверніть увагу на синкопи (переміщення акцентів).
2. Уважно стежте за дикцією: коротко й чітко вимовляйте приголосні [з], [с], [ж], [ш], [ч] та закінчення слів і фраз.
3. Продумайте виконавський план твору: динамічний і темповий розвиток музики, визначте кульмінацію.

Що нового ви дізналися про мистецтво ХХ ст.? Які зміни людського життя вплинули на його розвиток? Розкажіть, що було характерним для музичного мистецтва ХХ ст.

Модерн (від франц. «сучасний», «новітній») — стиль мистецтва кінця ХІХ — початку ХХ ст., особливостями якого є важливе значення архітектури як основи синтезу мистецтв, провідна роль декоративності.

Модернізм — узагальнююча назва нереалістичних авангардних художніх течій ХХ ст. (експресіонізм, абстракціонізм, кубізм тощо).

Постмодернізм (від лат. «після») — термін, що відображає художні явища останньої третини ХХ століття, особливістю яких є поєднання в межах одного твору стилів, прийомів, мотивів, запозичених з мистецтва різних епох.

МИСТЕЦЬКИЙ ПРОЕКТ

Оберіть тему індивідуального або групового проекту під загальною назвою: «Від модерну до модернізму», який ви будете виконувати самостійно впродовж першого семестру.

Орієнтовні теми і завдання:

1. Ескіз оздоблення екстер'єру або інтер'єру будинку музики (Дитячого палацу творчості, музичної школи, музично-розважального центру, лялькового театру, музичного кафе тощо) у стилі модерн або в іншому, обраному вами, стилі.

2. Ескіз концертної або театральної афіші в стилі модерн або в іншому стилі.

3. Живописне панно «Кольорова симфонія», «Музика сонця» тощо за мотивами музичних творів (безпредметна композиція).

Допоможе вам зорієнтуватися в художньому вираженні ознак певного стилю при виконанні практичної роботи матеріал підручника та Додатки.

У презентації проекту можна використати аудіо-, відео- або комп'ютерні технології.

ДИНАМІЗМ — СИМВОЛ ЕПОХИ

На межі XIX–XX століть значно прискорилися темпи культурного прогресу. Цьому сприяли стрімкий економічний і промисловий розвиток, соціально-історичні зміни, розвиток техніки.

Нові ритми життя, звуки індустріального світу увійшли в мистецтво, зокрема музику XX ст. Народжуються твори, що втілюють риси музичного авангарду, наприклад «Сільськогосподарські машини» Д. Мійо, «Регбі» А. Онеггера, а в балеті Е. Саті взагалі звучить... друкарська машинка. Ці французькі композитори входили до мистецького об'єднання, яке мало назву «Шестірка», чи «Група шести». Вони мали спільні позиції і погляди щодо розвитку музичного мистецтва: перш за все їх не влаштовувала перенасиченість романтичною музикою з її багатослівністю і перебільшеннями емоційних висловлювань. Вони вважали, що життя змінилося, змінилися думки, теми, тональність і динаміка, іншою стала лірика — без недомовок та завуальованості.

Композитори «Шестірки» прагнули створювати «музику повсякдення». Вони шукали нові сюжети й жанри, а також нового слухача. Наприклад, **Артур Онеггер** говорив: «Музика повинна змінити публі-

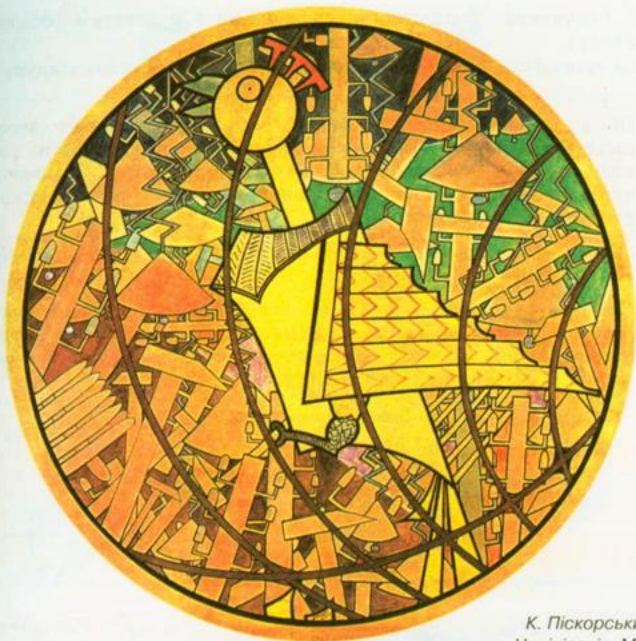
ку і звернутися до мас. Але для цього їй потрібно змінити свій характер, стати простою, навіть і у великих жанрах. Людям нецікаві композиторська техніка і пошуки. Потрібно бути доступним для рядового слухача і цікавим для музиканта».

А. Онеггер

Сенсаційним успіхом супроводжувалося виконання симфонічної п'єси А. Онеггера «Пасифік 231», одного з найяскравіших проявів урбаністичної музики. Оркестрові довелося відтворювати звучання пари, що виривається, гудіння, стукіт коліс, роботу поршнів та шатунів. Адже герой твору «Пасифік 231» — потяг. На противагу романтичному культу почуття та імпресіоністському культу найтонших нюансів відчуттів, на противагу опоетизуванню дійсності Онеггер демонстративно звертається до «прози

К. Піскорський.
Цивілізація. Місто

життя», знаходячи в цьому одне з відображень сучасності. І не звуконаслідувальні ефекти приваблюють його в «Пасіфіку...», а захоплення людським розумом, що вдихнув життя в сталеву конструкцію. Онеггер піднімає на п'єдестал динамізм як найяскравіше вираження сучасності.

А. Онеггер. «Пасіфік 231».

Проаналізуйте музичну мову твору. Визначте виконавський склад, його роль у п'єсі.

Які мотиви лягли в основу графічної композиції К. Піскорського? Уявіть, що перед вами вікно в гомінливий світ. Які звуки можна почути в ньому?

Теми повсякденного життя з'являються у творах багатьох композиторів того часу. Так, у балеті росіянина **Дмитра Шостаковича** «Золоте століття» є такі танцювальні номери, як «Бокс заради реклами», «Теніс» тощо.

А в Концерті для фортепіано з оркестром **Левка Ревуцького**, який композитор передбачав назвати «Поемою змагання», музика передає дух творчого змагання на олімпіадах, де демонструвалися досягнення народних талантів (співаків, спортсменів, танцюристів).

Л. Ревуцький. Концерт для фортепіано з оркестром (фрагмент фіналу).

Які музичні засоби використав композитор для втілення свого задуму?

Ще в далекому минулому, в епоху бароко, французькі клавесиністи Ж.-Ф. Рамо і Ф. Куперен намагалися «зображувати» речі побуту, об'єкти довкілля, хоча це були лише спроби, які важко порівняти з динамікою і прискореним темпоритмом творів композиторів ХХ століття.

Ф. Куперен. «Будильник», «Маленькі вітряні млини». Ж.-Ф. Рамо. «Тамбури».

Порівняйте музику минулого і сучасності. Зверніть увагу на темброву палітру, мелодію, темп, динаміку. Проаналізуйте, яка музична форма (рондо, варіації) допомогла композиторам зобразити маленькі вітряні млини, музичний інструмент тамбури?

Схема форми рондо

К. Карра. Вершник

У. Боччоні. Безперервність єдиних форм у просторі

Мистецький напрям, що оспівував нову індустріальну епоху, прославляючи швидкість машин і ритмів життя, набув назву **футуризм**. **Луїджі Руссоло** — представник італійських футуристів — у пошуках нових засобів музичної виразності використовував звуки-шуми, які, на думку прихильників цього стилю, краще відображають новий світ — епоху локомотивів, автомобілів і літаків. Л. Руссоло вигадує нові шумові інструменти й створює з них цілий оркестр. Концерти з таких композицій, як, наприклад, «Зустріч автомобілів з аеропланом» викликали різне ставлення публіки: від зацікавленості до зневаги. Багато композиторів використовували у своїх творах подібні «технічні знахідки» — звуки сирен, моторів, дзвінків.

У картинах і скульптурах футуристи теж намагалися передати ритм і темп руху, подрібнюючи контури форм і вибудовуючи динамічні лінії всередині предметів, що рухаються. Італійський художник **Карло Карра** передав рух коня, яким керує жокей. Митець намагався одночасно показати переміщення коня і вершника в просторі.

!? Уявіть себе композитором. Які засоби музичної виразності ви використали б для створення музичної п'єси «Вершник» (продумайте тембр, темп, ритм тощо)?

П. Пікассо.
Гітара

О. Богомазов.
Кубофутуристична композиція

У знаменитій скульптурі «Безперервність єдиних форм у просторі» (с. 19) італієць **Умберто Боччоні** спробував виявити у пластичній формі життєві сили і передати рух м'язів людини в момент її крокування.

!? Якими засобами скульптору вдалося передати безперервність руху людини, яка крокує?

Чи можна порівняти художні твори футуристів з музикою, що передає рух, динаміку? Що їх об'єднує?

Це цікаво знати!

Американський композитор Джон Кейдж один з перших представників так званої «невизначеної музики» — алеаторики¹. Такий музичний метод дає можливість виконавцю вільно, на свій розсуд, змінювати місце музичної фрази і навіть цілого розділу музичного твору. Виконавець перетворюється на повноправного співавтора.

Найоригінальніша п'єса Кейджа абсолютно «німа й безмовна»: піаніст сидить за клавіатурою рояля рівно 4 хвилини 33 секунди і рухає руками, ніби грає. Не менш оригінальним є його твір «Уявний ландшафт № 4», написаний для... 12 радіоприймачів! Ця п'єса не може звучати двічі однаково, адже під час наступного виконання приймачі будуть налаштовані вже на інші програми та радіостанції.

¹ Алеаторика — метод музичної композиції, що передбачає мобільність музичного тексту.

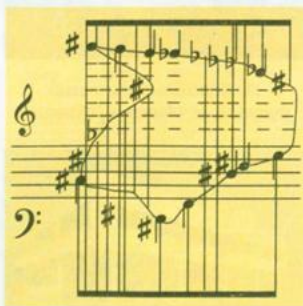

В. Кандинський. Композиція VI

Стрімкий розвиток науки початку XX століття змінив уявлення про простір і час. Створення художніх композицій за допомогою простих геометричних фігур: конуса, циліндра, куба для відтворення об'ємності зображення на площині призвело до появи цілого художнього напрямку — кубізму. Його яскравим представником був іспанець **Пабло Пікассо**. Кубісти рішуче відмовлялися від зображення предметів такими, якими вони є насправді, відкинувши принципи лінійної перспективи. Художники намагалися показати предмети одночасно з кількох точок зору, а тому зображувані форми поставали перед глядачем відразу в різних ракурсах: фронтальному і боковому розрізах та проєкціях знизу і зверху.

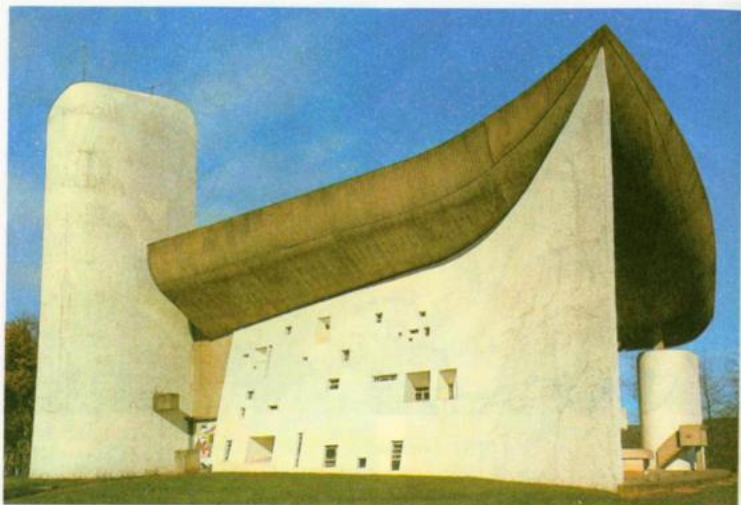
Абстракціоніст **Василь Кандинський** вважав головним у мистецтві духовний зміст, а основним засобом вираження цього змісту — комбінацію безпредметних форм. У його живописних композиціях колір тісно пов'язаний з формою, яка відтіняє і посилює його звучання. Блакитне або жовте коло, чорний або червоний трикутник викликають у глядача зовсім різні емоційні реакції.

Запис алеаторики

!? Чому, на вашу думку, ставлення художників-абстракціоністів до кольору вважали музично-ритмічним та емоційним? Які музичні жанри можна використати для назви картини В. Кандинського?

*Ле Корбюзьє. Капела Нотр-Дам-дю О,
м. Роншан (Франція)*

*Ле Корбюзьє. Житловий
будинок, м. Марсель (Франція)*

*Ле Корбюзьє. Вілла Савой,
м. Пуассі-сюр-Сен (Франція)*

Це цікаво знати!

Молоде мистецтво кінематографа експериментує в авангардних напрямках. У стрічці «Колесо» режисер Абель Ганс використав нові прийоми ритмічного монтажу в стилі футуризму, що культивував рух. Найефектнішим епізодом є так звана «симфонія колій». У момент фільму, коли герой (машиніст) вирішує пустити потяг під укіс, режисер ефективно використовує зйомку руху, створюючи напругу, що поступово зростає: рух потяга збільшується, а потім швидкість різко знижується. Таким чином, завдяки суто кінематографічним засобам глядачам передаються відчуття пристрастей, що вирують у душі героя. Ежен Деслав (Євген Савченко, українець за походженням) у фільмі «Марш машин» починає експериментувати з музикою в кіно. Він розміщує за екраном грамофон і ставить платівки з музичними творами, що передають динаміку, необхідну для втілення кінозадуму.

Архітектура початку ХХ століття теж зазнала оновлення. Технічні відкриття, нові матеріали змінили методи

будівництва. Деякі зодчі вважали, що форми, які визначають зовнішній вигляд будинку, виробляються на основі функціонального призначення споруди, тобто архітектура мала відповідати новим соціальним умовам та новій будівельній техніці. Так виник новий художній напрям — функціоналізм.

Яскравим представником цього напрямку став французький архітектор **Ле Корбюзьє**. Багато років він займався вивченням пропорцій в архітектурі і винайшов модульор — універсальний вимірювальний масштаб, що базується на середніх розмірах людського тіла і «золотому ряді», у якому кожне наступне число дорівнює сумі двох попередніх. «Модульор — це гама. Музиканти користуються гамою і створюють музику відповідно до своїх здібностей — примітивну або прекрасну», — писав Ле Корбюзьє. Кожна зведена за його проектом будівля ставала справжнім художнім відкриттям.

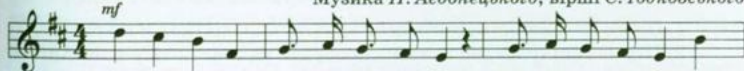
!? Як ви гадаєте, чому будівлі Ле Корбюзьє і сьогодні викликають зацікавленість? Порівняйте капелу з архітектурними спорудами Франції минулих століть.

Пригадайте відомий вислів, що архітектура — це застигла музика. Яку мелодію ви «почули», споглядаючи капелу Нотр-Дам-дю О?

Юність вірить у чудеса

Радісно
mf

Музика П. Асдонецького, вірші Є. Іодковського

1. В світ-лий бе - рег ві - рять жу - рав - лі, в га-вань ко - раб - лі в від-

кри - тім мо - рі... В сві - жий ві - тер ві - рять па - ру - са,

Приспів:

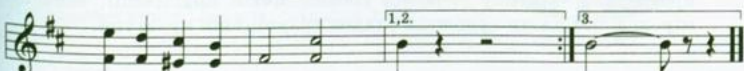
ю - ність ві - рить в чу - де - са. А ти твер - диш, що на

сві - ті не бу - ва - є чу - дес. Ну що то - бі ска-

за - ти? В них — зміст жит - тя у - весь! Як зір яс - кра - вих

в не - бі — стіль-ки скрізь чу - дес! - дес!

2. Світ повний радісних чудес,
Зеленіє ліс
В пустелі голій,
Проліта супутник в вишині,
Близько й до зірок мені!

Приспів.

3. Там, де люди бій дають пурзі,
Виросте в тайзі
Величне місто.
Ми разом туди поїдем жити,
Будем чудеса творить.

Приспів:

І ти тоді зрозумієш —
Світ наш повний чудес.
Про це я твердо знаю:
В них — зміст життя увесь!
Як зір яскравих в небі —
Стільки скрізь чудес!

Мистецькі поради

1. Перед виконанням двоголосся вивчіть мелодію кожного голосу.
2. Під час співу на два голоси спробуйте виконати твір повільніше з метою досягнення злагодженого звучання в ансамблі.
3. Під час виконання пісні в заданому темпі пам'ятайте про чітку вимову приголосних звуків, а також оспівування кінцівок слів і фраз.
4. Продумайте, який темп ви оберете, щоб створити відповідний настрій.

Які засоби виразності винайшли композитори ХХ століття для відтворення в музиці середовища, в якому вони жили? Поміркуйте, чому знадобилися ці нововведення.

Кубізм (від франц. «куб») — мистецька течія, прихильники якої зображали реальний світ у вигляді комбінацій геометричних фігур.
Функціоналізм — напрям в архітектурі ХХ ст., що вимагає строгої відповідності будівель до виробничих і побутових процесів, які відбуваються в них.
Футуризм (від лат. «майбутнє») — напрям у мистецтві, який пропагував естетику сучасної урбаністичної цивілізації, значною мірою відкидаючи художній спадок традиційної культури.

У ПОШУКАХ ХУДОЖНЬОЇ ЕКСПРЕСІЇ¹

Початок ХХ століття... Напередодні Першої світової війни і в повенні роки світ охопили передчуття невідомості й невизначеності... Людина відчувала себе ніби розчавленою молотом часу. Мистецтво шукало різні шляхи для відображення тогочасних подій, розради душевного стану людей. Деякі митці не бачили позитивного виходу із ситуації, що склалася. З'явилося різко критичне ставлення до ідеалів класичного і романтичного мистецтва. У Німеччині та Австрії виникла нова художня течія — експресіонізм, представники якого, особливо в період світової війни, відтворювали темний, прихований бік реального життя.

У центрі уваги експресіоністів — тяжкі стани душі, породжені відчаєм, зображення негативних боків дійсності, співчуття до «пригноблених та ображених». Світ образів творів музикантів-експресіоністів — сфера жаху і неспокійних передчуттів.

Експресіонізм у музиці яскраво виявився в творчості австрійського композитора *Арнольда Шенберга*. Його вважають засновником цього напрямку в музиці і представником «нової віденської школи».

!? Пригадайте представників віденської класичної школи. Чому музику саме цих композиторів відносять до класичної? Як ви гадаєте, чому школа отримала таку назву?

Експресіоністи знаходилися в постійних пошуках у сфері музичної мови та засобів виразності. І, як результат, вони відмовилися від використання мажору і мінору, завдяки чому народилася атональна музика. Експресіоністи не бажали використовувати й класичні традиції розвитку музики — з'являється новий музичний метод — додекафонія.

Атональна музика не була забавною винаходом А. Шенберга. Настрої суспільства перед Першою світовою вій-

А. Шенберг

¹ *Експресія* — сила вираження, вияву яких-небудь почуттів, переживань; виразність.

Фрагмент з вистави «Місячний П'єро»

ною були такими, що їх неможливо було виразити тільки за допомогою тональних засобів. Саме в цей час виникла зацікавленість старовинною музикою, яка була створена ще до виникнення тональності.

Композитори поєднали слово і тембр: із тембрових знахідок з'явився хор, що говорить, а поява додекафонії стала закономірним результатом упорядкування атональності в чітку систему композиції.

Знаменитий вокальний цикл А. Шенберга на слова Альберта Жиро «Місячний П'єро» для жіночого голосу в супроводі незвичного, спеціально складеного камерного ансамблю — один із символів початку ХХ століття в музиці. У «Місячному П'єро» трагічне, ліричне й сатиричне злилися в єдине ціле. Від традицій романтизму лишилися тільки велика кількість частин. А все інше, ніби поставлене з ніг на голову: замість багатой мелодії — говірка, замість фортепіано або оркестрового акомпанементу — різке звучання камерного ансамблю, та й той ніколи не використовується у повному складі (у фіналі вокалісту взагалі акомпанує тільки флейта). Герої — маріонетки, яких ніби смикають за ниточки сили зла. Музика циклу залишає дуже сильне емоційне враження.

У передмові до «Місячного П'єро» Шенберг дає виконавцям такі вказівки: «Записана нотами мелодія для голосу (окрім вказаних винятків) не призначена для співу. Перед виконавцем стоїть завдання створити з неї мелодію мовленнєвого співу, не забуваючи про запропоновану висоту

звуків». Композитор вводить особливу манеру вокального виконання, яку називає «мовоголос», «мовоспів», «мово-мелодія». Це передбачає, що виконавець суворо дотримується вказаного ритму. При цьому інтонації мелодій дуже нестійкі, складається враження, що мелодія то «падає», то «злітає». Манера виконання не схожа на спів чи розмовну мову. У результаті виникла одна з найцікавіших технік вокальної музики.

Образи, ніби традиційні за назвою, у Шенберга деформуються до стану гротеску. Наприклад, № 5 «Вальс Шопена» — ми дійсно можемо почути в музиці хворобливо-іронічний портрет шопенівського вальсу — одного з найяскравіших символів музичного романтизму; № 6 «Мадонна», молитва до Божої Матері, — лякаючий, похмурий, величний образ якої зовсім далекий від канонічних уявлень про Богородицю.

Л. Етенко. Фреска

Ф. Шопен. Вальс. Й. С. Бах—Ш. Гуно. Ave Maria.

А. Шенберг. Місячний П'єро. № 5 «Вальс Шопена». № 6 «Мадонна».

Пригадайте характерні ознаки вальсу. У якій музичній формі створювалися вальси? Як в експресіоністичній манері «завзвучав» вальс Шопена?

Схема тричастинної форми

Опишіть свої враження. Згадайте характерні особливості романтичного стилю в музиці. Порівняйте твори минулого і сучасності. Поміркуйте, які душевні стани відтворює музика. Якою постає перед слухачем Мадонна Шенберга? Чи співзвучні музика Шенберга і образ створений Л. Етенко?

Це цікаво знати!

Шенберг дуже цікавився живописом. У його бібліотеці знаходилися книги-маніфести К. Малевича, В. Кандинського та ін. Він і сам був професійним художником — членом Пруської академії мистецтв, брав участь у виставках художників-експресіоністів. Шенберг створив набагато більше картин, ніж музичних творів (до трьохсот полотен). Серед них є і портрети, і автопортрети, і натюрморти, а також пейзажі і так звані «марева» — абстрактні картини, зміст яких розкривається, як і в музиці, тільки в процесі співпереживання.

Музичні цикли (вокальні, інструментальні) створювали композитори різних часів і мистецьких стилів. Особливо вони були характерні для епохи романтизму.

Ф. Шуберт. «Прекрасна мірошниця». Р. Шуман. «Карнавал» (фрагменти на вибір).

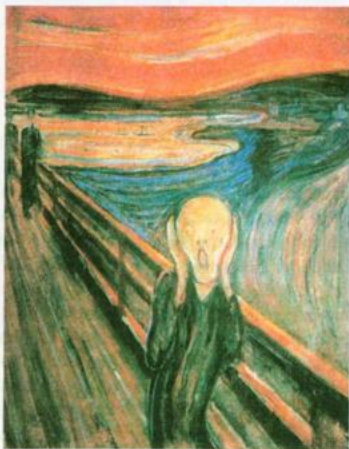
Які почуття виникли у вас під час слухання? Завдяки яким засобам музичної виразності розкривається зміст програмового інструментального циклу Р. Шумана?

Батьківщиною експресіонізму в образотворчому мистецтві можна вважати Німеччину. Представники цього стилю, подібно до музикантів-експресіоністів, особливо в період світової війни, відтворювали темний, прихований бік реального життя. Основним виразним засобом митців стала експресія, яка виявлялася в деформації пропорцій і надто яскравій кольоровій гамі.

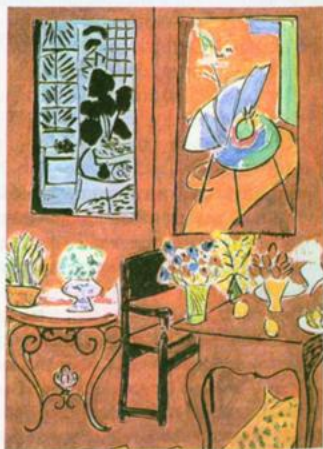
Норвезький художник **Едвард Мунк** живописними засобами передає образ світу, про який свого часу писав: «Мені увесь час здавалося, що я чую страшний, безкінечний крик природи».

У чому експресивність твору Е. Мунка? Закрийте нижню частину картини. Що ви бачите? Що об'єднує обидві частини картини в єдину за змістом композицію? Які емоції викликав у вас цей твір? Чи подібні вони до переживань, які з'явилися у вас під час прослуховування музики А. Шенберга?

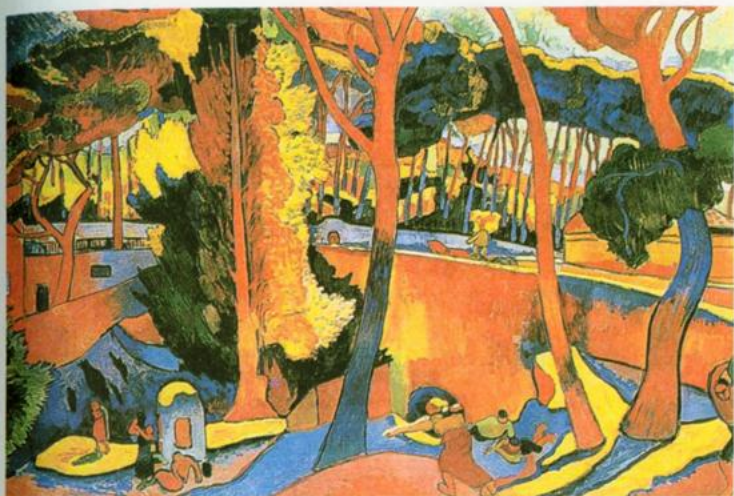

Е. Мунк. Крик

А. Матісс. Червона кімната

А. Дерен. Поворот дороги

У XX столітті в образотворчому мистецтві Франції виникла ще одна мистецька течія, що характеризувалася надзвичайною емоційністю, високою художньою виразністю, стихійною динамікою живопису, експресією кольору. Це — **фовізм**. У пейзажах, інтер'єрних сценах, натюр-мортах послідовники цього напрямку — **Анрі Матісс, Андре Дерен** та ін. — охоче використовували поєднання додаткових кольорів, наприклад жовтого і фіолетового, червоного і зеленого та ін. Таким чином вони намагалися передати власне ставлення до навколишнього світу.

!? Які настрої, на вашу думку, відображає колорит картин А. Дерена та А. Матісса? Обґрунтуйте свою думку. Уявіть себе в центрі «Червоної кімнати» А. Матісса. Розкажіть про свої враження.

Два кольори

Помірно, з сумом
тр

Музика О. Білаша, вірші Д. Павличка

1. Як я малим збирався на - вес - ні пі -
ти у світ не - зна - ни - ми шля - ха - ми, со - роч - ку ма - ти

ви - ши - ла ме - ні чер - во - ни - ми і чор - ни - ми, *Приспів:* чер -
во - ни - ми і чор - ни - ми нит - ка - ми. Два
ко - льори мо - ї, два ко - льо - ри, о - ба на по - лот - ні, в ду -
ші мо - їй о - ба, два ко - льо - ри мо - ї, два ко - льо - ри; чер -
воне — то любов, а чорне — то жур - ба. 2. Ме -

2. Мене водило в безвісті життя,
Та я вертався на свої пороги.
Переплелись, як мамине шиття,
Мої сумні і радісні,
Мої сумні і радісні дороги.

Приспів.

3. Мені війнула в очі сивина,
Та я нічого не везу додому,
Лиш згорточок старого полотна
І вишите моє життя,
І вишите моє життя на ньому.

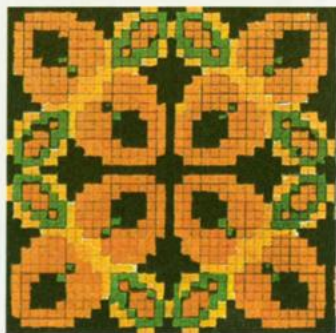
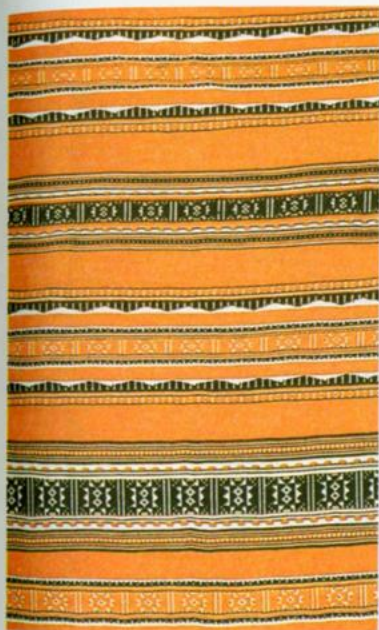
Приспів.

Мистецькі поради.

1. Продумайте, який характер цього твору. Відповідно до цього визначте динаміку, темп, штрихи виконання.

2. Прислухайтесь до чистоти інтонування мелодії приспіву: зверніть увагу, що багаторазове повторення одного звука може призвести до неточності (заниження) інтонації.

Українські орнаменти

! Що привнесла в музичне мистецтво нова віденська школа? Мистецтвознавці вважають, що в картинах фовістів колір «звучить» дуже голосно, навіть пронизливо, беручи гору над лінійним малюнком. Чи згодні ви з цією думкою? Обґрунтуйте свою відповідь.

Проведіть аналогію кольорової гами українських орнаментів із символікою кольорів у пісні О. Білаша.

Атональність — термін, що позначає відсутність тональності.

Додекафонія — метод створення музики, де основою є мелодія, побудована на 12 звуках хроматичного звукоряду. При цьому один і той самий звук не повинен повторюватися.

Експресіонізм (від франц. «вираження», «виразність») — напрям у європейському мистецтві, в якому відобразилися трагічні світовідчуття людей напередодні Першої світової війни та після неї, для якого характерна гротескність художнього образу.

Фовізм (від франц. «дикі») — течія в живопису поч. XX ст., яка тяжіє до використання контрастних колористичних образів, гострих композиційних ритмів, що підкреслюють емоційну виразність творів.

ПОВЕРНЕННЯ ДО ІДЕАЛІВ КРАСИ

Більшість митців ХХ століття намагалися у своїй творчості звертатися до вічних цінностей — любові, добра, людського щастя, пробуджувати в людях надію на краще майбутнє. Це відбувалося на протигагу песимістичним настроям, що пронизували практично всі сфери людського життя. Новий напрям, що воскрешав різні мистецькі стилі минулого — від бароко до раннього романтизму, отримав назву неокласицизм.

Композитори цього напрямку зверталися переважно до жанрів непрограмної музики — сюїти, поліфонічного циклу, концерту. Вони часто використовували камерний оркестр чи інструментальний ансамбль. Проте звернення до музичних традицій минулого було лише однією зі стилістичних «фарб» творів, хоча й найважливішою.

Тією чи іншою мірою риси неокласицизму відобразилися в музиці композиторів різних країн. Найбільш яскравий вираз цей напрям отримав у творчості російського композитора Ігоря Стравінського, у Франції він виявився в окремих творах представників «Шестірки». У Німеччині рух неокласицизму очолив **Пауль Хіндеміт**. Він — автор багатожанрової музичної спадщини, яка дивовижно поєднувала нове і традиційне.

Але в історію музичної культури композитор увійшов як майстер симфоній. Творам П. Хіндеміта притаманні стриманість і рівновага, його дратувала емоційна патетика романтиків. Найвищим ідеалом творчості для митця став Й. С. Бах. У симфонії «Художник Матіс» композитор звертається до життя і творчості християнського живописця Матіаса фон Грюнвальда, який у XIV столітті, у роки християнських війн, у період хвилювань і смуту створив один з найсвітліших шедеврів світу — Ізенгеймський вівтар.

У цій програмній симфонії яскраво виявився неокласичний стиль П. Хіндеміта. Теми симфонії створені за зразком протестантських гімнів та німецьких

П. Хіндеміт

Ізенгеймський вітар (фрагмент), м. Кольмар (Франція)

народних наспівів — вони оптимістичні й радісні. Сила і міць духу, ясність і радість проглядають крізь кожен мотив і кожную фразу. Перша частина симфонії називається «Концерт янголів»: усі мелодії такі чисті й прозорі, що кожному з них легко заспівав би янгол, зображений на Ізенгеймському вітарі. Тема вступу урочиста, таку музику міг би виконувати на ратушній площі духовий ансамбль. Головна партія подібна до похідної пісні, яку, можливо, наспівував Ганс, улюбленець німецьких народних казок. Побічна партія нагадує награвання свирілі, щебетання пташок.

Напередодні страшних подій — початку війни, коли весь світ був готовий викреслити з пам'яті всі надбання, здійснені німецьким народом, музика симфонії нагадала про справжню Німеччину — країну чистих вуличок, де над бруківкою «милуються» золоті «кренделі» і сяють шпیلی протестантських соборів.

 П. Хіндеміт. Симфонія «Художник Матіс». І ч. «Концерт янголів».

 Пригадайте, що таке поліфонія. Поміркуйте, чому композитор для втілення свого задуму обрав поліфонічну фактуру?

Розгляньте зображення Ізенгеймського вітаря. Яким чином, на вашу думку, перегукуються сучасна музика й візуальні образи минулого?

Саме в епоху класицизму симфонія була одним з панівних музичних жанрів.

Й. Гайдн. Дитяча симфонія. В. А. Моцарт. Симфонія № 40, Л. ван Бетховен. Симфонія № 5 (фрагменти на вибір).

Пригадайте, за якими чіткими правилами створювали симфонії композитори віденської класичної школи: скільки було частин, у якій музичній формі будувалася I частина.

Схема сонатної форми

Експозиція:
Головна партія
Побічна партія

Розробка

Реприза:
Головна партія
Побічна партія

Оркестр часів Й. Гайдна

Російський композитор *Сергій Прокоф'єв* також створював музику в неокласичному стилі. Один з його творів так і називається — Симфонія № 1 «Класична». Перша частина схожа на сцену з дитячого балету: мелодії симфонії підкреслено театральні, характерні; вони ніби зображують комічних персонажів-ляльок. Чути звуки казкової ходи — так іде, ледь підстрибуючи і обертаючись навколо себе, королева сніжинок у супроводі почту, а за нею на сцені з'являється дехто, схожий на Буратіно, що крокує на дерев'яних ногах, як на ходулях. Завершують цей казковий парад звуки феєрверка. Такою є експозиція першої частини, її основні теми. У подальшому вони проходять ще двічі, децю змінюючись у розробці, і знову повертаються в репризі. Назва «Класична» походить від прагнення автора до класичної простоти, класичних форм. Комічний

початок, чіткість форми мають деяку схожість з музикою Й. Гайдна, але те життя, що змальовували класики, їх близькість до світської побутової музики XVIII століття мають мало спільного з казковим балом С. Прокоф'єва: те, що для класиків було реальним і дійсним, перетворилося тепер на казку, міф...

С. Прокоф'єв. Симфонія № 1 «Класична». І ч.

Які елементи музичної мови використав композитор для створення образів головної і побічної партій симфонії? Як розвиваються ці образи?

Це цікаво знати!

Українські композитори також експериментували в жанрі симфонії, збагачуючи цей класичний жанр новими рисами, характерними для музики сучасності. Цікаві інноваційні пошуки притаманні Євгену Станковичу, який поряд з монументальними циклічними творами пише камерні одностайні симфонії, у них він використовує різні поєднання інструментів. Наприклад, у Симфонієтті (маленькій симфонії) втілено образ юності, яка впевнено крокує життєвим шляхом. Ліричний образ сучасника створюється за допомогою цитат з музики різних авторів і стилів: зокрема, теми долі з П'ятої симфонії Бетховена, колаж з інтонацій до-мінорної прелюдії з I-го тому «Добре темперованого клавіру» Й. С. Баха.

Камерна Симфонія № 3, написана Є. Станковичем для флейти і 12 струнних, була включена Міжнародною трибуною композиторів при ЮНЕСКО в список десяти найкращих симфоній світу за 1985 рік.

Музична творчість **Валентина Сильвестрова**, автора симфонічних і камерних творів, — це своєрідна сторінка в літопису сучасної української музики. Вражає нетрадиційність задуму циклу «Тихі пісні» для баритона і фор-

С. Прокоф'єв

Є. Станкович

В. Сильвестров

тепіано, який складається з 24 творів на вірші поетів-класиків П. Шеллі, Є. Баратинського, О. Пушкіна, М. Лермонтова, Ф. Тютчева, Т. Шевченка та ін. Серед цих творів можна натрапити на ті, що неодноразово інтерпретовані в романсовій ліриці. Композитор намагається в музиці відтворити не зовнішній, а глибинний духовний зміст віршів, тому звертається до елегантності з її неквапливим темпом та інтонаціями роздумів, негучною динамікою, а також своєрідною вокальною «медитацією (спогляданням, самозаглибленням)».

!? Згадайте, які настрої притаманні жанру елегії. Хто з відомих вам композиторів створював музику в цьому жанрі?

!? В. Сильвестров. Тихі пісні (за вибором).

!? Які деталі музичного розвитку допомагають розкрити поетичні образи? Поясніть, як ви розумієте назву циклу. Чи змінився б характер музики, якщо пісні заспівати з динамікою форте? З якими образами (графічними чи живописними) асоціюються у вас музичні образи «Тихих пісень»?

А. Красносельський.
Будинок з аптекою,
м. Дніпропетровськ

Як і музиканти, представники неокласицизму, архітектори та художники звернулися до ідеалів епох античності, Ренесансу і класицизму, намагаючись наслідувати та відроджувати їх у своїх творах.

!? Пригадайте, які будівлі зводилися в часи античності, епоху класицизму. Що було характерним для споруд мистецтва епохи Відродження? Які архітектурні елементи використовували зодчі, намагаючись відтворити «благородний стиль» давніх греків та римлян?

П. Альошин. Будинок учителя, м. Київ

Тема добра, любові, людського щастя була актуальною в усі часи. Материнська любов — чиста, світла й ніжна — оспівувалася багатьма митцями.

Чорнобривці

Музика В. Верменича, вірші М. Сингаївського

Не поспішаючи

P

Чор - но - брив - ців на - сі - я - ла ма - ти

у мо - їм сві - тан - ко - вим кра - ю

та й на - вчи - ла вес - нян - ки спі - ва - ти

про кві - ту - чу на - ді - ю сво - ю. Як на

ті чор - но - брив - ці по - гля - ну, ба - чу

ма - тір ста - рень - ку, ба - чу

ру - ки тво - ї, мо - я ма - мо, тво - ю

лас - ку я чу - ю, рід - нень - ка.

Для закінчення

Ма - мо, рід - на нень - ка мо - я.

Т. Яблонська. Мати з дитиною

2. Я розлуки та зустрічі знаю,
Бачив я у чужій стороні
Чорнобривці із рідного краю,
Що насіяла ти навесні.

Приспів.

3. Прилітають до нашого поля
Із далеких країв журавлі,
Розцвітають і квіти, і доля
На моїй українській землі.

Приспів.

Мистецькі поради.

1. Продумайте план виконання пісні: характер звуковедення, штрихи, динаміку, темп, кульмінації.

2. Зверніть увагу на ритм мелодії у приспіві. Проаналізуйте, де в мелодії складні для інтонування фрагменти, попрацюйте над ними окремо.

3. Визначте відмінність та схожість пісенного та живописного образу матері.

Назвіть найвідоміших композиторів-класиків. Пригадайте, які музичні жанри й форми були найбільш характерними для епохи класицизму. Які експерименти в музичній мові здійснювали композитори-неокласики? Які нововведення здійснили композитори ХХ ст. щодо складу оркестру?

Неокласицизм — напрям у мистецтві, для якого характерним є звернення до принципів мислення і жанрів, типових для епохи Відродження, бароко, класицизму.

МИСТЕЦТВО, ОПАЛЕНЕ ВІЙНОЮ...

На формування поглядів митців ХХ століття, безперечно, вплинули дві трагічні події — дві світові війни. Вони не стояли осторонь, а намагалися всіма можливими засобами впливати на історію.

У 1942 році в блокадному Ленінграді (нині — Санкт-Петербург), у місті, знесиленому голодом і фашистськими бомбардуваннями, російський композитор **Дмитро Шостакович** створив Симфонію № 7 «Ленінградську». «*Нашій боротьбі з фашизмом, нашій майбутній перемозі над ворогом, моєму рідному місту — Ленінграду — я присвячую цю симфонію*», — написав автор на партитурі. Тоді весь світ був зворушений стійкістю і мужністю ленінградців. А прем'єру цієї симфонії в Нью-Йорку транслювали всі радіостанції США, Канади і Латинської Америки.

Симфонія збентежила весь світ. «*Ніхто не переможе народ, який може творити музику, подібну до цієї!*» — писала зарубіжна преса про твір Д. Шостаковича в роки війни.

Усіх слухачів вразив гострий конфлікт між «мирними» темами експозиції симфонії і знаменитою «щурячою» темою епізоду фашистської навали. Особливо цікавим є майже кінематографічний прийом, коли тема фашистів, що розрослася до небувалих масштабів, «налітає» на мотив опору. Сучасники називали цей прийом музичним дивом.

І хоча симфонія була створена задовго до перемоги, Д. Шостакович

Д. Шостакович

Л. Русов.

Ленінградська симфонія

передбачив її: симфонію увінчує «переможний фінал». Його музика урочиста та життєстверджувальна, але в басу все ж звучить коротенька поспівка, що нагадує про тих, хто ціною свого життя наблизив перемогу. Цю симфонію насправді можна назвати «Героїчною симфонією XX століття».

Д. Шостакович. Симфонія № 7 «Ленінградська» (фрагменти).

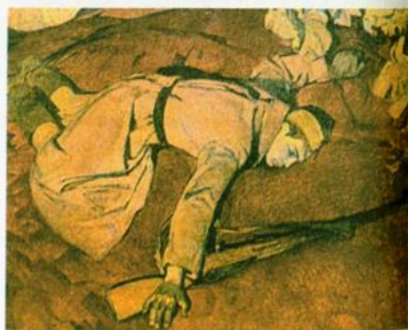

Які почуття викликає у вас музика? Як вона розповіла про фашистську навалу? Простежте, як відбувається симфонічний розвиток музики. Яку музичну форму використав композитор в епізоді відображення фашистської навали (тричастину, варіації, рондо)?

Схема форми варіацій

І. Іванов. Бої на суші

О. Хмельницький. В ім'я життя

Б. Лятошинський

У часи Другої світової війни композитором **Борисом Лятошинським** був створений «Український квінтет», що за змістом ніби перегукувався із Сьомою симфонією Д. Шостаковича. У цих творах розкривається трагедія народу, яка стала особистим болем і стражданням митців; показано зіткнення глибоко духовних образів із жорстокими силами.

Б. Лятошинський. Український квінтет (фрагмент).

!? Які враження викликала у вас музика квінтету? За музичною характеристикою ці образи протиставляються чи доповнюють один одного? Спробуйте описати настрої музичного твору. Які з картин, на вашу думку, відповідають емоційному стану музики?

Це цікаво знати!

Не лише радянські композитори відображали у своїх творах війну. Австрійський композитор А. Шенберг описав страшну трагедію варшавського гетто «Уцілений з Варшави» для читця, чоловічого хору і оркестру. Композитора приголомшив механізм тотального знищення беззахисних людей, який він побачив і усвідомив, коли звільнили варшавське гетто. Ненависть і гнів поєднані в цьому творі з песимізмом і зреченням. Розповідь ведеться від особи вигаданого оповідача, якому нібито вдалося втекти. Текст Шенберг написав сам. Читець обраний для сольної партії не випадково. На думку композитора, ніякий спів не зміг би передати весь жах того, що було пережито в'язнями. Закінчується твір картиною, де євреї йдуть на загибель під спів молитви «Шма Ізраель». Точно процитована молитва, що виконується чоловічим хором на івриті, є свого роду жахливим кінцем.

Гнівним протестом проти війни стали «Симфонічні фрески» **Леоніда Грабовського** за мотивами малюнків Бориса Пророкова із серії «Це не повинно повторитися». Через сім частин твору проходять музичні картини війни, такі як: «Наліт», «Хіросіма», «В руїнах» та ін. Ці антигуманні образи контрастують із трагедійною скорботною лірикою («Мати»). Оркестрові засоби демонструють нові можливості музики у відтворенні програмності, що навіяна темами образотворчого мистецтва.

М. Приймаченко.
Будь проклята війна

Л. Грабовський. Симфонічні фрески (фрагменти).

Б. Пророков. Тривога.
Із серії «Це не повинно повторитися»

Б. Пророков. Біля Бабиного Яру.
Із серії «Це не повинно повторитися»

П. Пікассо. Герніка

!? Як музика розкриває трагедію війни? Які музичні засоби використав композитор, щоб передати це?

Художники, як і музиканти, відгукнулися на людський біль. Своїми полотнами вони ніби кричали про всю безглуздість і жахливість війни. Так, наприклад, композиція відомої картини П. Пікассо «Герніка» складена з фрагментарних форм, які лише здалеку нагадують геометричні об'єми. Художник навмисне використав прийом подрібнення форм, аби таким чином показати нелогічність і жорстокість безглуздої війни, якою стало бомбардування фашистською авіацією мирного іспанського містечка Герніка.

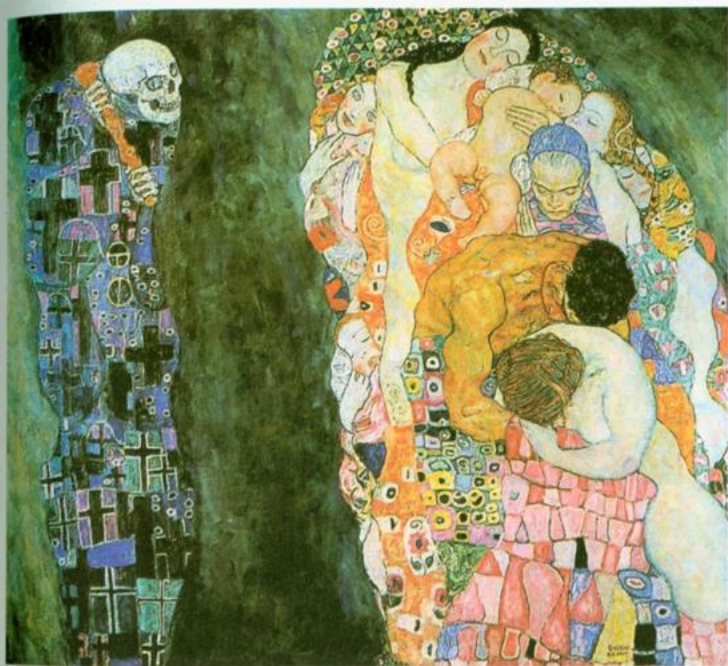
!? Про що можуть вам розповісти образи, створені П. Пікассо? Чи можна провести аналогію між ними та музичними образами, створеними Л. Грабовським? Доведіть свою думку.

Картина «Життя і смерть» Г. Клімта відрізняється особливою напруженістю і трагізмом. Художник створив алегоричні образи життя і смерті, підкресливши їх вічне протистояння.

!? За допомогою яких образів Г. Клімт відтворив алегорію життя? У чому виявляється глибока емоційність головного задуму художника? Якими художніми засобами живописець увиразнив і протиставив образи Життя і Смерті?

Як відгомін страшних подій війни, був написаний «Військовий реквієм» англійського композитора **Бенджаміна Бріттена**. Поштовхом до його створення стало освячення нової будівлі собору в Ковентрі, що неподалік Бірмінгема. Знаменитий собор було зруйновано під час фашистського бомбардування в 1940 році. Поміркувавши, англійці вирішили не відновлювати старий собор, а залишивши руїни як сумне нагадування всьому людству, побудували поряд нову, «модернову» споруду. Побачивши в но-

Г. Клімт. Життя і смерть

вому храмі символ Примирення, Бріттен пише Реквієм для трьох солістів: сопрано, баритона і тенора, визначивши, що ці партії повинні виконувати росіянка, німець і англієць відповідно. Подібний розподіл солістів був зумовлений рішенням Бріттена включити в канонічний латинський текст Реквієму фрагменти «Поєми мертвих» Вілфреда Оуена. Тенор і баритон представляють героїв поеми — англійського і німецького солдатів. Вони співають у супроводі невеликого камерного оркестру. Партія сопрано, ніби «голос з небес», виконується латиною на текст меси в супроводі великого симфонічного оркестру і хору. Крім того, у Реквіємі задіяний хор хлопчиків, які співають під акомпанемент органа.

Б. Бріттен

Т. Голембієвська. Безсмертя

Б. Бріттен. Військовий реквієм (фрагмент).

Пригадайте, що таке реквієм? Поміркуйте над музикою цього твору, які почуття вона викликає. Порівняйте свої враження від різних музичних та живописних творів на тему війни.

Композитори різних епох зверталися до жанру реквієму. Вершиною в класицизмі став «Реквієм» В. А. Моцарта. З часом цей жанр набув змін: поряд з обов'язковими духовними текстами (латиною) використовуються вірші поетів, але характер музики залишився скорботний та сумний.

В. А. Моцарт. Реквієм. Дж. Верді. Реквієм. Г. Берліоз. Реквієм. А. Шнітке. Реквієм. В. Бібік. Реквієм (фрагменти за вибором).

Порівняйте фрагменти реквіємів різних авторів. Які прийоми використовували композитори для відтворення відповідного змісту?

«Коли говорять гармати, музи мовчать...» Проте митці різних країн не могли мовчати, коли в полум'ї війни гинули цілі народи. Своїм мистецтвом вони намагалися підтримати моральний дух людей, охоплених вищим війни.

Це цікаво знати!

У золотий фонд національного кіномистецтва Франції увійшли стрічки Жана Ренуара, сина відомого художника. Під час Першої світової війни Жан був кавалеристом, потім керував літаком-розвідником, отримав поранення. Особисті враження та сподини сучасників вплинули на задум фільму «Велика ілюзія». В основі сюжету — правдива історія втечі трьох французьких військовополонених. Взаємовідносини між ними й персонажами інших національностей (німців, англійців) висвітлено через гаму складних почуттів — обов'язку, патріотизму, ненависті, гуманізму.

О. Ренуар. Габріель і Жан
(майбутній кінорежисер
Жан Ренуар з матір'ю).

Воєнна тематика виявилася в кіномистецтві італійського **неореалізму**.

У роки Другої світової війни режисер **Роберто Росселіні** створив фільм «Рим — відкрите місто». Він прагнув показати події з максимальною достовірністю, майже документально. Кіностудії були зруйновані, тому сцени знімали прямо на вулицях: обклади на учасників антифашистського руху, загибель від куль мирних громадян — усе це безжально відобразила плівка оператора.

Серед творів, що належать до так званого соціалістичного реалізму, траплялися справжні шедеври на тему війни. З-поміж них — українські кінофільми «У бій ідуть тільки старики» та «Аттибати, йшли солдати...» **Леоніда Бикова**.

У роки Великої Вітчизняної війни визначальну роль відігравали пісні, які підтримували дух солдатів, давали їм надію і сили для боротьби.

 А. Новіков. Смуглянка. **М. Богословський**. Темна ніч. **К. Лістов**. У землянці, тощо.

 Визначте характер музики кожної пісні. Які ідеї втілено в них? Поміркуйте, яку роль відігравали пісні в житті людей під час війни. Доведіть свою думку.

Л. Биков у фільмі
«У бій ідуть тільки старики»

Кадр з фільму «А зорі тут тихі...»

В. Непийпиво. Київська весна

Ніби реквієм за загиблими в роки Другої світової війни була написана «Пісня про Дніпро».

Пісня про Дніпро

Широко

Музика М. Фрадкіна, вірші Є. Долматовського

tr

1. Бі - ля буй - них лоз та ви - со - ких круч і лю -

би - ли ми, і рос - ли. Ой Дні - про, Дніпро, серед темних туч над то -

бо - юмчать жу - рав - лі. Ой Дніп - ро, Дніп - ро, се - ред

тем - них туч Над то - бо - юмчать жу - ра - влі. Во - рог // - род!

1-2 tr 3

2. Ворог ліз до нас, ятрив біль без меж,
Смертний бій гримів, мов гроза.
Ой Дніпро, Дніпро, ти у даль течеш, } Двічі
І вода твоя, мов сльоза.

3. Хай фашистська кров, як ріка, тече.

І для них настав час негод!

Як у повінь Дніпр, ворогів змете } Двічі

Наша Армія, наш народ!

Мистецькі поради

1. Перед виконанням пісні зверніть увагу на інтонаційно складні фрагменти та ритм.

2. Виконуючи цей твір, намагайтеся створити героїчну картину битви за Дніпро. Для цього ретельно продумайте темп і характер виконання кожного куплету (в яких куплетах, на вашу думку, доцільно змінити темп).

3. Порівняйте настрої пісні і фрагмент діарами «Битва за Дніпро».

Діарама «Битва за Дніпро» (фрагмент)

!? Як митці, представники різних країн, відтворювали образи війни у своїх творах? Як відобразилися в творах особливості певного мистецького стилю чи напрямку?

Неореалізм — мистецька течія, представники якої виступали проти суб'єктивного й абсолютного ідеалізму; реалістичне відображення дійсності.

Реквієм — багатоголосий циклічний твір для хору, солістів і оркестру (траурна заупокійна меса).

НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ — НАТХНЕННЯ ДЛЯ МИТЦІВ

Народні мелодії... Вони полонять і зачаровують людські серця, вони є ґрунтом для творчості майже всіх музикантів-професіоналів. У них співає, плаче і сміється душа народу. Композитори ХХ століття теж цікавилися народною творчістю.

Широкого розвитку в українській музиці набуло хорове мистецтво. Цьому сприяла творчість композиторів *Кирила Стеценка, Миколи Леонтовича, Якова Степового* та ін.

М. Леонтович був видатним митцем, всесвітньо ушлюбленим майстром хорових мініатюр, створених на основі кращих зразків української народної пісенності. Він, як відомо, увійшов в історію музичної культури як палкий шанувальник і натхненний поет рідної пісні, як незрівняний майстер її художнього перетворення і збагачення. Композитор багато працював з дітьми, створював дитячі хори, які виконували обробки українських народних пісень.

М. Леонтович

 М. Леонтович. Хорові обробки пісень «Щедрик», «Дударик», «Із-за гори сніжок летить», «Женчик-бренчик», «Гаю, гаю, зелен розмаю» (на вибір).

!? Пригадайте, що таке обробка народної пісні. Що нового привніс композитор до народної пісні в хоровій обробці? Які музичні образи втілено у творах, як відбувається їхній розвиток (фактура, динаміка, лад, темп)? Назвіть відомі вам обробки українських народних пісень та їхніх авторів.

Збиранням, колекціонуванням, обробкою народних мелодій були захоплені не тільки українські композитори. Фольклор став пристрасною угорця *Бели Бартока*, який записав близько 11 тисяч мелодій різних народів, адже не тільки угорська музика цікавила й за-

хоплювала його. До кола дослідницьких і творчих інтересів композитора входила румунська, словацька, українська, арабська, сербська, турецька музика, а також музика американських негрів та індіанців.

У своїй творчості композитори, які органічно поєднували прадавню основу народної мелодики з найновішими музично-виразовими засобами європейської професійної музики, збагатили її метро-ритмічну і темброву палітру. Вони намагалися зберегти красу народної пісенності, поєднавши її з можливостями сучасної музики. Такий мистецький напрям у музиці отримав назву **неофольклоризм**.

Серед видатних симфонічних творів Б. Бартока — «Музика для струнних, ударних і челести». Композитор використовує в цьому творі лише струнний склад оркестру, розмістивши ліворуч і праворуч від диригента розділену навпіл струнну групу, а в центрі — фортепіано, арфу, литаври, інші ударні та челесту. У творі багато імпровізувань, колористичних прийомів: глісандо литавр, особливий прийом звуковидобування у струнних, що нагадує звучання флейти, віртуозні діалоги фортепіано, челести та арфи. Фінальна частина «Музики...» сповнена ритмів та інтонацій угорських мелодій.

Б. Барток

Б. Барток. Музика для струнних, ударних і челести. Фінал.

Які зображальні виконавські прийоми використав композитор для відтворення національної угорської атмосфери? Поміркуйте, чи звучав би цей твір по-іншому з використанням інших засобів виразності, якби він був написаний в епоху бароко, романтизму.

Це цікаво знати!

Б. Барток перебував на гастролях у Харкові й Одесі (1929 р.) та в Західній Україні (1936 р.). Він мав усі існуючі видання українських пісень і посилався на них у своїх дослідженнях. Разом з Бартоком деякий час працював відомий український фольклорист Філарет Колесса. Вони вивчали схожість і характерність української, угорської і румунської пісні. В інтерв'ю харківській газеті Б. Барток казав: «Я завважив, що за старих часів українська коломийка мала великий вплив на певну групу угорських пісень».

Одним із великих поціновувачів народного мистецтва був іспанський композитор **Мануель де Фалья**. Можливо, саме завдяки його творчості та діяльності великого іспанського поета Федеріко Гарсія Лорки було збережено і відроджено мистецтво фламенко — цікаве явище фольклору

М. де Фалья

І. Стравінський

південної провінції Іспанії, Андалусії. Воно було майже на межі зникнення, а сьогодні фламенко відоме і шановане в усьому світі. Це — нерозривний цілісний зв'язок народного танцю, співу, гітарної імпровізації під звуки кастаньєт. Чарівними мелодіями, запальними ритмами народних пісень і танців сповнені твори композитора.

М. де Фалья. Чотири іспанські п'єси. Фінал.

Порівняйте особливості інтонацій фольклору в музиці українського, іспанського, угорського композиторів.

Одним із найяскравіших представників неофольклоризму є *Ігор Стравінський*. Різні шари російського фольклору відобразилися в музиці найвідоміших балетів цього композитора. «Жар-птиця» вражає буйною щедрістю оркестрових фарб, яскравими контрастами поетичної хороводної лірики і вогнених танців. У «Петрушці» звучать популярні в той час міські мелодії, оживає гомінка строката картина святкування Масляної. У «Весні священній» звучить відгомін давнього язичеського обряду жертвоприношення, стихійне поривання до весняного відновлення, могутні сили руйнації та творення. Композитор, заглибившись у фольклор, радикально оновив музичну мову.

Крім балетів у стилі неофольклоризму композитор створив хореографічні сцени, зокрема «Байка про Лисицю, Кота і Барана», яка відроджує традиції театру скоморохів.

І. Стравінський. «Жар-птиця», «Петрушка», «Байка...» (фрагменти на вибір).

Охарактеризуйте фольклорні інтонації у фрагментах творів І. Стравінського. Чи співпадає, на вашу думку, зображення жар-птиці у художників і музикантів? Який декоративний мотив знаходиться в центрі композиції роботи Г. Собачко-Шостак? Уявіть балет з декораціями за ескізами Дж. Балла. Якими можуть бути костюми танцівників?

Дж. Балла.
Ескіз декорації до балету
І. Стравінського «Жар-птиця»

Г. Собачко-Шостак.
Жар-птиця

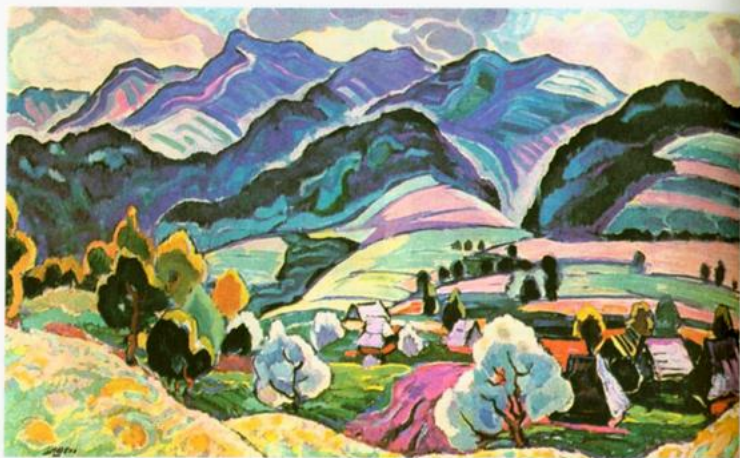
А. Бенуа. Петрушка. Кучер. Барабанщик.
Ескізи костюмів до балету І. Стравінського «Петрушка»

Народні мелодії захоплювали і надихали композиторів у всі часи. Зокрема, Й. С. Бах писав танцювальні сюїти на основі народних танців, Л. ван Бетховен «колекціонував» і перекладав для фортепіано народні мелодії багатьох країн — польські, німецькі, ірландські, італійські тощо. Ф. Шопен перетворив у справжні фортепіанні шедеври польські мазурки, полонези.

М. Равель. Болеро. Л. ван Бетховен. Лендлер (на вибір).

Як інтонації і ритми народного танцю перетворилися завдяки майстерності М. Равеля на масштабне симфонічне полотно з наскрізним розвитком? Який популярний танець нагадає вам лендлер Л. ван Бетховена?

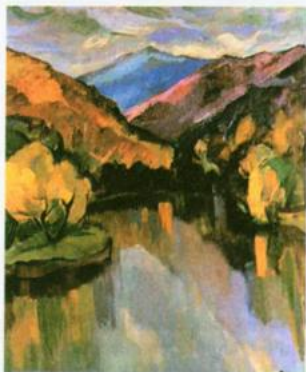

А. Шепя. Карпатська весна

Творчість українського композитора **Мирослава Скорика** є прикладом оновлення засобів музичної виразності, джерела якого — у зразках народного мистецтва. Зокрема, у «Карпатському концерті» він відобразив звуковий ландшафт гір за допомогою тембрів денцівок (карпатських сопілок) та особливих інтонацій валторн, які нагадують звучання трембіт.

М. Скорик. «Карпатський» концерт.

А. Ерделі. Річка в горах

Які ознаки жанру концерт? Як розвивається музика цього твору? Які прийоми, характерні для музичного фольклору Закарпаття, використав композитор? Чи відповідає програмна назва образному змісту музики? Завдяки якому прийому А. Шепя відтворив широку панораму пейзажу? Які настрої втілені в картинах А. Ерделі та А. Шепи? Чи співзвучні вони з музикою М. Скорика?

Народна творчість була джерелом натхнення художників. Деякі з них поєднали у своїх творах ознаки народного декоративного мистецтва та авангардних мистецьких течій XX століття. У творах **Ганни Собачко-Шостак** еле-

менти народного розпису наповнилися динамічністю. Її композиції асиметричні за формою, з довільним, сповненим фантазії малюнком рослинно-квіткових мотивів, птахів та яскравим колоритом.

Михайло Білас — майстер текстильної пластики, іграшок, автор неперевершених сюжетних панно та аплікацій. У його творах, заснованих на традиціях українського декоративного мистецтва, також відчуються впливи нової епохи.

Символічними образами сповнені полотна В. Зарецького. Завдяки багатому орнаментальному декоруванню, виконаному з ювелірною майстерністю, художник передав народження витонченого та прекрасного світу мистецтва.

М. Білас. Лісова пісня

!? Поміркуйте, у чому символічність картини В. Зарецького.

Г. Нарбут.
Літери з «Української абетки»

Графік **Георгій Нарбут** виробив новий художній стиль, заснований на знанні українських стародруків і народного мистецтва. Завдяки надзвичайній

В. Зарецький. Дерево. Витоки мистецтва

графічній майстерності та опорі на національні традиції, він першим в Україні розв'язав завдання комплексного оформлення книги.

На основі детального вивчення давніх рукописів Г. Нарбут створив новий український шрифт.

Визначним досягненням Нарбута і всієї української графіки є його «Українська абетка», в якій художник досяг граничної простоти і водночас вишуканості композиції, рисунка й кольору.

Сіяв батько жито

Помірно

Музика І. Карабиця, вірші В. Крищенка

mf

Сі - яв баць-ко жи - то, де по - ля зір - час - ті,

щоб у - сім нам жи - ти у доб - рі та щас - ті.

І са - ди - ла кві - ти бі - ля ві - кон ма - ма,

щоб кра - си у сві - ті не бу - ло за - ма - ло.

Приспів:

Для лю - дей від - кри - та ха - та на - ша бі - ла.

Тіль - ки б чор - на крив - да вне - ї не за - біг - ла.

Хліб ясниться в хаті, ся-ють о - чі щи - рі, щоб жи - лось по

прав - ді, щоб жи - лось у ми - рі. Щоб жи - лось по

2. Золотиться колос,
 Лле зерно на руки,
 Ніби батьків голос
 До дітей і внуків.
 Мальви й чорнобривці
 Розрослися рясно,
 Начебто гостинці
 Маминої ласки. } Двічі

Приспів.

3. А дорога кличе
 На чотири боки,
 Мамине обличчя
 Засльозив неспокій.
 Доброї поради
 Чую звуки щирі,
 Щоб жилось по правді, } Двічі
 Щоб жилось у мирі.

Мистецькі поради

1. З яким жанром народної пісні можна порівняти цей твір? Для створення відповідного настрою пісні продумайте її виконавський розвиток (зав'язка — кульмінація — закінчення, темпові й динамічні зміни).

2. Слідкуйте за диханням. Зверніть увагу на інтонаційно складні для виконання фрагменти пісні.

!? Подумайте, який вплив мав музичний фольклор на розвиток сучасного мистецтва. Обґрунтуйте свою точку зору. Розгляньте таблицю. Яке з визначень характеризує неофольклоризм у музиці?

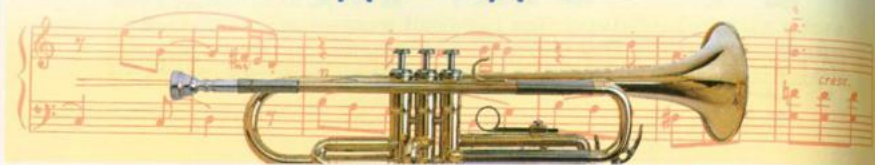
Збирання і запис народних мелодій, перекладення їх для різного складу виконавців (обробка, аранжування)

Створення нової музики з використанням різноманітних засобів виразності з опорою на фольклорні інтонації

 Неофольклоризм — термін, який застосовується до музики XX ст., в якій оновлення засобів виразності пов'язане з фольклором.

НАЗУСТРІЧ ОДИН ОДНОМУ

Панорама мистецького життя ХХ століття характеризується посиленням взаємодії мистецтв. Музика, що розгортається в часі й обмежена рамками звучання, і образотворче мистецтво, яке охоплює простір, завжди доповнювали один одного. Відбувається інтенсивний рух назустріч, засвоєння одним видом мистецтва художньо-образних ресурсів, притаманних іншому. Як наслідок — поява унікальних творчих експериментів із пошуку відповідності звуку й кольору, жанрової взаємодії музики й живопису. Передумови такого синтезу в цілісності сприймання світу людиною і зором, і слухом водночас.

О. Скрябін

!? Пригадайте, що таке синтез мистецтв. Конкретизуйте, які види мистецтв «зустрічаються» у храмі, театрі, кіно.

Напрямок кольоромузики зароджується з моменту, коли російський композитор **Олександр Скрябін** у партитуру симфонічної поеми «Прометей» вписав рядок для невідомого ще інструменту — «світлової клавіатури». Поема написана для великого складу оркестру, фортепіано і хору, який співає без слів. Відповідно до авторського задуму під час виконання поеми простір залу мав пронизуватися різнокольоровими променями, що підсилювали суто звукові уявлення. Вони не дублюють музику, а передають символічний образ палаючого вогню. Так вперше на практиці реалізувалася унікальна здатність окремих людей бачити музику в кольорах, що отримала назву кольоровий слух.

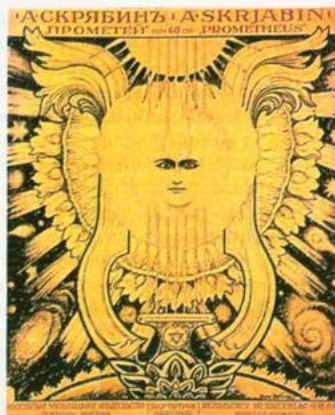

О. Скрябін. Прометей («Поема вогню») (фрагмент).

В. Кандінський. Імпровізація Кламм

Партитура поеми «Прометей»

? Пригадайте грецький міф про Прометея. Поясніть його ідею. Чи змогла музика передати образ палаючого вогню?

Композитори **Микола Римський-Корсаков** і **Олів'є Мессіан**, художник В. Кандінський та іспанський поет Ф. Гарсія Лорка теж мали кольоровий слух. Відомий російський композитор М. Римський-Корсаков кожну з 24 тональностей сприймав у певному кольорі: *До мажор* — білим, *Соль мажор* — золотавим, *Ля мажор* — рожевим, *Мі мажор* — синім, *Фа мажор* — зеленим, *Ля-бемоль мажор* — сірувато-фіолетовим. А французький композитор О. Мессіан деталізував колір звучання в партитурах своїх симфонічних творів.

У художника В. Кандінського є ціла низка картин з музичними назвами: «Імпровізації», «Композиції», хоча він зовсім не прагнув втілювати на площині музичні твори. Прості конструктивні форми художник характеризував як мелодичні, а складні — як симфонічні. Старовинні хорові композиції викликали в митця асоціації з піднесеною, сповненою спокою і гідності архітектурою готичного собору. В. Кандінський шукав глибинну спорідненість усіх мистецтв саме в духовності, і цей головний елемент мистецтва, як він вважав, не знає ні часу, ні простору.

Це цікаво знати!

В. Кандінський, характеризуючи кольори, порівнює їх із тембрами. Так, на його думку, «червоний колір внутрішньо діє як жива, неспокійна фарба, яка, проте, не має легковісного характеру жовтого, який хвилює людину, тривожить, інколи діє на душу зухвало і настирно, може викликати душевну вібрацію, подібно до тієї, яку викликає вогонь, адже він — колір вогню. Його внутрішнє звучання схоже зі звуком труби.

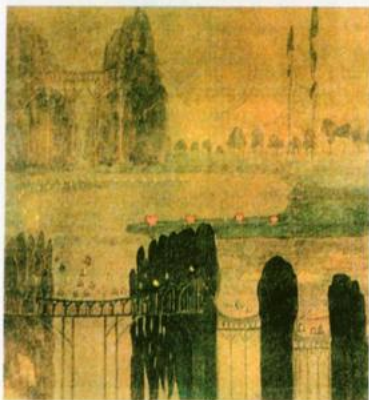
Блакитний колір, представлений музикально, схожий на флейту, синій — на віолончель, а коли темнішає, то нагадує чудесні звуки контрабаса. Урочисту форму звучання синього можна порівняти з низькими звуками органа.

Зелений можна порівняти зі спокійними, протяжними тонами скрипки.

Білий діє на нашу психіку як, велике мовчання, як внутрішнє звучання, подібне до пауз у музиці.

Оранжевий викликає відчуття сили, енергії, рішучості, триумфу. Цей колір звучить як церковні дзвони, що закликають до молитви, або ж сильний голос альт, альтової скрипки. Він музикально нагадує також звучання сильного, наполегливого тону фанфар».

!? Пригадайте живописні твори з назвами «симфонія», «соната», «ноктюрн», «прелюдія», «рапсодія», «елегія», «фуга».

М. Чюрльоніс.
Соната сонця. Анданте

М. Чюрльоніс.
Соната весни. Скерцо

Цікавою є постать литовського митця **Мікалоюса Чюрльоніса**, який виявив своє самобутнє творче обдарування і як композитор, і як художник. Його музична й живописна творчість тісно пов'язані. Намагаючись порушити бар'єри, що історично склалися між цими сферами, він поєднав їх в єдине ціле. За допомогою музично-зображальних засобів у програмних симфонічних поемах композитор «малює» яскраві картини природи («Ліс», «Море»), створює символічні композиції («Знаки зодіаку» та ін.).

М. Чюрльоніса називають піонером оригінального «музичного живопису» за введення в образотворче мистецтво певних особливостей, притаманних музиці. Так, він вважав, що в образотворчому мистецтві не вистачає руху, розвитку, тому використовував у живопису деякі риси музичних композицій. Художник об'єднував свої картини в серії і давав їм назви, аналогічні музичним циклам: «Прелюд» і «Фуга», «Соната». Він переніс на полотна традиційний принцип побудови частин сонатного

циклу: динамічне алегро, спокійне анданте, бурхливе або драматичне скерцо і фінал.

М. Чюрльоніс. Фрагменти сонат (за вибором).

Порівняйте кольорову гаму картин, визначте колорит. Уявіть відповідне музичне звучання образів — триумфу пробудження весняної природи і спокійного літнього дня, сповненого сонячного світла. Спробуйте «оркеструвати» їх.

У музиці, окрім жанру «картин», поступово виникають інші різновиди: «акварелі», «ескізи», «фрески», «арабески». Сучасні українські композитори, наприклад *Іван Карабиць*, *Леонід Грабовський*, *Леся Дичко* та інші, дуже часто використовують у назвах музичних творів слово «фрески», яке, як відомо, запозичене з живопису.

Пригадайте, що означає слово «фреска». Подумайте, до якої музики краще застосувати цю назву — до епічної, ліричної, героїчної, гумористичної.

Для якого складу виконавців ви б написали музичні фрески з назвами «Війна», «Золотоверхий Київ», «Гомін Карпат», «Море»?

У доробку українки Лесі Дичко декілька фресок, і серед них є «Фрески за картинами Катерини Білокур» для скрипки та органа. Музика з власними, притаманними тільки їй звуко-інтонаційними засобами втілює уявлення про красу квітки, яку все своє нелегке життя намагалася передати в живописних полотнах народна художниця.

Л. Дичко

К. Білокур. Букет квітів

К. Білокур. Квіти за тином

!? Пригадайте, у якій кантаті для дитячого хору та фортепіано Леся Дичко використовує кольоромузику та дитячі малюнки.

! Леся Дичко. «Фрески за картинами Катерини Білокур» (фрагменти).

!? Чому, на вашу думку, композитор обрала ці тембри для відтворення краси картин К. Білокур?

Експерименти в галузі поєднання звуку й кольору, часових і просторових мистецтв будуть продовжені на новому технічному рівні при створенні електронної музики.

Україна

Помірно

Музика і вірші Т. Петриненка

1. До - ро - ги ін - шо - ї не
тре - ба, по - ки зо - рить Чу - маць - кий
Шлях, я йду від те - бе і до
те - бе по зо - ло - тих тво - їх стеж -

1 2 *Приспів:*

-ках. Ме - ти У - кра -

- ї - но, У - кра - ї - но! Піс - ля

да - ле - чі до - ріг вір - не

сер - це тво - го си - на я кла -

- ду то - бі до ніг.

Мені не можна не любити,
Тобі не можна не цвісти.
Лиш доти варто в світі жити,
Поки живеш і квітнеш ти.

Приспів.

2. Поки кохаєм до нестями,
Іще не скоро наш кінець.
Ще, може, нашими серцями
Розпалим тисячі сердець.

Ще свічка наша не згоріла,
Ще наша молодість при нас.
А те, чи варте наше діло, —
То скажуть люди й скаже час.

Приспів.

!? Який твір започаткував таке явище, як кольоромузика? Картини яких митців можна назвати «музикальним живописом». Доведіть свою думку. Знайдіть в інших джерелах матеріали про особливості синтезу мистецтв у творах О. Скрибіна, М. Чюрльоніса, В. Кандінського та ін.

С *Символізм* — (від грецьк. «знак», «символ») — напрям у мистецтві Європи кін. XIX — поч. XX ст.

ПАНОРАМА МИСТЕЦТВ

2

3

4

4. Які музичні терміни використано в назвах цих картин?
Як ви гадаєте, чому?

3. На якому з портретів зображено композитора, що обґрунтував додекафонію? Як ви розумієте це слово?

2. Доберіть картини-епіграфи до пісень «Два кольори» О. Білаша і «Україна» Т. Петриненка.

1. Завершіть речення: Представником неофольклоризму в українській музиці є ...

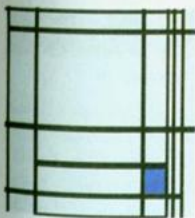

1

2

3

4. Доберіть твори до програми концерту «Музичні цикли» у двох варіантах — програмні, непрограмні.

3. Які з поданих композицій можна використати як декорації до сучасного балету на музику О. Скрябіна «Поема вогню»? Аргументуйте свій вибір.

2. Визначте авторів симфоній «Класична», «Ленінградська», «Художник Матіс». Хто з цих митців не писав симфоній?

1. Яких українських композиторів ці твори надихнули на створення музичних фресок?

МИСТЕЦЬКА

Ж. Брак. Скрипка

М. Шагал. Скрипаль

...найбільша у світі труба належить англійському музиканту. Вона виготовлена німецькими майстрами в 1892 році для американського композитора Джона Сузі й названа на його честь «сузафон». Її висота — 2 м, діаметр — 1 м, вага — 100 кг.

А ЧИ ЗНАЄТЕ ВИ, ЩО...

...у 1901 році німецьке видавництво «Гармонія» видало книжку у вигляді скрипки. Кришка була виготовлена з дерева і покрита лаком. За формою кришки обрізалися й сторінки. Книга-скрипка — календар, в якому можна було прочитати про події, пов'язані з музичним життям, ювілейними датами, а також побачити портрети видатних композиторів.

П. Пікассо. Три музиканти

...американський музикант володіє єдиною у світі скрипкою, виготовленою з клешні величезного омара (8 кг!), якого виловили в Карибському морі в 1913 році. Довжина цього дивовижного інструмента — 35 см, ширина — 17 см. За свідченнями очевидців, на цій скрипці при вмілому користуванні можна видобувати звуки, подібні до звучання справжньої скрипки.

Н. Джун Пайк. ТВ-віолончель

М О З А І К А

А. Вьофлі. Композиція

...геніальний фізик Альберт Ейнштейн, творець теорії відносності, дуже майстерно володів грою на скрипці. А знаменитий полководець маршал Михайло Тухачевський у вільний час грав партію скипки у тріо, виготовляв інструменти і навіть написав дві книжки про технології виготовлення скрипок.

М. Пекштейн. Віолончеліст

...незвичні духові інструменти виготовив датський складув Гуго Малев. Усі його творіння — труби, валторни, тромбони — зроблені зі скла. На них зараз грає ансамбль датських музикантів.

Ф. Леже. Три музиканти

...рекорд виконання одного звука належить італійському співаку Карло Фарінеї (1705–1782), який зумів протримати його впродовж шести хвилин. Перевершити легендарного тенора досі не вдається нікому.

А. Попова. Піаніст

МИСТЕЦЬКА

Стиль модерн з його характерними пластичними лініями набуває особливого вираження у декоративному мистецтві, зокрема нескінченна фантазія європейських майстрів відтворилася у виготовленні меблів, тканин тощо.

Француз Еміль Галле завдяки вдалим експериментам отримав спеціальні світлові ефекти, вводячи у скло металеві пластини та емалі.

Е. Галле.
Лампа у вигляді гриба

Американець Луї Комфорт Тіффані довів виробництво предметів із скла до високого художнього рівня. На відміну від французького, американське скло пропонує стилізований та абстрактний орнаменти.

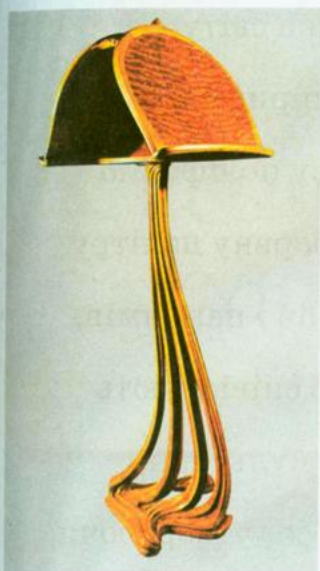
Л. К. Тіффані.
Настільна лампа

Л. Мажорель.
Годинник

М О З А І К А

О. Шарпантьє. Плюїтр

Для виготовлення меблів майстри вигинали дерев'яні елементи так, щоб вони були схожі на комах із зігнутими лапками або на гнучкі молоді паростки. Такі вироби часто прикрашали деталями з міді та бронзи, а також інкрустували іншими породами дерева й перламутром.

Плюїтр Олександра Шарпантьє дивує глядачів своїм незвичайним виглядом. Дерево, що слугувало матеріалом, ніби втратило властиву йому жорсткість і перетворилося на гнучкі, пластичні природні форми.

Саме в епоху модерну зникають чіткі межі між образотворчим і декоративно-ужитковим мистецтвом: живопис стає орнаментальним, а орнамент набуває естетичної самоцінності.

У пошуках розуміння прекрасного українські художники ХХ століття зверталися до мистецької спадщини модерну, вплітаючи паростки неповторного національного колориту.

Монументальні вітражі Петра Холодного, виконані для Успенської церкви в с. Мражниця, органічно поєднують не лише декоративізм, властивий часу, але й традиційні для українського мистецтва мотиви.

П. Холодний.

Вітраж нави Успенської церкви

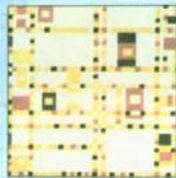
Картина світу

XX століття сприймається
крізь яскраву поліфонію
жанрів, різнобарвну палітру
художніх стилів і напрямів,
які не просто співіснують
у просторі культури,
а переплітаються, утворюючи
неймовірні поєднання
класичних і новітніх форм

Р О З Д І Л П

МИСТЕЦТВО І СУЧАСНА КУЛЬТУРА

РИТМИ І СИНТЕЗИ НОВІТНЬОЇ ЕПОХИ

Науково-технічний прогрес зумовив складність і суперечливість музичної культури нашого часу. Картина світу ХХ століття сприймається крізь яскраву поліфонію жанрів, різнобарвну палітру художніх стилів і напрямів, які не просто співіснують у просторі культури, а переплітаються, утворюючи неймовірні поєднання класичних і новітніх форм.

Митці сучасності по-іншому відображають світ, який ніби втратив звичну гармонію і стабільність. Академічна музика, мова якої дуже ускладнилася у численних пошуках та експериментах, стає малозрозумілою пересічному слухачеві. Водночас у музичну культуру впевнено увірвалися інші напрями, які швидко захопили серця мільйонів людей. Із галерей і концертних залів, музеїв і театрів мистецтво виходить на

міські вулиці, площі, стадіони. Головними його характеристиками стають видовищність і розважальність.

Справжню революцію у процесі творення, виконання і навіть сприймання музики зробили джаз і рок. Джаз (в тому числі й блюз) відродив мистецтво виконавської імпровізації, «розхитав» звичну ритмічну організацію музики. А рок взагалі возніс Ритм на найвищий п'єдестал музичного мистецтва. Ритми бурхливої і нестабільної епохи й ритми новітньої музики «заграли» в унісон. Джаз, рок, естрадна пісня відображають світовідчуття сучасної людини. Музика стає яскравішою, більш гучною і ритмічно загостреною. Зростає значення ударних інструментів, які, ніби втопившись від ролі вічних акомпаніаторів, стають справжніми «солістами».

Л. Армстронг

М. Равель. Соната для скрипки і фортепіано. II ч. (Блюз).

! ? Охарактеризуйте ритм музики. Що незвичного ви відчули?

У період постмодернізму активізується взаємодія різних видів мистецтва. Наприклад, відбувається інтеграція музичних і візуальних засобів у відеокліпах. Виникають різні способи поєднання елітарних і масових жанрів. Таким чином композитори намагаються розширити простір музики, збагатити фактуру, віднайти нові темброві та динамічні нюанси.

Яскравим музичним зразком взаємопроникнення розважального і академічного мистецтва є творчість французького Гранд-оркестру під керівництвом *Поля Морія*. Упродовж багатьох років він аранжував інструментальні версії популярних пісень, створював сучасні обробки творів класичної музики. П. Морія вмів знаходити талановиті музичні твори, виконував п'єси тих композиторів, чия творчість ще не була досить відомою.

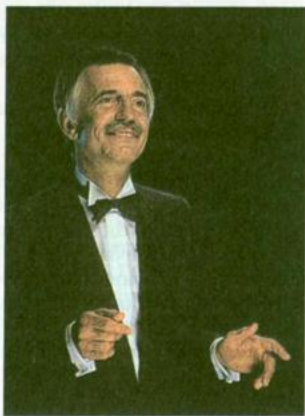
! ? «Під музику Вівальді», «Жайворонки» у виконанні оркестру П. Морія.

! ? Чому, на вашу думку, ця музика залишається популярною вже майже півстоліття? Які ще твори у виконанні оркестру під керівництвом П. Морія ви слухали?

У нову епоху зазнає змін інтонаційно-образна система і темброва палітра музичного мистецтва. Насамперед це було пов'язано з тим, що у професійну і розважальну музику «прийшла» електроніка. З появою електронно-акустичної апаратури — синтезаторів, магнітофонів, комп'ютерів — з'явилися нові можливості для творчості композиторів, а виникнення електроінструментів розширило горизонти для виконавців. В електронній музиці особливу роль відіграють темброві й фактурні барви, колористичні ефекти, що виникають завдяки експериментуванню зі звучанням. Електронна апаратура дає змогу відтворити у звуках навіть графічне зображення, нагадуючи абстрактні види образотворчого мистецтва.

М. Равель

П. Морія

К. Штокхаузен

Новітня музика допомогла об'єднати звуки природи (*конкретну музику*) і звуки, які можна отримати лише за допомогою комп'ютера (*комп'ютерну музику*). З'являються композиції, в яких плескіт морських хвиль, спів пташок, шум дощу, шелестіння листя, стукіт падаючих крапель перегукуються з суто електронними мелодіями.

В електронному аранжуванні отримують друге життя деякі відомі класичні твори. Електронна музика використовується у театрі та кінематографі.

Піонером електронної музики, автором нових способів звукоутворення став *Карлхайнц Штокхаузен*. Діяльність цього німецького композитора зосереджена на створенні грандіозної семичастинної (семиденної) театральної композиції «Світло». Масштабні опери-балети циклу — «Понеділок», «Четвер», «Субота» — прозвучали у вигляді сценічних постановок у театрі «Ла Скала». Його ідеї мали потужний вплив на молодих композиторів, сприяли збагаченню сучасної композиторської техніки.

У той час, коли «академічний» музичний авангард здавався слухачам набором випадкових звуків і зазнав майже повного занепаду внаслідок зневажливого ставлення до традиційних «китів» музики — мелодії та гармонії, виникла «популярна» електронна музика, яка зверталася до «мас», а не до «еліти». Поп-електроніку називають «космічною» музикою, адже під час її сприймання виникає враження безмежності простору і безкінечності часу. Такий ефект досягається завдяки незвичним тембрам електронного інструментарію (інколи нагадує звучання органа), а також монотонності потоку звуків, що линуть без пауз. Наприклад, японський композитор і віртуоз Ісао Таміту в альбомі «Планети» за допомогою синтезатора «малює» не просто музичні картини, а гігантські полотна, які деякі фахівці називають «електронним імпресіонізмом».

До експериментувань у царині електроніки звертався також *Альфред Шнітке* — яскравий представник полістилістики. Творчості цього композитора притаманне органічне використання фрагментів творів різних стилів інших авторів. Симфонії А. Шнітке зазвичай створені для незвичного складу виконавців. У деяких його творах звучать електрогітари й саксофони, інколи — разом з клавесином і челестею. Прикладом притаманного композиторові стилю «поєднання непоєднуваного» є *Concerto grosso № 1*, в якому на клавесині виконується, як говорив композитор, «улюблене танго моєї бабусі».

 К. Штокхаузен. Електронна музика («Телемузика» для магнітофона).
А. Шнітке. Потік (електронна музика). *Concerto grosso № 1*. Рондо.

!? Що вразило вас у музиці К. Штокхаузена та А. Шнітке? Чому, на вашу думку, її називають авангардною?

Учителем К. Штокхаузена і цілого покоління композиторів-авангардистів був багатогранний митець *Олів'є Мессіан* — автор духовної музики й водночас неперевершений знавець співу пташок, чий голоси він натхненно збирав і занотовував протягом життя. Творчість цього французького композитора сприяла подальшому розвитку кольоро-музики. У партитурах симфонічних творів, у нотах інструментальних п'єс з «Каталогу птахів» часто трапляються чіткі вказівки щодо колірної-музичних асоціацій, як наприклад, мелодія «жовтих ірисів, рожеві, оранжеві, бузкові тони сходу сонця» та ін. О. Мессіан вважав, що диригент мусить бачити в акордах певні сполучення фарб і передавати це бачення оркестрантам. Музика композитора відображала притаманні йому релігійні почуття.

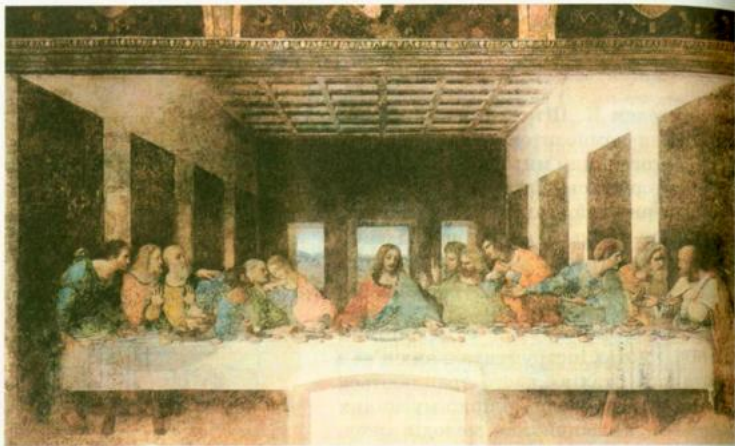
О. Мессіан

Складний духовний зміст втілює Й. С. Бах у знаменитому «Добре темперованому клавирі» («ДТК»). Музикознавець Б. Яворський, аналізуючи прелюдії і фуги циклу, порівнював їх із хоровими творами, а також з картинами видатних художників (С. Боттічеллі, Л. да Вінчі, Рафаеля, Ель Греко, Рубенса та ін.). Він встановив, що інтонації цієї непрограмової музики сповнені символів, які можна розшифрувати. Застосовуючи асоціації та аналогії, вчений виявив сюжети, пов'язані з церковними святами й подіями, які у минулому часто зображувалися на гравюрах, вітарах і вітражах соборів, іконах і фресках. Для сучасних слухачів і навіть виконавців-інтерпретаторів втілені релігійні сюжети й символи зазвичай не зрозумілі, їх розгадка перетворюється на суцільний ребус.

Й. С. Бах. Прелюдія До мажор (I т. «ДТК») у виконанні польської клавесиністки Ванди Ландовської та оркестру Поля Морія.

!? Охарактеризуйте музику, порівняйте різні інтерпретації. Що нового з'явилося в клавирній музиці Баха завдяки сучасній оркестровці?

Л. да Вінчі. Таємна вечеря

С. Далі. Таємна вечеря

Духовна тематика ніколи не переставала цікавити митців різних країн та епох. Але ця «вічна тема в мистецтві» по-різному розкривається у творах минулого і сучасності.

!? Що спільного ви знаходите в композиціях картин? Як вони відрізняються у зображенні головних персонажів?

Синтез мистецтв набув оригінального вирішення у традиційних музично-сценічних жанрах — опері, балеті, опереті, а також у тих, які виникли у XX столітті, — мюзиклі та музичній комедії. Нові музичні жанри швидко стали популярними завдяки розвитку кінематографа.

Інтенсивно розвивається мистецтво сценографії, адже художники-авангардисти отримали додаткові можливості для вираження нестандартних творчих ідей у театральних постановках. Оновленим інтонаціям і ритмам музики відповідали візуальні образи. Все це сприяло цілісності емоційного сприйняття музичної вистави.

В Україні до створення театральних костюмів і декорацій залучалися художники, які сміливо експериментували в царині сценографії: **Анатолій Петрицький, Вадим Меллер, Олександра Екстер** та ін.

!? Які риси авангардних художніх напрямів застосовують митці, створюючи костюми й декорації до музично-театральних вистав? Навіщо, на вашу думку,

О. Екстер. Проект оформлення оперети

В. Меллер. Ассірієць.
Ескіз костюма для балетної
студії Б. Ніжинської

А. Петрицький.
Ескізи костюмів до опери
Дж. Пуччіні
«Принцеса Турандот»

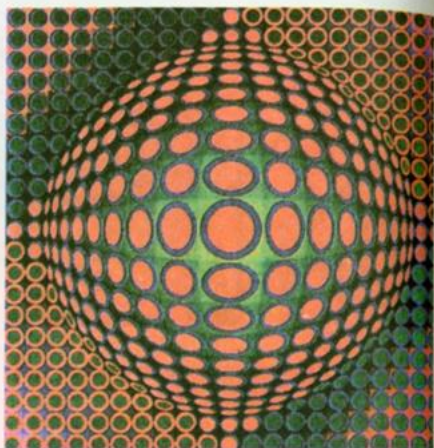
О. Екстер поділила сценічний простір на яруси? Поміркуйте, чи вдалося В. Меллеру не лише розробити ескіз костюма, а й створити яскравий сценічний образ. Опишіть костюми, створені А. Петрицьким до опери Дж. Пуччіні «Принцеса Турандот».

У другій половині XX століття поступово зникає межа між мистецтвом і побутом. Створюється своєрідний естетичний «карнавал речей».

В. Вазареллі. Вера-нор

В. Вазареллі. Композиція

А. Колдер. Кінь

У пластичному мистецтві з-поміж нових напрямів вирізняється кінетизм, що виник на перетині багатьох художніх течій, представники яких шукали різноманітні способи передачі руху. Зокрема художники *оп-арту* (скорочено від «оптичне мистецтво») долають статику композиції через оптичні зміни форм на площині. Так, «вібруючі» картини **Віктора Вазареллі** викликають ілюзії руху.

!? Пригадайте, якими засобами футуристи передавали динаміку руху в картинах і скульптурах. Порівняйте їх із творами, що належать до кінетизму. Зверніть увагу на ритм, колірний і тональний контраст у композиціях. Якого оптичного ефекту досягнув В. Вазареллі, зображуючи знайомі пластичні форми?

Деякі митці замість картин і скульптур створюють конструкції, що світяться і рухаються у просторі. Такі твори кріпляться на стелі або стіні й обертаються завдяки коливанням повітря чи за допомогою мотора. Винахідником кінетичних «скульптур» — *мобілів* — вважають американського скульптора **Александера Колдера**. У музиці мобілями називають твори, що складаються з частин, порядок виконання яких може змінюватися за бажанням інтерпретатора.

Захоплення рухом спонукало й до інновацій у царині художніх технік. Наприклад, винахід американця **Джексона Поллока** — *dripping*

С. Тер-Делоне. Кольоровий ритм

Дж. Поллок. Без назви

(набризкування) — став основним методом «живопису дії» (або точніше, «живопису жесту»). Він полягав у тому, що на величезне полотно, розміщене, як правило, на підлозі, художник вільними рухами наносив фарби з відра, в якому спеціально для цього були зроблені дірки. В результаті виникала композиція, в якій відчувався певний ритм, декоративний задум. Сенс зображеного полягав у вираженні стану, в якому перебував художник під час творення.

!? Чи можна порівняти музичні імпрізації з мінливими образами новітніх напрямів образотворчого мистецтва? Як ви думаєте, чому ці та подібні мистецькі явища виникли саме у XX столітті, а не в епоху античності чи класицизму?

У рамках геометричної абстракції також продовжують виникати нові напрями безпредметного живопису. На відміну від Піта Мондріана, який прагнув виявити логіку «чистої краси» за допомогою лаконічних перехрещених ліній, у представників орфізму Робера Делоне і Сони Тер-Делоне, навпаки, домінують багатокольорові круглі форми. Назву новому різновиду живопису дав французький поет Гійом Аполлінер, підкреслюю-

А. Колдер. Клоун

В. Баранов-Россіне. Абстрактна композиція

Р. Делоне. Круглі форми

чи тим самим музикальність і ритмічність композицій з кіл, райдуг і спіралей. Він порівнював творчість цих художників з оптимістичним впливом мистецтва давньогрецького міфологічного співака Орфея, який завоював слухачів своїм співом і грою. Послідовником орфізму був митець українського походження **Володимир Баранов-Россіне**.

!? Чи відчуваєте ви колорит, емоційний тон композицій? Як ви вважаєте, картини несуть радість чи пригнічують глядача? Спробуйте провести аналогії між композиціями художників-орфістів та прослуханими раніше музичними творами.

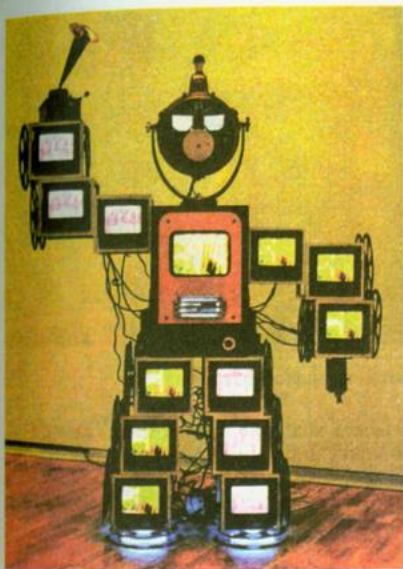
Це цікаво знати!

Сучасний композитор, архітектор і математик Яніс Ксенакіс вважає спорідненими закони організації музики й архітектури, адже їх об'єднує ритм як першоджерело мови обох мистецтв. До того, як стати професійним музикантом, він працював певний час із відомим архітектором Ле Корбюзьє. Свої музичні композиції Я. Ксенакіс створював за допомогою комп'ютера та суто математичних розрахунків. Лідер французького музичного авангарду, автор електронної музики Я. Ксенакіс вираховував композицію музичного твору як проект архітектурної споруди.

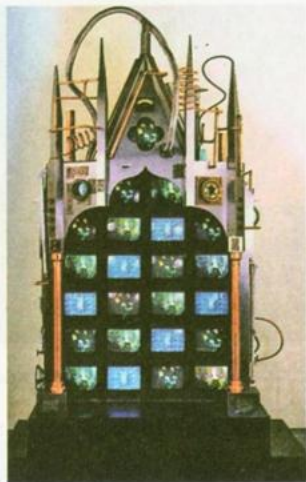
На перетині художньої і технічної творчості виникли нетрадиційні **арт-практики**. Впроваджуючи ігрові елементи, митці ніби дозволяють глядачеві стати співавтором мистецької події, що відбувається на його очах. Отже, наголос переноситься з результату на процес творення художніх образів. Подібні вистави, сприймання яких часто супроводжується музикою та театральними діями, отримали назву **інсталяцій**. Їх не можна перенести з одного місця в інше, як звичайну картину чи скульптуру, адже тоді порушиться єдність із середовищем — інтер'єром приміщення, в якому вони експонуються (музеїв, виставкових залів тощо).

До найсучасніших знахідок художників-абстракціоністів належать **перформанс** («картини-вистави») і **хепенінг** — невеличкі театралізовані акції, що відбуваються у галереях чи просто неба. Вони відрізняються тим, що хепенінг передбачає імпровізаційність дій, а перформанс — добре спланований спектакль. Хепенінг — це своєрідний руховий твір, де

Н. Джун Пайк. Я — робот

Н. Джун Пайк. Технологія

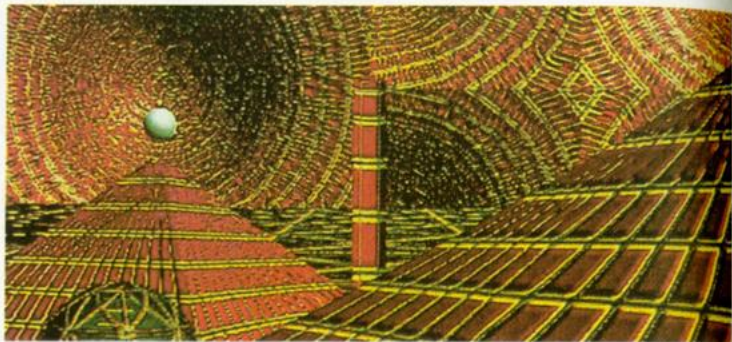
Д. Сісел. У барі

інтегруються музика, танці, акторська гра. Предмети середовища, в якому розгортається ігрова діяльність учасників акції, відіграють важливу роль. Мобілі, інсталяції та інші сучасні арт-практики не можна назвати мистецтвом у звичному для нас розумінні, але, враховуючи образність, творчу фантазію авторів цих витворів, їх відносять до художніх явищ.

Імпульси ХХ століття відчуються у різних напрямках сучасного мистецтва, які утворюють строкату художню панораму, де традиції поєдналися із колосальними художніми можливостями нових технологій. У той же час в надрах цього мистецтва виникає безліч кризових моментів, зокрема панування поп-арту серед молоді, культ споживання, засилля далеко не естетичної реклами. Через кітч¹ пропадаються не справжні,

¹ Кітч — тут: псевдохудожній виріб, розрахований на зовнішній ефект.

Дм. Орейо. Комп'ютерна графіка (фрагмент)

ні світи, де «все поєднується в усьому» годі вже й говорити, адже це — тема майбутнього. Можливо, незабаром, коли глобальні електронні синтетики проникнуть у всі сфери культури, ми станемо свідками народження нових жанрів мистецтва, які зараз здатні уявити собі хіба що письменники-фантасти.

Кольорова планета

Помірно, легко

Музика і вірші А. Побужанської

1. Го-лу - бе без - хмар - не не - бо, жов-те

сон - це на сві - тан - ку, Хви - лі мо - ря бі - рю - зо - ві, бі-ла

пі - на, мов сме-тан - ка, Зе-лень пар - ків, цвіт са - дів, кві-тів

ко - льо - ри яс - кра - ві — це зем - ля мо - я, мій дім в ніж-ній

Приспів

рай-дуж-ній о - пра - ві. Ко-льо - ро - ва пла-не - та мо - я, ко-льо-

2. Крила лебедів — вітрила чистоти високих мрій,
Пишність пави, лева силу, мудрість всіх строкатих змій,
Граціозність від косуль, величавість від оленя
Збережу красу землі, щоб співали покоління.

Приспів.

Мистецькі поради

1. Поміркуйте, завдяки яким засобам виразності можна досягти різного характеру виконання пісні: наприклад, лірично-наспівною або яскраво-променистою.

2. Зверніть увагу на інтонаційно складні фрагменти в мелодії (рух півтонами) та ритмічні зміни у приспіві.

! ? Які зміни в музичному мистецтві відбулися в епоху постмодернізму? Назвіть нові форми синтезу мистецтв, наведіть приклади взаємопроникнення видів, жанрів, стилів, напрямів.

У вільний час спробуйте створити композицію, яка нагадувала б електронну музику (використовуйте магнітофон, мобільний телефон, музичні інструменти, комп'ютер тощо). Дайте їй назву. Для цього запишіть зразки конкретної музики, за необхідності доповніть звуками голосу чи музичного інструменту. Орієнтовні теми: «Пташиний концерт», «Звуки вулиці», «Музика води» («булькання», «плескання», «дзюрчання», «стукіт крапель» тощо). Проведіть мініконкурс «Загадкові звуки» (презентація та відгадування джерел електронної музики).

Спробуйте започаткувати видання «арт-щоденника», в якому занотовуйте власні оцінки мистецьких подій, зокрема, враження про сучасну музику, яку ви слухаєте.

Блюз (від англ. «меланхолія», «журба») — вокальний та інструментальний жанр афроамериканської музики.

Кінетизм (кінетичне мистецтво) (від грецьк. «рухливий») — напрям сучасного мистецтва, пов'язаний із створенням художніх форм (найчастіше скульптур), які рухаються (мобілі) чи викликають враження руху (оп-арт).

Інсталяція (від «монтаж», «установка», «устрій») — просторова композиція, що створюється художником з різних елементів — побутових предметів, промислових виробів, природних об'єктів, фрагментів текстової та візуальної інформації.

Полістилістика (від грецьк. «багато» та «стиль») — навмисне поєднання в одному творі елементів різних стилів, напрямів, течій.

МИСТЕЦЬКИЙ ПРОЕКТ

Дизайн-проект складається з трьох завдань, кожне з яких містить кілька напрямів роботи, що вибираються учнями самостійно. Проектна діяльність передбачає індивідуальне або колективне виконання роботи.

Орієнтовні завдання:

1. Дизайн фірмового стилю музичного фестивалю або конкурсу:

розробка емблеми (логотипа і знака); добір корпоративних кольорів та шрифту; ескізи прапора, прапорців, вимпелів; розробка іграшки-талісмана, значка; ескізи сувенірного кепі та хустки-бандани; оформлення транспортних засобів; ескіз об'ємної емблеми для розміщення при вході в концертний зал; створення музичних позивних.

2. Дизайн друкованої реклами музичного фестивалю або конкурсу з використанням фірмового стилю: плакатів, буклетів, оголошень, календарів, запрошень, квитків, бланків документації, візитних карток.

3. Дизайн-оформлення музичного фестивалю або конкурсу:

проект сцени музичного театру або літньої естради з урахуванням фірмового стилю; дизайн світильників для сцени, глядацького залу; ескізи одягу ведучих і учасників фестивалю (конкурсу), дизайн музичних інструментів, мікрофонів; ескізи призів та виготовлення їх у макеті.

МАЙСТЕРНІСТЬ, ВІРТУОЗНІСТЬ, ІМПРОВІЗАЦІЯ...

У ХХ столітті відбулися суттєві зміни не лише в змісті музики і композиторській техніці, а й у виконавському мистецтві. Це була епоха заснування і поширення у багатьох країнах конкурсів і фестивалів, де кращі виконавці світу змагалися у віртуозності володіння голосом чи інструментом. Відомо, що чимало композиторів минулого були також і талановитими виконавцями. Наприклад, Йоганн Себастьян Бах — неперевершеним органістом, Ніколо Паганіні — скрипалем-віртуозом. Порізному розкривали можливості фортепіанного виконавства Фредерік Шопен — витончений піаніст, який став «душею фортепіано», і Ференц Ліст — «король фортепіано», під пальцями якого цей інструмент зазвучав, як цілий оркестр.

До видатних піаністів і композиторів належить *Сергій Рахманінов*, який створив для фортепіано концерти, прелюдії, етюди-картини, п'єси. «Я ніколи не міг вирішити, — сказав колись митець, — яке моє справжнє покликання: композитор, піаніст чи диригент. Існують моменти, коли мені здається, що варто було б залишатися тільки композитором; а іноді я думаю, що — лише піаністом».

Творча спадщина С. Рахманінова є свідченням глибокого зв'язку з традиціями. В епоху, коли основа основ музичного мистецтва — мелодія — зазнала серйозних втрат і руйнувань внаслідок експериментів, С. Рахманінов своїми численними творами переконливо довів, що мелодія залишається найважливішим, найвиразнішим елементом музики. Маючи великий мелодійний талант, композитор щиро реалізував його у різних жанрах. Глибина почуттів та яскрава емоційність у поєднанні з образністю й красою мелодичного висловлювання зробили музику С. Рахманінова доступною та зрозумілою. Він змушував «співати» навіть фортепіано — ударний, за природою, інструмент.

С. Рахманінов

Руки майстра

У піанізмі С. Рахманінова знайшли втілення традиції російської фортепіанної школи — глибока змістовність виконання, співучість інструментальної інтонації, яка ніби імітує засобами фортепіано вокальне звучання. Водночас гра С. Рахманінова вирізнялась яскравою індивідуальністю і неповторністю, можливо, за рахунок того, що він був талановитим композитором. Виконавська майстерність композитора-піаніста стала еталоном для багатьох поколінь

музикантів. Зокрема, всесвітньо відомий піаніст Володимир Горовиць, уродженець України, саме С. Рахманінова вважав взірцем.

Одним із видатних творів світової музичної літератури є Другий фортепіанний концерт С. Рахманінова. Основна його мелодія наче кружляє над світом, оспівуючи його неперевершену красу.

С. Рахманінов. Концерт для фортепіано з оркестром № 2. І ч.

Розкажіть про свої враження від музики. Охарактеризуйте музичні теми концерту, діалог фортепіано й оркестру. Один із сучасників С. Рахманінова назвав його Другий концерт натхненною лірико-патетичною поемою. Поміркуйте, чому.

Жанр концерту був популярним упродовж багатьох століть. Знаменитий цикл концертів «Пори року» Антоніо Вівальді написаний ще в епоху бароко. У часи класицизму цей жанр набув струнності форми, адже всі композитори-класики — В. А. Моцарт, Й. Гайда, Л. Бетховен — створювали концерти для різних інструментів. В Україні поширення набули хорові концерти А. Веделя, М. Березовського, Д. Бортнянського. Перший у вітчизняній музиці інструментальний концерт належить Д. Бортнянському.

А. Вівальді. Пори року. В. А. Моцарт. Концерт для флейти та арфи. Д. Бортнянський. Концерт для чембало з оркестром (фрагменти на вибір).

Які жанрові особливості концерту? Пригадайте, як «розподіляються ролі» між виконавцями цього жанру. Яке ще значення має слово *концерт*?

На перетині XIX і XX століть зі сцен концертних залів поряд із класичними (академічними) музичними творами зазвучала абсолютно нова і незвична музика. Це був джаз. Він виник на півдні США і при-

Л. Армстронг

Д. Еллінгтон

Г. Міллер

вніс новий струмінь у світове музичне мистецтво. Йому властиві своєрідність мелодики й ритму, прийомів і манери виконання. Витоками джазу вважають негритянські робітничі, релігійні (*спірічуел*) та світські (*блюз*) пісні, музику менестрелів та вуличних духових оркестрів, мелодії і ритми регтаймів та американську побутову музику. Перші виконавці джазу самотужки вчилися грати, вони невтомно експериментували. Основою джазу стала імпровізація. Але джазовий імпровізатор — це не композитор і виконавець в одній особі, а особливий тип митця, який творить у взаємодії зі своїми партнерами по ансамблю. І сенс джазової імпровізації полягає не у народженні нового музичного твору, а в самому процесі творення.

Джазові інструментальні п'єси нагадують форму теми з варіаціями. Після того як джазовий ансамбль виконав основну музичну тему, солісти-імпровізатори по черзі виконують «варіації». Інструментами-соло переважно виступають духові — труба, тромбон, саксофон тощо. Більшість виконавців джазу зарекомендували себе як видатні майстри-віртуози. Опинившись у центрі уваги публіки, соліст не може просто імпровізувати на теми легких мелодій, від нього завжди очікують віртуозну гру і справжнє натхнення. Видатними виконавцями джазу були *Луї Армстронг*, *Дюк Еллінгтон*, *Гленн Міллер* та ін.

A. Maticc. Ілюстрації до книги «Джаз»

Джазові композиції у виконанні видатних музикантів Л. Армстронга, Г. Міллера, Д. Еллінгтона та ін. (на вибір).

Спробуйте відчувати пульс музики. Які особливі «прикмети» джазу? Які інструменти виконували соло?

Це цікаво знати!

Розповідають, що одного разу в місті Новий Орлеан Термідус Браун, музикант-любитель, на прізвисько Джаз-бо, який працював перукарем, награвав на своєму старенькому корнеті¹. І раптом він почав плутатися, і мелодія завдяки цьому набула зовсім незвичного ритму. Від цієї дивної музики публіка прийшла у захват. Таке незвичне («неритмічне») звучання дуже швидко запозичили музиканти з оркестрів, що виконували танцювальну музику.

Джаз оновив темброве звучання оркестру. Зокрема, у духових (трубах і тромбонах) почали використовувати сурдини, які вставляли у розтруб для зміни тембру звучання. Замість групи ударних інструментів з'явилася ударна установка, на якій грав один музикант. Зазвичай до інструментального складу джазових колективів включали фортепіано. Джазові колективи мають назву джаз-банди та диксиленди². З'явився навіть новий вид оркестру, що виконував джазову музику, — біг-бэнд.

Дослідіть історію розвитку джазового мистецтва.

На основі блюзу сформувався *ритм-енд-блюз* — музичний напрям, пов'язаний із виникненням електромузичних інструментів (електрогітари, контрабасу, ритм-, бас-гітари), а також мікрофонів та інших засобів

¹ Корнет — духовий музичний інструмент типу вкороченої труби.

² Диксиленд — джазовий ансамбль новоорлеанського стилю, в якому грали білі музиканти.

підсилення звуку. Характерною особливістю цього напрямку стала визначальна роль ритму.

Джазові інтонації поступово проникли у твори композиторів-професіоналів різних країн світу. Так, наприклад, у Клода Дебюссі джазові мелодії та ритми звучать у п'єсі «Ляльковий кек-уок» із сюїти «Дитячий куточок». Ігор Стравінський створив «Регтайм» для одинадцяти інструментів та «Піанорегмюзік» для фортепіано. Із джазом пов'язана також «Камерна музика» і сюїта для фортепіано «1922 рік» Пауля Хіндемита та симфонія «Із Нового Світу» Антоніна Дворжака. І перелік цей можна продовжити...

Дж. Гершвін

 І. Стравінський. «Регтайм» для одинадцяти інструментів. А. Дворжак. Симфонія «Із Нового Світу» (фрагмент).

 Які характерні ознаки джазової музики використали композитори? Проаналізуйте інструментальний склад «Регтайму».

Найяскравішим музичним твором, який відкрив нові можливості використання джазу у симфонічній музиці, можна вважати «Рапсодію у блюзових тонах» американського композитора *Джорджа Гершвіна* («Rhapsody in Blue» перекладається з англійської як «Блакитна рапсодія», або «Рапсодія у блакитних тонах»).

Одним із поштовхів до виникнення назви рапсодії стала художня виставка, на якій картини були витримані переважно у блакитних тонах, зокрема роботи *Джеймса Уістлера* «Ноктюрн у блакитному і золотому», «Композиція у сірому та зеленому» та ін.

 Які настрої втілені в живописній композиції Дж. Уістлера? Яку музику ви створили би під враженням від цієї картини?

Англійське слово «blue», як відомо, має два значення: окрім «синього» чи

*Дж. Уістлер.
Ноктюрн у блакитному
і золотому*

блакитного кольору», це ще і «сумний, печальний». Саме від другого значення і походить назва блюз. І музика твору Дж. Гершвіна наближена саме до цього стилю.

«Рапсодія» складається з чотирьох основних тем. Перші дві експонуються в оркестровому вступі: чуттєва, витончена тема у кларнета і танцювальна у мідних духових. Третя тема — синкопована за ритмом, пісенна (середній розділ твору) і остання — світла і святкова — лірична кульмінація всього твору. Кожна з тем розвивається варіаційним способом. При цьому виявляється багатозначність кожної з них. Так, у різних темах «Рапсодії» передаються різноманітні настрої: гумор, відвага, сум. У побудові твору Дж. Гершвін не дотримувався якихось схем. Епізоди вільно чергуються, контрастуючи один з одним, проте в розвитку музики існує внутрішня логіка — все спрямовано до коди (завершальної частини), що звучить патетично й драматично.

Завдяки появі такого твору, як «Рапсодія у блюзових тонах», джаз і його елементи були підняті на новий, більш високий рівень і увійшли у світ симфонічної музики.

Дж. Гершвін. Рапсодія у блюзових тонах.

Пригадайте, що таке рапсодія. Які її характерні ознаки? Поміркуйте над висловом сучасника Дж. Гершвіна: *«У ній (музиці) відчувається життєрадісність, молодечтво, емоційна вибуховість. У той же час це і сторінки з життя Америки — жадібної, поспішаючої, допитливої і цікавої, як дитя».*

Жанр рапсодії має давнє походження й цікаву «мистецьку біографію». У Давній Греції рапсоди виконували епічні поеми великого Гомера, наспівно декламуючи та акомпануючи собі на лірі чи кіфарі. Розділи з гомерівських безсмертних поем «Іліада» та «Одіссея» називалися рапсодіями. У часи романтизму рапсодіями стали називати одночастинні віртуозні твори — інструментальні чи оркестрові. Найвідомішими у музичній культурі стали «Угорські рапсодії» Ф. Ліста. В інтонаціях цих творів і принципах вільного розвитку відчувається вплив угорського фольклору.

Ф. Ліст. Угорська рапсодія (на вибір).

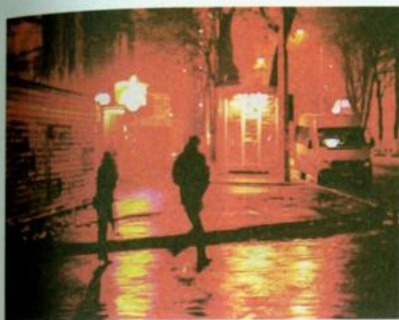
Награвання якого угорського інструменту нагадає музика рапсодії? Поміркуйте, що спільного у творах Ф. Ліста і Дж. Гершвіна.

Розгляньте фотоілюстрації Л. Армстронга (с. 70, 85). Що незвичайного в їх композиціях? Яке значення рапсурсу?

Дивлячись на фотографії джазових музикантів, мимоволі відчуваєш невимужену манеру виконання. Фотограф ніби імпровізує разом з ними.

Зразки художньої фотографії

У XX столітті художня фотографія як вид мистецтва набуває розквіту. На зорі свого існування фотографія була лише атракціоном, а згодом стала технічним засобом передачі інформації. Коли техніка фотографування удосконалилася, фотографія почала перетворюватися на мистецтво, подібне до графіки і живопису. Деякі сучасні жанри фотографії (натюрморт, портрет, пейзаж тощо) схожі на класичні жанри образотворчого мистецтва, інші — характерні тільки для фотографії (репортаж, документальне, вуличне, нічне, рекламне фото тощо).

!? Розгляньте фотоілюстрації. Яке значення колориту у створенні настроїв фотографій? Чи впливає ракурс зйомки на враження від фотопортретів?

Художник у фотомистецтві не просто віддзеркалює навколишній світ, він передає власне ставлення до явища, яке втілюється на знімку, через обраний момент і спеціальний ракурс зйомки, характер освітлення, контрастність світлотіні. Сучасний художник-фотограф має в арсеналі широкий вибір технічних пристроїв для зйомок та обробки фотознімків, створення спеціальних візуальних ефектів.

Особливістю художньої фотографії є створення художнього образу, вираз-

Київ.
Ближні та Дальні печери

Ю. Химич.
Вид на Ближні
та Дальні печери

ність якого побудована на достовірності зображення, адже саме документальність фотографії здійснює значний вплив на глядача.

!? Порівняйте живописні композиції та зразки художньої фотографії. Як ви думаєте, чому фотографію вважають витвором мистецтва? Поміркуйте, чи однакові можливості чорно-білої і кольорової фотографії у створенні художнього образу. Обґрунтуйте свою думку.

Колискова

(з опери «Поргі та Бесс»)

Поволі

Музика Дж. Гершвіна

Ба - ю - бай, спи, ма-лень-кий мій бе - бі, ба - ю

ба - ю, швид-ше, швид-ше за - сни. Бід - но

ми жи - вем, бід - ний бать - ко твій, бе - бі...

За - сни, мій хо - ро - ший, ба - ю - бай, бай!

Мистецькі поради

1. Виконайте пісню відповідно до характеру колискової — спокійно, заколисуюче, журливо тощо.

2. Для точного відтворення ритму пісні уважно стежте за диригентськими жестами вчителя.

!? Що нового з'явилося в інструментальній музиці та виконавському мистецтві ХХ століття?

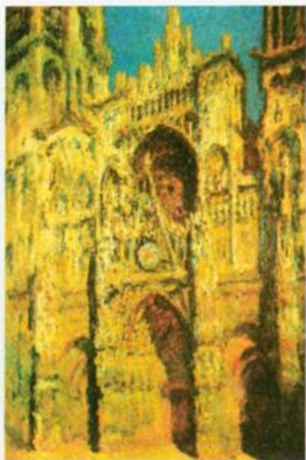
У чому полягає історичне значення «Рапсодії у блюзових тонах» Дж. Гершвіна?

У вільний час дослідіть теми: «Джазові фестивалі в Україні», «Джаз-бенди ХХ століття» тощо. Як ви думаєте, чи можна вважати джаз масовим мистецтвом?

Проведіть виставку репортажних фотографій зі шкільного пісенного фестивалю «Пісня збирає друзів» або конкурсу фотопортретів «Мій сучасник».

Руанський собор (Франція)

К. Моне.
Руанський собор

Джаз — музичне мистецтво, що виникло на півдні США на початку ХІХ–ХХ століть і є синтезом африканської та європейської музики.

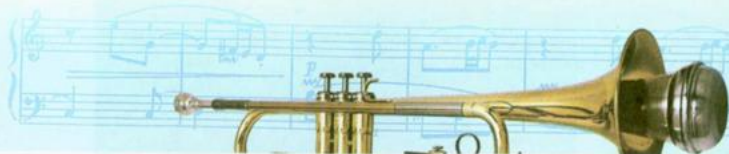
Концерт — 1) твір, в основі якого покладено контраст звучання соло-інструмента (групи інструментів) та оркестру; 2) публічне виконання музики переважно за попередньо оголошеною програмою.

Рапсодія (від грецьк. «спів епічних поем») — музичний жанр, віртуозний інструментальний твір.

Регтайм (від англ. «рваний ритм») — форма міської танцювально-побутової музики американських негрів.

«БЕЛЬКАНТО» XX СТОЛІТТЯ

У XX столітті в результаті розвитку різних мистецьких течій і напрямів розквітло вокальне мистецтво. Яскравою ознакою часу стало те, що професійні оперні співаки вийшли на великі концертні сцени.

«Музика — це те, що хвилює душу, і те, що об'єднує людей. Музика може народити кохання, викликати повагу, вона може покращити навколишній світ», — сказала якось **Монтсеррат Кабальє**, одна з найвидатніших співачок сучасності. Її голос — сопрано — наділений красою і силою, яку ще ніхто не перевершив, її здатність тримати ноту піанісимо не має рівних. У репертуарі М. Кабальє італійська, іспанська, німецька, французька, чеська, російська музика, понад сто оперних партій, декілька концертних програм, більше сотні дисків. Вона виступає на багатьох сценах світу, пропагуючи своєю творчістю високе мистецтво вокалу.

П. Домінго, Х. Коррерас, Л. Паваротті

М. Кабальє

Інший видатний оперний співак ХХ століття — італієць **Лучано Паваротті** — був володарем голосу неймовірно красивого тембру, блискучої вокальної техніки. Вражають його чистий проникливий голос, широта діапазону, плавність переходу від одного регістру до іншого. У репертуарі знаменитого тенора налічувалася велика кількість оперних партій. Він виступав на найкращих оперних сценах світу. Проте з часом театральна сцена поступилася концертній естраді, яка також стала «тісною» для Майстра. Його виступи на стадіонах (соло і разом з колегами, друзями) збирали багатотисячні аудиторії. Однією з таких подій в оперному житті став виступ трьох знаменитих тенорів сучасності — Пласідо Домінго, Хосе Коррераса і Лучано Паваротті.

В. Гришко

Український тенор **Володимир Гришко** також активно пропагує академічне мистецтво вокалу на різних сценах світу. Його диски «Українські народні пісні», «Італійські та іспанські пісні» з ансамблем народних інструментів «Рідні наспіви», «Російські народні пісні» з Національним оркестром народних інструментів України, «Арії з італійських опер» та «Арії з російських опер для тенора» свідчать про те, що мистецтво оперного співу «не зачилося» у стінах оперних театрів, а виходить на широку естраду, розкриваючи свою красу, майстерність і професійність виконання всім шанувальникам вокального мистецтва.

 Оперна і популярна музика у виконанні М. Кабальє, Л. Паваротті, В. Гришка та ін. (фрагменти на вибір).

 Поміркуйте, завдяки чому досягається виконавська майстерність. Чому, на вашу думку, визнані майстри оперного мистецтва сучасності популяризують його для широкого загалу слухачів?

Б. Сміт

Поряд з академічним оперним співом на сценах театрів і концертних залів, на стадіонах зазвучав й інший спів — джаз, поп, рок, бардівська пісня.

Джаз охоплює не тільки інструментальну музику. Джазові вокальні імпровізації не менш віртуозні за інструментальні. Співати джаз досить складно — виконавці цього виду музики наділені неабиякими природними здібностями, вони доско нало володіють вокальною технікою, а також даром імпровізації.

Видатними джазовими співачками були *Бессі Сміт*, одна з найкращих виконавиць блюзів, та *Елла Фітцджеральд*.

Джазові композиції у виконанні Б. Сміт, Е. Фітцджеральд та ін.

Які особливості джазового вокального виконання? Зверніть увагу на манеру співу, діапазон голосу. Як майстерність володіння ритмічними нюансами допомагає співачкам створювати музичні образи?

Е. Фітцджеральд

З другої половини XX століття набуває інтенсивного розвитку масова культура, виникає **поп-музика** з головною орієнтацією на популярність і розважальність. При її створенні використовуються певні стандарти як у поезії, так і у мелодиці й ритмах. Інструментарій зазвичай обмежується електрогітарами, клавішними та ударними. Вокальний стиль поп-музики демонстративно спрощений. Інтонаційно нескладні мелодії набувають яскравості завдяки різноманітним сучасним комп'ютерним техно-

логіям, за допомогою яких виникає темброве розмаїття, обробляється голос виконавця тощо.

Поп-музика створюється переважно з комерційною метою і розповсюджується засобами масової інформації, стаючи частиною індустрії звукозапису та шоу-бізнесу. Проте поп-музику не можна ототожнювати з популярною музикою загалом, адже це лише один з її напрямів, що існує поряд із іншими, улюбленими різними верствами слухачів зразками класичної і народної музики. До популярної музики можна віднести будь-яку музику, що подобається багатьом людям, а термін «поп-музика» стосується лише творів комерційного характеру.

Поміркуйте, що саме визначає успіх виконавця популярної пісні: гарний голос, емоційність і музикальність, майстерність вокально-інструментального аранжування, комерційна підтримка, реклама.

Словом «популярний» позначають різні художні явища, які належать не лише до музики. В образотворчому мистецтві XX століття виник схожий за розважальним характером напрям — **поп-арт**. Його представники намагаються популяризувати продукцію масової культури, надаючи естетичних ознак буденним речам. На противагу абстрактному мистецтву цей напрям прагнув повернутися до реальності й розкривати «художні цінності» пересічної людини. Художники привертають увагу до предметів матеріального світу, використовуючи для цього комікси, символічну мову реклами, прийоми колажу, фотомонтаж.

У новому контексті, який створює художник, образи речей незвичайно видозмінюються, як, наприклад, в американському варіанті

Е. Уорхол. 200 банок супу «Кемпбел»

поп-арту, де «візиткою» може стати консервна банка з томатним супом. У глядачів такі твори (відкушений бутерброд, відро для сміття) викликали хвилю невдоволення, а їх автор **Енді Уорхол** говорив: *«Чому ви думаєте, що пагорб чи дерево красивіші за газовий насос? Тільки тому, що для вас це звична умовність. Я привертаю увагу до абстрактних ознак речей».*

!? Які спільні та які специфічні ознаки притаманні поп-музиці та поп-арту? Наведіть приклади інших робіт у стилі поп-арту.

Естрадна розважальна пісня, яка досягла високого рівня популярності, називається **шлягером**¹. Як правило, це — розважальні пісні на тривіальні² тексти, що характеризуються шаблонністю як у музичному, так і в поетичному плані. Вони мають яскраві, легкі для запам'ятовування деталі мелодики й аранжування, відповідають танцювальній моді або породжують моду на нові танцювальні ритми.

Прикладом досягнення самобутнього стилю в царині поп-музики можна вважати шведський вокально-інструментальний ансамбль (ВІА) «**АВБА**» (назва — від перших літер імен його учасників). Цей неперевершений «продукт» шоу-бізнесу приваблював численних слухачів витон-

¹ Шлягер — модна, надзвичайно популярна в певний час пісенька; мелодія.

² Тривіальний — позбавлений свіжості, оригінальності.

Гурт «ABBA»

ченими аранжуваннями пісень і голосом — своєрідним вокалом, гармонійним звучанням квартету з двох жіночих і двох чоловічих голосів.

Шлягери гурту «ABBA» та інших ВІА.

Назвіть тематику текстів цих творів та засоби виразності? Поміркуйте, яку ідею несе кожен з них. Для чого створюється така музика? Порівняйте ці пісні з іншими зразками вокального мистецтва. Поміркуйте, що відбувається на сучасному етапі з поп-музикою.

Найкращі поп-пісні, написані й виконані талановитими митцями, стали класикою естрадного мистецтва ХХ століття. З-поміж українських авторів естрадних пісень особливою популярністю вирізняються твори Ігоря Поклада, Олександра Злотника, Тараса Петриненка та ін.

Яких відомих поп-виконавців ви знаєте? Назвіть найвідоміші сучасні шлягери української естради.

Проведіть диспут на тему «Сучасна естрадна музика і світобачення людини». Чому, на вашу думку, деякі естрадні пісні «живуть» десятиліттями, а інші — забувають через день? Які проблеми сучасності постають у музиці?

Вокальна музика розважального спрямування має свою передісторію. У часи Й. С. Баха та В. А. Моцарта в родинях багатих вельмож виступали виконавці-вокалісти. Вони виконували переважно популярні фрагменти оперних вистав (арії, дуети). У добу романтизму в міському середовищі під звуки фортепіано чи гітари найчастіше лунав ліричний романс.

В. А. Моцарт. Арія Фігаро з опери «Весілля Фігаро». О. Аляб'єв. Романс «Соловей».

Охарактеризуйте вокальне мистецтво співаків. Порівняйте його з вокалом сучасних джазових та естрадних виконавців.

Серед українських шлягерів улюбленими стали пісні *Володимира Івасюка* «Червона рута», «Водограй», «Я піду в далекі гори» та ін. Вони символізують усе найкраще, найчистіше у сучасній естраді.

Для В. Івасюка образ червоної рути був хвилюючою знахідкою, справжнім одкровенням. Він багато мандрував селами, особливо гір-

ськими, шукаючи ключ до розуміння цієї таємниці. За легендами, червона рута цвіте раз на десятки років, і це загадкове чар-зілля постає в народних переказах символом вічного і чистого кохання.

Уперше пісня «Червона рута» прозвучала 13 вересня 1970 року в ефірі Чернівецької телестудії у виконанні автора. А потім в інтерпретації ВІА «Смерічка» вона стала піснею року в СРСР на Всесоюзному конкурсі «Пісня-71». На заключному концерті разом зі співаками Василем Зінкевичем та Назарієм Яремчуком свою пісню виконував і Володимир Івасюк.

Сьогодні пісні В. Івасюка є у репертуарі відомих українських співаків. Зокрема, у репертуарі непересічного українського гурту «Пікардійська терція» теж є пісні композитора.

 Пісні В. Івасюка у виконанні українських гуртів «Пікардійська терція» та ін.

В. Івасюк

Гурт «Пікардійська терція»

 Зверніть увагу на виразність мелодії та ритмів пісень. Які жанри українського фольклору нагадують вам мелодії пісень?

Червона рута

Музика і вірші В. Івасюка

Помірно тр

1. Ти при-знай-ся ме-ні, звід-ки вте-бе ті ча-ри,
я без те-бе всі дні у по-ло-ні пе-ча-лі.
Мо-же, десь у лі-сах ти чар-зіл-ля шу-ка-ла,

сон-це-ру-ту знай-шла і ме-не зча-ру-ва-ла?

f Приспів

Чер-во-ну ру-ту не шу-кай ве-чо-ра-ми, — ти у

ме-не є-ди-на, тіль-ки ти, по-вір. Бо тво-я

вро-да — то є чис-та-я во-да, то є бист-ра-я

во-да з си-ніх гір. гір. То є

бист-ра-я во-да з си-ніх гір, то є

бист-ра-я во-да з си-ніх гір.

2. Бачу я тебе в снах
У дібровах зелених,
По забутих стежках
Ти приходиш до мене.
І не треба нести
Мені квітку надії,
Бо давно уже ти
Увійшла в мої мрії.

Приспів.

Мистецькі поради

1. Перед виконанням пісні зверніть увагу на стрибки в мелодії і попрацюйте над ними окремо, досягаючи чистоти інтонування.
2. Виконуйте пісню натхненно й радісно.

Сьогодні виступи естрадних виконавців — це справжнє театралізоване шоу з чудовими костюмами, складними декораціями, вражаючими спецефектами та особливим освітленням. Популярність багатьох співаків та виконавців музичних творів значною мірою залежить від майстерності фахівців з реклами.

!? Розгляньте рекламні плакати. Які специфічні прийоми використали автори плакатів для підсилення впливу на глядача? Яка, на вашу думку, роль шрифтів у друкованій рекламі? Проаналізуйте рекламні плакати за їх композиційною побудовою.

З якою метою автор використав симетричну композицію в рекламному плакаті Міжнародного конкурсу дитячого малюнка?

Яку роль відіграють контрастні кольори при формуванні враження від плакатів?

The Third International Competition
of Children's Painting
Третий Международный конкурс
детского рисунка

The Past,
the Present
and the Future
in children's
art

Прошлое,
Настоящее и
Будущее
в творчестве
детей

Рекламний плакат
Міжнародного конкурсу
дитячого малюнка

Рекламні плакати
сучасних виконавців

Реклама стала невід'ємною частиною сучасного життя. Виконана на високому художньому рівні, вона позитивно впливає на духовний та емоційний світ людини, збагачує знаннями й враженнями, сприяє формуванню естетичних поглядів і смаків.

З метою досягнення максимального впливу на споживачів художники-рекламісти намагаються виділити предмет реклами, донести інформацію про нього у цікавій формі, створюючи з рекламованого предмета або явища привабливий міф.

Реклама сьогодні — це частина нашої повсякденної культури, без якої не може уявити себе жодна людина. Тому рекламі мають бути притаманні такі риси, як правдивість, гуманізм, компетентність і, звичайно, високий естетичний рівень виконання.

!? Поміркуйте, які засоби реклами застосовують у шоу-бізнесі. Чи можна вважати зразки реклами творами мистецтва? Чому?

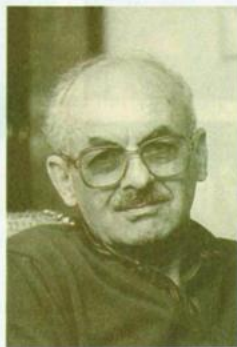
Особливим явищем сучасної музики є **бардівська (авторська) пісня**. Вона існує давно і має досить глибокі корені. Ці пісні можуть комусь подобатися, а комусь — ні, проте найчастіше їх нехитрі слова і мелодії бентежать душі слухачів. Бардівські пісні зазвичай виконують автори, акомпануючи собі на гітарі. Але не всіх авторів, які співають свої пісні, називають бардами. Чому? За визначенням Булата Окуджави, бардівською піснею можна вважати лише пісню, *«що спонукає людей до роздумів»*.

Авторська пісня не належить до поп-культури. Перш за все, це — поезія. Можна сказати, що авторська пісня — це виконання власних віршів під музику, при цьому музика відступає на другий план.

Творчість бардів — велика кількість абсолютно не схожих один на одного піснених талантів та індивідуальностей. І кожен із бардів створив піснений світ своєї душі. Найвідоміші барди нашої сучасності: Булат Окуджава, Володимир Висоцький, Олександр Розенбаум, Ольга Богомолець, Анатолій Горчинський та ін.

В. Висоцький

Б. Окуджава

О. Богомолець

Пісні В. Висоцького, Б. Окуджави, О. Розенбаума, О. Богомолець (на вибір).

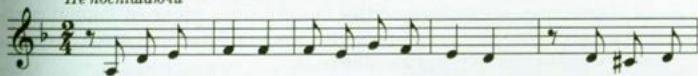
Порівняйте манеру виконання бардів. Проведіть дискусію на тему «Бардівська пісня у житті сучасної людини».

У пісенному доробку одного з бардів України А. Горчинського понад 300 пісень та інструментальних творів. Найвідоміші з них — «Росте черешня в мамі на городі», «Червона троянда», «Троянди на пероні».

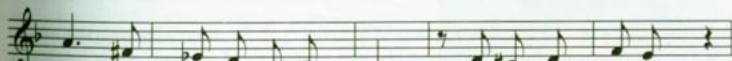
Росте черешня в мамі на городі

Музика А. Горчинського, вірші М. Луківа

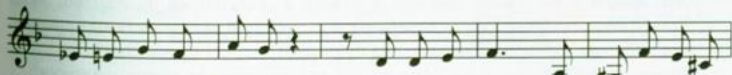
Не поспішаючи

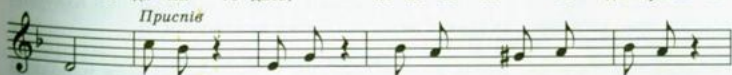
1. Рос-те че-реш-ня в ма-ми на го-ро-ді, ста-ра-ста-

-ра, а ко-жен рік цві-те, що-лі-та ді-тям

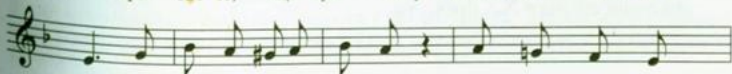
я-го-да-ми го-дить, хо-ча во-ни не дя-ку-ють за

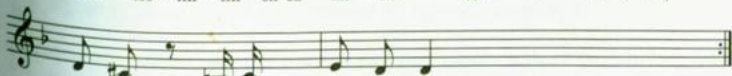
те. Ма-мо! Ма-мо! Віч-на і ко-ха-на.

Ви про-бач-те, що був не-у-важ-ний. Зна-ю,

ви мо-ли-ли-ся за ме-не дні і но-чі,

си-ва-мо-я не-не.

2. Живе старенька мати у господі,
Невтомні руки, серце золоте.
Щодня і дітям, і онукам годить,
Хоч рідко хто з них дякує за те.

Приспів.

3. Ну що ж, про вдячність забувають люди,
Душа сліпа у щасті, а проте
Вони прозріють, але пізно буде —
Черешня всохне, мати — одцвіте...

Приспів.

Мистецькі поради

1. Поміркуйте над характером виконання твору. Як буде відбуватися розвиток музики у вашій інтерпретації? Продумайте темп, динаміку виконання кожного куплету пісні.

2. Висловіть власні судження щодо змісту пісні А. Горчинсько-го. Яку загальнолюдську проблему він підіймає? Пригадайте інші пісні на цю тематику та виконайте їх.

Як оновилася вокальна музика ХХ століття? Як популяризується академічна оперна музика? Розкажіть про особливості манери співу джазових вокалістів, поп-музикантів.

Чи погоджуєтеся ви з думкою відомого культуролога Т. Адорно, який стверджує, що поп-музика перебуває в цілковитій залежності від споживачів і бізнесу, тому вона позбавлена будь-якої творчої ініціативи?

Що таке бардівська пісня? Чим вона відрізняється від пісень-шлягерів? Наведіть приклади застосування реклами у сучасній музичній культурі. Проаналізуйте вплив різних видів реклами у вашому житті.

Бард (від кельт. «співак, оповідач») — 1) у середні віки народний поет-співець у кельтів; 2) сучасний автор-виконавець власних пісень.

Поп-арт — течія в образотворчому мистецтві ХХ століття, яка популяризує продукцію масової культури.

Поп-музика — поняття, що охоплює різні жанри естрадно-розважальної музики ХХ століття.

СВІТ РОК-МУЗИКИ

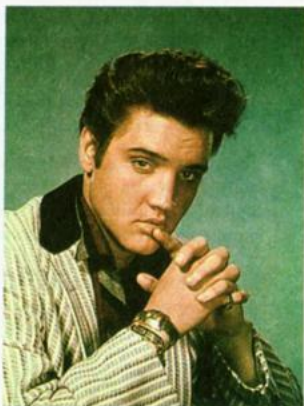

У середині ХХ століття в музичному середовищі Америки виникає оригінальне явище масової культури — **рок-музика**, яке формує і нині смаки молоді багатьох країн світу.

Поява цього напрямку завдячує блюзу та джазу. Саме їх мелодії, ритми та манера виконання посприяли виникненню рок-музики, з її короткими мотивами та рельєфним підкресленням метра. Головна увага при виконанні рок-музики приділяється виконавській інтерпретації твору, для якої притаманні підвищений драматизм та темпераментний вокал.

Для рок-музики, насамперед, важливий чіткий і динамічний ритм, який підкреслює її гучність і стає важливим засобом виразності. Рок-музика найбільше приваблює молодь, адже стиль життя її виконавців, їхні художні смаки й потреби часто не відповідають традиційним уявленням, вражають альтернативним світоглядом та зумовлюють особливу манеру поведінки в суспільстві.

Рок-музику умовно можна поділити на багато течій і напрямів. Одним із них є **рок-н-рол** (від англ. «розхитуватися, крутитися») — танцювальна музика. У рок-н-ролі важливу роль відіграє електрогітара, на якій зазвичай виконуються сольні партії. Вокал — дуже напористий і енергійний, а поведінка виконавців на сцені — вільна і невимушена. «Королем» і найкращим виконавцем рок-н-ролу вважають американського співака **Елвіса Преслі**.

Е. Преслі

 Музичні композиції у виконанні Е. Преслі (на вибір).

 Яка роль ритму, мелодії в рок-н-рольних композиціях? Охарактеризуйте манеру вокального виконання, порівняйте з академічним та джазовим вокалом.

Розвиток музичного інструментарію

Характерним явищем масового мистецтва ХХ століття стала поява великої кількості рок-гуртів. Стихія рок-культури, з її культом свободи, захопила молодь усього світу. Рок став міжнародним явищем. У середині 60-х рр. у нашій країні самодіяльні рок-гурти стали виникати в палацах дітей та юнацтва, школах тощо. Специфічним був склад інструментів цих вокально-інструментальних ансамблів: електрогітари (соло, ритм і бас) та ударні. Не маючи можливості придбати музичні інструменти, підлітки та юнаки виготовляли саморобні гітари, які випилювали з деревини і розфарбовували, а потім прикріплювали до них струни.

!? Порівняйте традиційну гітару з електрогітарою (форма корпусу, резонатор). Чому, на вашу думку, змінилася конструкція інструменту? Поміркуйте, які виконавські можливості виникли у клавішних інструментів з появою синтезатора. Які переваги ударної установки?

До яскравих представників цього вокально-інструментального мистецтва належать британські рок-гурти «The Beatles», «Deep Purple», «Rolling Stones», «Queen»; російські «Машина часу», «Кіно», «Акваріум» тощо. В Україні найвідомішими стали «Брати Карамазови», «ВВ», «Океан Ельзи», «Плач Єремії» та ін. Багатьом з них притаман-

Гурт «Queen»

Гурт «The Beatles»

Гурт «ВВ»

ні змістовні поетичні тексти на соціально гострі теми сучасності, мелодична основа вокалу. Так, в альбомах «Група крові» та «Зірка на ім'я Сонце» — своєрідних філософських циклах групи «Кіно» —

звучить протест проти апатії та байдужості молоді, опікується простота й теплота людських взаємин. У своїх віршах лідер гурту Віктор Цой переконує в необхідності активної позиції в житті, закликає до дієвих вчинків: *«Я чекав цей час, і ось він настав. Хто мовчав завжди, перестав мовчати...»*.

В. Цой

 Музика у виконанні рок-гуртів «Queen», «Машина часу», «Кіно», «ВВ», «Океан Ельзи» та ін.

 Зверніть увагу на характерні особливості рок-музики (ритм, вокальне та інструментальне інтонування тощо).

Проаналізуйте сольні партії музичних інструментів у рок-музиці. Порівняйте їх із джазом.

Рок із часом проявив надзвичайну здатність «поглинати» різноманітні музичні напрями й течії, не соромлячись відвертих запозичень. Спроби поєднати рок і класичну музику призвели до появи *арт-року*. Вплив «класики» відчутний у композиціях завдяки використанню оркестровки, мелодій і форм симфонічної та камерної музики. Визнаними зірками арт-року є британські гурти «Yes», «Supertramp». Залучення до класичних традицій відбувалося кількома шляхами: по-перше, через безпосереднє виконання рок-музикан-

Гурт «Океан Ельзи»

тами класичної музики Й. С. Баха, В. А. Моцарта, Л. Бетховена, Н. Паганіні, Ф. Ліста та інших композиторів минулого і сучасності; по-друге, через спільне музикування представників академічного напрямку і року; нарешті — виконання симфонічними оркестрами рок-композицій. Прикладом останнього напрямку є запис Лондонським Королівським симфонічним оркестром платівки «Класичний рок» із творів «The Beatles», «Rolling Stones» та ін. Прикладом інтерпретації музичної класики можна вважати творчість американської рок-групи «Manowar», що грає в стилі важкого року. Вони створили рок-інтерпретацію класичного оперного фрагменту «Політ джмеля» М. Римського-Корсакова.

М. Римський-Корсаков. «Політ джмеля» у виконанні симфонічного оркестру та рок-групи.

Порівняйте два варіанти виконання п'єси (тембр, регістр, динаміка). На якому музичному інструменті виконується мелодія в оригіналі, а на якому — в рок-версії? Як змінюється образ джмеля в інтерпретації рок-музикантів?

Це цікаво знати!

Найжорсткіший і дуже гучний за звучанням, технічно віртуозний напрям у рок-музиці — *хард-рок* («жорсткий, важкий» рок). Творцями цього різновиду вважаються британські гурти «Led Zeppelin», «Deep Purple».

Такий напрям, як *панк-рок*, різко протиставляє себе традиційному року. Він став своєрідною насмійкою, викликом музиці загалом і рок-музиці зокрема.

З метою популяризації сучасної пісенної творчості у багатьох країнах організовуються музичні конкурси та фестивалі джазу, рок-музики, естрадної пісні. Кульмінацією в історії рок-музики став міжнародний фестиваль 1969 року у Вудстоку (США), який підсумував розвиток року шістдесятих і перетворився на справжнє музичне свято. На шляхах, що вели до концертних майданів, автомобілі вишикувалися на 3035 кілометрів, адже 500 тисяч глядачів виявили бажання послухати виступи зірок світового рівня. Про важливість цієї музичної події свідчить той факт, що понад чверть століття проводяться щорічні концерти в різних країнах світу на честь річниці вудстоцького фестивалю.

Р. Лижичко

Одним з найбільших сьогодні є пісенний фестиваль «Євробачення». Багато відомих виконавців стали учасниками цього фестивалю. Наприклад, у 1974 році першою премією відзначено хіт «Ватерлоо» ВІА «АВБА», а в

Зразки емблем

2004 році перемогу здобула українська співачка Руслана Лижичко з композицією «Дикі танці».

До вітчизняних фестивалів належать «Оберіг» (м. Луцьк), «Тарас Бульба» (м. Дубно), «Вивих» (м. Львів), «Країна мрій» та «Рок-екзистенція» (м. Київ), «Таврійські ігри» (м. Каховка), дитячий фестиваль «Чорноморські ігри» (м. Скадовськ). Проте загальнонаціонального значення набув фестиваль «Червона рута», який проводився у різних містах України, зокрема й у Чернівцях, на батьківщині В. Івасюка.

Обов'язковим атрибутом кожного музичного фестивалю, конкурсу є його емблема. Саме вона відповідає ідеї та духу заходу, що проводиться. У символічній формі вона відображає його сутність. Емблема завжди присутня на рекламній продукції фестивалю, тож не даремно її називають «серцем реклами».

Форма емблеми музичного фестивалю зазвичай кругла, проте може бути й будь-якою іншою. Словесною емблемою (логотипом) може бути слово або словосполучення, а зображальною — оригінальний малюнок (знак-символ). Такими символами можуть стати силуетні зображення живих істот, природних об'єктів, предметів, наприклад музичних інструментів. Трапляються і комбіновані емблеми, коли логотип і знак поєднуються.

Часто з рекламною метою емблему виготовляють об'ємною: у вигляді сувеніру (значка) або призу (статуетки) для переможця, а також великою за розміром, щоб вона здалеку привертала до себе увагу. Звичайно, неможливо уявити проведення музичного фестивалю без звукової емблеми — популярної мелодії або оригінальної музичної фрази, що стає його позивними.

!? Яка роль стилізації у створенні лаконічної емблеми? Порівняйте емблеми за композиційною побудовою. Обґрунтуйте доцільність форми кожної емблеми. Подумайте, яка пісня може стати звуковою емблемою згаданих вітчизняних музичних конкурсів і фестивалів. Які українські музичні фестивалі вам відомі? Чи відвідували ви музичні фестивалі? Що вас вразило найбільше?

Це цікаво знати!

Перший звукозапис здійснили Едісон і Берлінер наприкінці XIX століття у Чикаго, а в наступному столітті почалося його масове комерційне використання. Фонограф Едісона з'явився у рекламі в 1900 році. Героєм найвідомішої у минулому

емблеми став фокстер'єр Кусака, що прислуховується до старого фонографу (автор — Френсіс Барро). «Кусака» є торговельною маркою фірми «His Master's Voice» (аббревіатура — HMV).

Аркан

Музика Р. Лижичко, вірші О. Ксенофонтова

Приспів

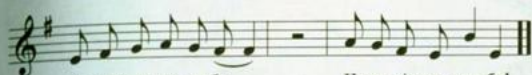
Гей! Гей! Гей! Гей! За вес-но-ю лі-то, За зір-ка-ми ві-тер,
За-пле-ту їх у ві-нок, буд-уть в ме-не кві-ти. Ка-жуть, зем-ля без крил, а во-на жи-ва,
Ка-жуть, що го-ри — пи-л, а во-ни спі-ва. Ка-жуть, шко-дуй се-бе, а я про-сто не-бо,
Ти-ша і спо-кій всім, а ме-ні не тре-ба, Мож-ли-во світ змі-ни-ти як зна-ю. Гей! Гей!
Нам та-нок не зу-пи-ни-ти цей. Там за обрі-єм, де зо-рі ста-ли в ко-ло. Гей! Гей!
Я за-па-лю ці-ле не-бо, ці-лий всес-віт по-лу-м'ям о-чей.
3. Мі-сяць за го-ро-ю, хма-ри над во-до-ю, за вітра-ми сон-це, зо-рі за ві-кон-цем.
За вес-ною лі-то, за зір-ка-ми ві-тер, за-пле-ту їх у ві-нок, буд-уть в ме-не кві-ти.
Ла, ла, ла, ла, ла ла, ла, ла, ла, ла ла, ла, ла, ла, ла

Закінчення

За зір-ка-ми бу-де ві-тер За-пле-ту їх у ві-нок, бу-дуть в ме-не кві-ти.

Я прий-ду до те-бе,

На-че зір-ка з не-ба!

Приспів.

2. Кажуть, мільйони сонць, а воно — одне.
Кажуть, безмежна ніч, а вона мине.
Кажуть, любов — це сон, не шукай даремно,
Кажуть, її нема, але все дарма.
Можливо світ змінити як, знаю! Гей! Гей!
Нам танок не зупинити цей.
Там, за обрієм, де зорі стали в коло! Гей! Гей!
Я запалю ціле небо, цілий всесвіт полум'ям очей.

Приспів.

4. Кажуть, шкодуй себе, над горами — ніч.
Кажуть, любов мине, ти її не клич.
Кажуть, забудь, але я прийду до тебе
Поза часи й вітри, наче зірка з неба.

Приспів. За весною — літо. За зірками — вітер,
Заплету їх у вінок, будуть в мене квіти.
За зірками буде вітер.
Заплету їх у вінок, будуть в мене...
Я прийду до тебе,
Наче зірка з неба!

Мистецькі поради

1. Подумайте над текстом рок-твору. Яку ідею він втілює?
2. Аркан — старовинний український чоловічий танець, поширений у західних областях України. Його танцюють зімкнутим колом або півколом з топірцями в руках. Поміркуйте, як потрібно виконувати пісню, щоб відтворити відповідний характер цього танцю — запальний, активний, бадьорий.
3. Створіть ритмічний супровід до пісні.

- !?** Проведіть міні-дослідження історії гуртів або виконавців рок-музики з наочною презентацією. Орієнтовні теми: «Українська рок-музика сьогодні», «Напрями рок-музики», «Вплив рок-музики на людину», «Мій улюблений рок-гурт» (використовуйте різні джерела: пресу, Інтернет та ін.).
- Яка роль емблеми в рекламі музичного фестивалю?
- Яку пісню ви обрали б для виконання на шкільному пісенному фестивалі?

МУЗИЧНИЙ ТЕАТР: НОВІ ОБРАЗИ Й ЖАНРИ

Бурхливе ХХ століття значно розширило уявлення про можливості музичного театру, про образну сферу та її сценічне втілення. У цей час продовжується розвиток традиційних жанрів — опери та балету. Опера стає своєрідною естетичною моделлю життя, адже завдяки синтезу мистецтв вона може відображати складні проблеми сучасності.

З'являються нові музично-театральні форми, серед яких одноактна вистава для невеликого складу виконавців Б. Бріттена «Поворот гвинта» чи камерна моноопера для одного соліста В. Губаренка «Листи кохання». Виникають такі жанрові різновиди, як опера-балет чи фольк-опера Є. Станковича «Коли цвіте папороть».

Нове сценічне життя отримує популярна класична музика в хореографічному аранжуванні («Шопеніана», «Вмираючий лебідь» К. Сен-Санса). Багато хто з композиторів створював музичні вистави, відроджуючи класичні традиції, наприклад І. Стравінський у балетах «Польчинела» і «Поцілунок феї». Водночас його «Весна священна» й «Жар-птиця» зачаровують своєю красою і вражають інтерпретацією

Диригує Л. Бернстайн

Ескіз декорацій до оперети «Весела вдова» Ф. Легара

фольклорних джерел на балетній сцені. З-під пера С. Прокоф'єва виходять все-світньо відомий балет «Ромео і Джульєтта», що полонив слухачів своїми жорсткими драматичними й трагічними звучаннями, а також ніжно-лірична «Попелюшка».

Не втрачає популярності порівняно ще молода оперета, яка збагачується зразками так званої нововіденської оперети композиторів угорського походження **Ференца Легара** («Циганська любов») та **Імре Кальмана** («Сільва»).

 Ф. Легар. Циганська любов. **І. Кальман.** Сільва (фрагменти на вибір).

 Які опери та балети, створені українськими композиторами у XX столітті, ви знаєте? Розкажіть про музичні вистави, які ви дивилися останнім часом.

О. Екстер. Фігура з кинджалом.
Ескіз костюма до балету
«Ромео та Джульєтта»
С. Прокоф'єва

С. Прокоф'єв. Балет «Ромео і Джульєтта». Танець лицарів.
Є. Станкович. Фольк-опера «Коли цвіте папороть» (фрагмент).

Як сучасними оркестровими засобами С. Прокоф'єву вдалося передати воїнський дух танцю середньовічних лицарів? Поясніть значення ритму і фактури у створенні образу. Порівняйте з візуальним образом О. Екстер. Охарактеризуйте музику Є. Станковича (мелодії, тембри, характер звучання). Чому, на вашу думку, Є. Станкович визначив жанр твору саме як фольк-опера?

Опера зародилася в Італії — батьківщині бельканто; як самостійний жанр вона існує впродовж декількох століть. Оперу створювали багато хто з композиторів: В. А. Моцарт, Дж. Верді, Ж. Бізе, Р. Вагнер, Дж. Пуччіні, М. Мусоргський, П. Чайковський, М. Лисенко та ін.

Дж. Верді. Пісенька герцога з опери «Ріголетто».

Охарактеризуйте музичний образ герцога. Мелодія його пісеньки наспівна чи грайливо-танцювальна? Чому, на вашу думку, композитор не застосував для музичної характеристики героя традиційну арію?

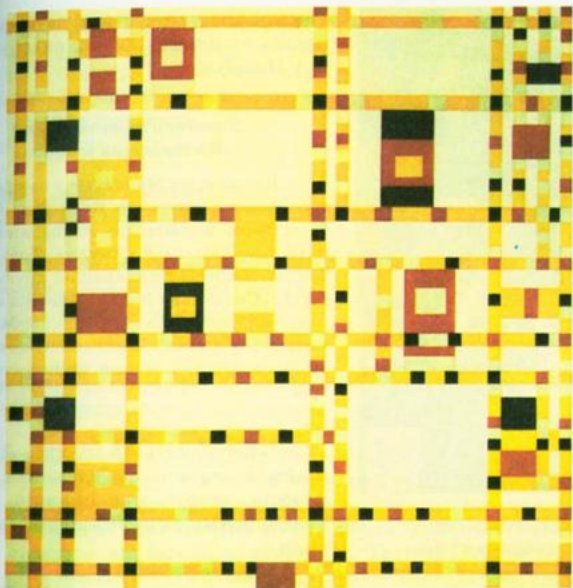
Пригадайте опери й балети, з якими ви знайомилися впродовж навчання у школі, а також імена композиторів, які їх створили. Назвіть особливості оперного спектаклю та номери, що входять до складу оперної вистави.

У ХХ столітті набув широкої популярності **мюзикл** — новий жанр музичного театру, який синтезував у собі всі види театрального мистецтва. Він виник у США та, оскільки мав музичне коріння в опереті, його часто називали «оперетою по-американськи». Новий жанр поєднав майже всі існуючі художні засоби виразності: від опери він «запозичив» спів, від балету — танець, від драматичного театру — дію. Такий синтез, збагачений сценічними декораціями та естрадними номерами, зазвучав по-новому, оригінально і сучасно.

Мюзикл — найбільш комерційний жанр театрального мистецтва. Це обумовлено видовищністю, розмаїттям тем для постановок, необмеженістю щодо вибору засобів вираження для акторів. Під час постановки мюзиклів часто використовують масові сцени зі співом і танцями, клоунадою і цирковими трюками, різноманітними сценічними ефектами. За формою мюзикл — найчастіше двоактний спектакль.

До найвідоміших мюзиклів належать: «Моя прекрасна Леді» Ф. Лоу і «Звуки музики» Р. Роджерса. Успіхи американських мюзиклів викликали резонанс в Європі. За сюжетами творів класичної літератури виникли французький та англійський мюзикли: «Собор Паризької Богома-

П. Мондріан. Бродвей, бугі-вугі.

тері» Р. Коччанте за романом В. Гюго й «Олівер» Л. Барта за романом Ч. Діккенса.

! ? Поміркуйте, чи вдалося П. Мондріану за допомогою геометричної абстракції передати «звуки» Бродвею — головної вулиці Нью-Йорку, яка вважається театральним центром міста.

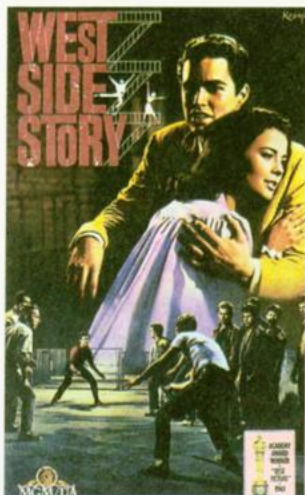
Українські композитори теж працювали у цьому жанрі. Цікавими та захоплюючими є мюзикли для дітей та юнацтва: «Як козаки змія приборкували» І. Поклада, «Пригоди Буратіно» О. Білаша. Автор мюзиклу «Івасик-Телесик» (за К. Стеценком) І. Щербаків нагороджений Державною премією імені Т. Шевченка.

Одним із найпопулярніших мюзиклів є «Вестсайдська історія» американського композитора **Леонарда Бернстайна**. Створений за п'єсою Артура Лоренца, мюзикл продовжує «вічну» тему кохання. Він розповідає майже шекспірівську історію про кохання

Сцена з мюзиклу
«Вестсайдська історія»

Афіша мюзиклу
«Вестсайдська історія»

Ромео і Джульєтти, яку автори «перенесли» на сучасну американську землю — у Нью-Йорк.

Короткий зміст мюзиклу «Вестсайдська історія»

...На вулицях Манхеттену за право контролю над територією Вестсайду вперто і безжалісно воюють два молодіжних угруповання «Джети» й «Акули». Тоні — член банди «Джетів» і найкращий друг главаря Ріффа. Смаглявка Марія — сестра ватажка пуерториканців «Акул». Тоні й Марія закохуються наперекір ненависті друзів і родичів, але їхнє кохання закінчується трагічно...

У «Вестсайдській історії» Л. Бернстайн використовує елементи пісень ковбоїв, негрів, мексиканців, синкповані ритми та прийоми джазової музики.

Кадр із кінофільму «Вестсайдська історія»

Кінорежисером Робертом Уайзом і хореографом Джеромом Робінсом була створена кіноверсія «Вестсайдської історії». Фільм мав приголомшливий успіх... і був удостоєний 10 премій «Оскар»!

 Л. Бернстайн. Мюзикл «Вестсайдська історія» (фрагменти).

 Дайте характеристику музиці. Уявіть та опишіть декорації до цього спектаклю, які відповідають музичним образам.

М. Караченцов

Інтенсивний розвиток рок-музики сприяв появі **рок-опера**. Цей музично-театральний жанр зберіг характерні для класичних оперних зразків номери — арії, дуети, тріо, хори, розмовні діалоги. Йому притаманна особлива манера співу — темпераментний, дещо з надривом, вокал. Музична мова рок-опер пов'язана з використанням рок-ансамблю, а також класичного складу оркестру (або їх поєднання). Використовуються елементи музичної мови фольклору, джазу та особливості різних мистецьких стилів — від бароко до авангарду. Танцювальні номери також змінилися. У звичайній опері вони нагадували балетні сценки, створені за законами класичного танцю. На сцені ж рок-опери з'являються сучасні масові танці, танцювальні епізоди зі специфічною пластикою. У виставах широко використовуються найрізноманітніші прийоми звукового оформлення та світлові ефекти.

На сцені театру «Ленком» (м. Санкт-Петербург) вже понад 25 років йде з великим успіхом рок-опера «Юнона і Авось» *Олексія Рибнікова*. Протягом усього існування вистави головну чоловічу роль виконував відомий російський актор Микола Караченцов.

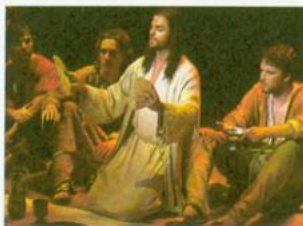
 О. Рибніков. Рок-опера «Юнона і Авось» (фрагменти на вибір).

 Які настрої передає музика? Проаналізуйте манеру виконання — вокально-го та інструментального. У вільний час дізнайтеся про зміст цієї рок-опери.

Це цікаво знати!

Автором першої рок-опери і засновником цього жанру вважається гітарист Піт Тауншед, лідер групи «The Who», який випустив альбом «Томмі» (1969), означений як «рок-опера». Перша рок-опера на теренах колишнього СРСР «Орфей і Евридика» О. Журбіна була поставлена в 1975 році. Широку популярність здобули такі твори, як «Зірка і смерть Хоакіна Мур'єти» та «Юнона і Авось» О. Рибнікова, «Стадіон» О. Градського. Популярною українською рок-оперою стала «Біла ворона» (1989), створена композитором Г. Татарченком та поетом Ю. Рибчинським. Її присвячено подвигу Жанни Д'Арк.

Рок-опера
«Ісус Христос — суперзірка»
(фрагменти вистави)

Найвідомішим представником жанру є рок-опера «Ісус Христос — суперзірка» *Ендрю Ллойд Веббера*. Ідея створення музичного твору, що відображає останні сім днів життя Ісуса очима Іуди Іскаріота, належить лібретисту Тіму Райсу. У його трактуванні Іскаріот не хотів зраджувати Учителя, але саме він здійснив зраду.

Короткий зміст рок-опери «Ісус Христос — суперзірка»

Композиційно опера складається з двох частин. Перша — прибуття Ісуса з учнями до Єрусалима, захоплююча зустріч народу, нарада священників, спокуса Іуди, сон Піла-

та, сеанс масової терапії Христа і насамкінець — зрада Іскаріота. У першій частині в найкращих традиціях жанру відбувається поступове зростання драматичної напруги. Друга починається з Таємної вечері, а потім — сцена-монолог у Гефсиманському саду, арешт, відречення Петра, сцена у Пілата і, як кульмінація, — насмішуватий фокстрот царя Ірода. Заклучний великий розділ опери — це прозріння і загибель Іуди, розмова Пілата з Ісусом, бичування і потім — зовсім особливий номер — «Суперстар» зі всіма ознаками кульмінації, а в кінці — сцена розп'яття.

Персонажі рок-опери: Ісус, Марія Магдалина, Понтій Пілат, Іуда та інші — завдяки максимально простим текстам лібрето сприймаються як живі люди. Для Марії Магдалини Христос — не Бог, а людина, і любить вона його не як апостоли, які вимагають істини в останній інстанції, а як жінка, матір — віддано та беззавітно. У перебігу розгортання оперної дії вона заспокоює і лікує Ісуса після важкого спілкування з каліками, припиняє розмови Іуди, докоряє Петрові й організовує апостолів після арешту Учителя. Арія Марії «Я не знаю, як мені кохати його» — це не тільки найкращий

музичний номер в опері, але й апофеоз теми «Ісус-людина». І саме в цьому хоче переконати себе Марія, коли Ісус засинає у неї на колінах: він людина, лише людина — переконує вона себе. Ліричний образ Магдалини — це одне з яскравих втілень теми любові у світовій музиці й найбільш зворушливий у рок-музиці.

 Л. Уеббер. Рок-опера «Ісус Христос — суперзірка». Арія Марії «Я не знаю, як мені кохати його».

 Зверніть увагу, які засоби рок-музики використав композитор. Як вони впливають на створення музичного образу? Згадайте, що таке арія в опері.

Якщо арія Марії Магдалини — найкращий ліричний твір в опері Л. Уеббера, то сцена смерті Іуди — найдраматичніший епізод. Напередодні, у сцені арешту, Іуда відкрито кидає виклик Ісусу і його місії: «Ти боїшся, що я залишусь і не піду до них, і тоді твоїм пихатим сподіванням не збудися. Закінчуй, Ісусе, цю виставу». Прозріння приходить до Іуди після того, як він розуміє, кого він зрадив і що його самого просто використали. У своєму прозрінні він піднімається до трагічних висот: зникає дитяча образа на Христа, лишається тільки безмежна любов до нього і жалість до себе, приреченого на зраду і заклання. «Бідний, старий Іуда», стихає рефрен хору в реквіємі за Іскаріотом. Проте творці опери не дають просто так зникнути Іуді і реабілітують свого героя у кульмінаційній масовій сцені — «Ісус Христос — суперзірка». Тут Іуда, для якого той і не Бог, і не людина, а «суперзірка», повною мірою віддає належне Ісусу і повністю позбавляється від усіх своїх сумнівів.

 Л. Уеббер. Рок-опера «Ісус Христос — суперзірка». Сцена «Ісус Христос — суперзірка».

Рафаель. Розп'яття з Дівою Марією, святими та янголами

С. Далі. Христос Святого Іоана Хреста

Афіша рок-опери
«Ісус Христос — суперзірка»
(фрагмент)

! ? Чому, на вашу думку, композитор створює заключний монолог Ісуса Христа у формі речитативу, а фінальну сцену опери залишає без слів?

Можливо, цією сценою опера і повинна була завершитися, але для надання довершеності образу Ісуса була введена сцена розп'яття. У монолозі-речитативі, зверненому до свого небесного батька, Ісус по-людськи починає боятися, щоб сили не залишили його і він не зрікся того, заради чого пішов на Голгофу. Останній музичний матеріал в опері не містить тексту. Тут тема Ісуса тихо зникає і ніби розчиняється у вічності...

! ? Пригадайте твори різних видів мистецтва на євангельські сюжети. Поміркуйте над висловом Л. Фейєрбаха: *«Кожна епоха вичитує з Біблії лише саму себе; кожна епоха має свою власну Біблію»*.

Створення драматичного чи оперного спектаклю, оперети або мюзиклу нерозривно пов'язане з творчістю художників-дизайнерів, адже дія будь-якої сучасної вистави розгортається на великій сцені серед складних декорацій. Проте сценічне оформлення потребує не тільки спеціального технічного забезпечення, а й конструктивного мислення, творчого підходу до вирішення завдань художньої постановки. Зазвичай у виставі

задіяна велика кількість акторів, костюми яких мають посилити створюваний ними образ. Навіть реквізит у вправних руках дизайнера перетворюється на твори мистецтва. А без художньо оформлених дизайнером квитків, запрошень та театральної афіші уявити театр взагалі неможливо.

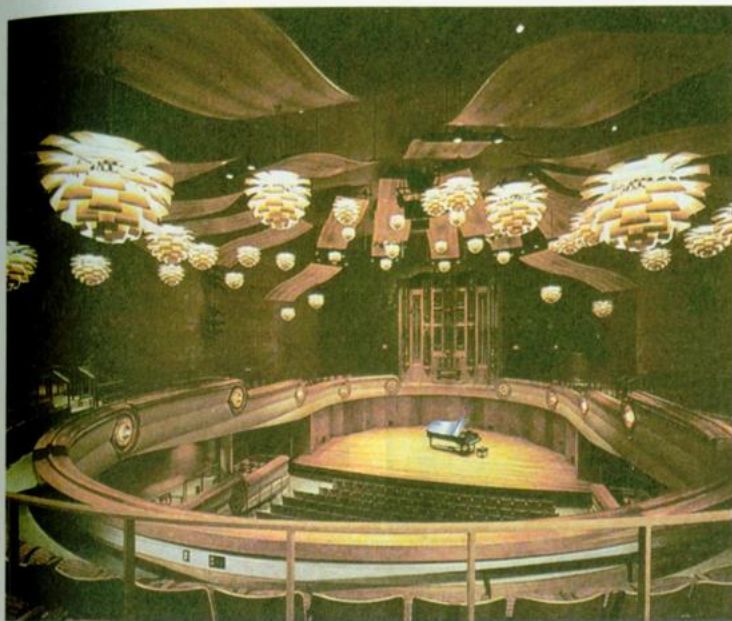

Театральний плакат

! ? Чим досягається виразність театральних афіш? Визначте роль шрифту у композиціях. Опишіть свої враження від плакатів.

Дизайн, у сучасному розумінні, народився на початку минулого століття й утвердився як вид проектування виробів масового виробництва — зручних, надійних і красивих. Він сформувався із симбіозу ремісницької художньої творчості та промислового виробництва.

Дизайн концертного залу

Сьогодні терміном «дизайн» називають як сам процес художньо-технічного проектування — створення проектів (візуальних матеріалів — ескізів, макетів тощо), так і його результати — реалізовані проекти (вироби, об'єкти середовища, поліграфічну продукцію). Він є одним із важливих факторів, що визначають конкурентну спроможність виробів.

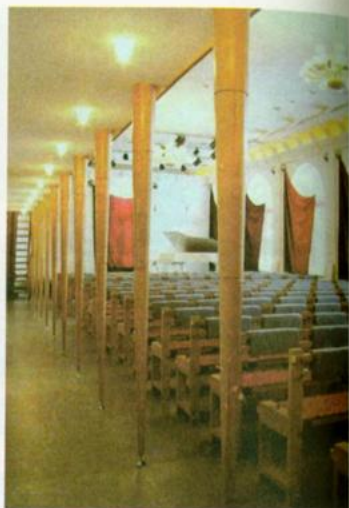
Творчість сучасних дизайнерів нерозривно пов'язана з рівнем розвитку науки і техніки, культури і мистецтва. Проектна діяльність дизайнерів спрямована на формування гармонійного предметно-просторового середовища, що найбільш повно задовольняє потреби людини.

Проект театральної зали

! ? Яку роль відіграють акценти кольору в інтер'єрі концертних та театральних залів? Чи впливають конструкції світильників та підвісних стель на стилістику інтер'єру?

Дизайн концертного залу

У художньому проєкті дизайнер має враховувати запити споживачів стосовно призначення продукції, технології її виготовлення. Необхідно також забезпечити комерційний успіх, що залежить, зокрема, від моди й реклами. Дизайнер гармонійно поєднує всі необхідні якості проєктованих виробів, адже це впливає на їх конструктивні та стилеві особливості.

Мелодія пісні «Я тебе не забуду ніколи» з рок-опери «Юнона і Авось»

Муз. О. Рибнікова.

Розкажіть про особливості музичного театру XX століття. Яким чином на його розвиток вплинула масова культура? Що таке рок-опера, мюзикл? Яка роль дизайнерів у створенні гармонійного середовища? Які завдання вирішує художник-дизайнер у театрі, зокрема музичному?

У вільний час: знайдіть в Інтернеті текстову, музичну та візуальну інформацію про рок-оперу Л. Уеббера «Ісус Христос — суперзірка». Послухайте музику, проаналізуйте й узагальніть матеріал.

Дизайн — (від англ. «задум, проект») — художньо-конструкторська діяльність, пов'язана з проектуванням естетичного, комфортного для людини предметно-просторового середовища (житлового, промислового та ін.).

Мюзикл — (від англ. «музичний») — музично-сценічний жанр, що поєднує елементи драматичного, хореографічного й оперного мистецтва.

Рок-опера — музично-драматичний жанр, основою якого є рок-музика.

НАЙМОЛОДША МУЗА

З моменту, коли в 1895 році у Парижі брати Л'юм'єр продемонстрували свій винахід — «рухомі картинки», кінематограф швидко набув популярності в усьому світі. Його особливість полягає у гармонійному поєднанні на технічній основі засобів виразності різних мистецтв. Але, використовуючи драматичні, мовні, живописно-пластичні, музичні елементи, гру акторів, кіномистецтво не дублює й не замінює літературу, живопис, музику, а створює нову синтетичну художню цілісність. Тому кіномистецтво часто почали називати десятою музою.

На зорі свого існування кіно було німим. Для створення виразних екранних образів за відсутності голосу — важливого інструмента актора — особливого значення набували жести й міміка. У комічних фільмах того часу справжнім актором-віртуозом був геніальний мім **Чарлі Чаплін**.

Ч. Чаплін

Роль «заповнювача звукових пустот» у німому кіно виконував піаніст-ілюстратор, який під час демонстрації фільмів імпровізував, а частіше просто грав фрагменти класичних творів. Музика мала ілюструвати зміст подій, що відбувалися на екрані. У деяких випадках фільми супроводжувала гра ансамблів або цілих оркестрів.

З використанням звуку кіномистецтво збагатилося живим словом, повсякденними шумами, різними музичними звучаннями. Роль музики у кінофільмі як незамінного художнього засобу у створенні екранного образу стала вагомою. У ній швидко помітили «емоційного підсилювача» зорових вражень. Конкретне призначення музики у фільмі визначається авторським задумом.

Без слів «сповіщаючи» про настрої і почуття героїв, так звана закадрова музика стає не лише емоційним забарвленням фільму та окремих епізодів, а й виразом людських пристрастей, втіленням конфліктів. У кінофільмах часто використовуються пісні, які нерідко стають настільки популярними, що продовжують самостійне життя поза екраном.

Кадр із кінофільму
«Малюк»

Кадр із кінофільму «Кабінет доктора Калігарі»

!? Назвіть пісні — «візитки» улюблених вами кінофільмів. Поміркуйте про їх роль у фільмі.

На початку ХХ століття молоді режисери, які часто приходили в кінематограф з інших сфер мистецтва, експериментували в різних авангардистських напрямках: футуризмі, експресіонізмі, сюрреалізмі тощо.

Наприклад, у створенні картини «Андалузський пес» іспанського режисера *Льюїса Бунюеля* брав участь художник С. Далі. Епізоди цього фільму нагадували чудернацькі видіння його сюрреалістичних живописних полотен.

До кіномистецтва залучалися такі авторитети мистецького авангарду, як художники П. Пікассо, Ж. Брак, Ф. Леже, композитор Е. Саті та ін.

Футуристичні захоплення рухом, ритмом виявилися у стрічці *Ежена Деслава* «Марш машин», де кінообрази ніби перегукуються зі знаками для музичного футуризму образами А. Онеггера («Пасіфік 231»).

Зразком німецького кіноекспресіонізму став фільм Р. Віне «Кабінет доктора Калігарі». З нього розпочалася ера фільмів, яку кінознавці назвали «галереєю титанів» за приналежність їх творців до вершинних досягнень кіномистецтва. У деяких кінострічках під впливом експресіонізму в акторів занадто підкреслювався грим, змінювалися пропорції предметів, гротескно промальовувалися декорації. Тоді, як і зараз, «наймолодша муза» віддзеркалювала художні пошуки епохи.

В Україні справжнім піонером кіномистецтва став режисер *Олександр*

О. Довженко

Довженко. Його фільм «Земля» визнаний шедевром українського кіно та еталоном для багатьох режисерів світу.

!? Пригадайте основні риси згаданих художніх напрямів, що виявилися також у музичному та образотворчому мистецтві.

Які характерні ознаки експресіонізму втілено на афіші фільму «Земля»?

Найчастіше музику до кінофільмів створювали відомі композитори, зокрема російські — С. Прокоф'єв, Д. Шостакович, А. Шнітке та українські — Б. Лятошинський, М. Скорик, Є. Станкович, В. Бистряков та ін.

Багатопланові симфонічні композиції, де музика ставала важливим компонентом втілення художнього задуму, притаманні фільмам режисерів, які тісно співпрацювали з композиторами. Так, складні музичні побудови використали італійський режисер **Федеріко Фелліні** і композитор Ніно Рота у фільмі «Солодке життя», де музика документує час, відтворюючи через мелодії й ритми історичне тло.

Флагмани російського авангарду режисер **Сергій Ейзенштейн** і композитор С. Прокоф'єв у кінострічках «Олександр Невський» та «Іван Грозний» створили цілісність зображення і музичної фонограми.

Невід'ємною частиною мистецького синтезу стала музика Є. Станковича до історичного фільму «Роксолана» (режисер **Борис Небієрідзе**).

Особливу гуманістичну місію виконує музика у кінофільмі «Титанік» режисера **Джеймса Камерона** про грандіозну катастрофу в мореплавстві. У кульмінаційному епізоді, коли на лайнері, що наразився на айсберг і роз-

коловся навпіл, усіх охопила паніка, музиканти взяли в руки інструменти і залунали прекрасні класичні мелодії. Спокійна, піднесена камерна музика підтримувала дух приречених на загибель людей, яких пронизували жах і відчай. Музиканти грали до останньої хвилини, поки океан не поглинув їх разом із сотнями інших жертв. А лейтмотивом вічного кохання стала пісня Джеймса Уернера з цього фільму. Кінострічка «Титанік» увінчана цілою низкою «Оскарів».

Афіша кінофільму
О. Довженка «Земля»

🎧 Дж. Уернер. «My Heart will go on» («Мое сердце буде жить») з фільму «Титанік».

!? Охарактеризуйте пісню з фільму «Титанік». Який загальний настрій вона навіює? Як це співзвучно з ідеєю фільму?

Це цікаво знати!

З року в рік уже півстоліття телебачення демонструє на весь світ урочисту церемонію

Кадр із кінофільму «Титанік»

нагородження кращих фільмів премією «Оскар». Шляхом таємного голосування з багатьох кандидатів обираються переможці у 12 номінаціях: режисери, оператори, актори тощо. Кінематографічну премію, яка отримала пізніше назву «Оскар», присудили вперше 1929 року за підсумками попереднього сезону. Через два роки разом із премією стали вручати знамениту позолочену статуетку у вигляді чоловіка довжиною тринадцять з половиною дюймів з мечем в одній руці та коробкою з плівкою — у другій. За голлівудською легендою, секретарка Американської академії кінематографічних мистецтв і наук побачила статуетку і захоплено вигукнула: «Ця людина схожа на мого дядька Оскара!» Присутні журналісти підхопили й миттєво поширили в газетах репліку дами...

«Оскар»

Справжнім «головним героєм» кіноекрану ставала музика у музичних фільмах. Багато митців присвятили свою творчість екранізації опер: «Чарівна флейта» В. А. Моцарта (режисер І. Бергман), «Травіата» Дж. Верді (режисер

С. Крушельницька у ролі Чіо-Чіо-Сан

С. Крушельницька та Дж. Пуччіні

Ф. Дзеффіrellі), «Кармен» Ж. Бізе (режисер Ф. Розі). Улюбленими для багатьох глядачів є музичні комедії «Веселі хлоп'ята» (режисер Г. Александров), «Карнавальна ніч» (режисер Е. Рязанов). Сучасну музику популяризують фільми, як, наприклад, «Регтайм» режисера М. Формана, присвячений джазу. Серед найвідоміших кіномюзиклів «Звуки музики» композитора Р. Роджерса та режисера Р. Уайза і «Моя чарівна леді» композитора Ф. Лоу та режисера Дж. Кьюкора за «Пігмаліоном» Б. Шоу (останні дві стрічки отримали премії «Оскар»).

Музика з кінофільмів «Регтайм», «Звуки музики» та ін.

Чи збагатилися ваші уявлення про джаз після знайомства з цією музикою? Порівняйте її з п'єсою І. Стравінського «Регтайм».

Про творчість всесвітньо відомих співачок знято кінострічки «Калас назавжди» (режисер Ф. Дзеффіrellі) і «Повернення Баттерфляй» (режисер О. Фіалка). У фільмі О. Фіалки звучить голос славетної *Соломії Крушельницької*, що тривалий час прикрашав найкращі оперні сцени світу. Саме завдяки її вокальній майстерності було «врятовано» оперу «Чіо-Чіо-Сан» італійського композитора *Джакомо Пуччіні*, яка зазнала спочатку провалу на прем'єрі, а невдовзі, коли головну роль Баттерфляй виконала українська співачка, — грандіозного успіху.

Дж. Пуччіні. Арія Чіо-Чіо-Сан з опери «Чіо-Чіо-Сан» у виконанні С. Крушельницької.

Який образ головної героїні опери створює С. Крушельницька? Охарактеризуйте тембр голосу і вокальну майстерність співачки.

Без яскравої характерної музики неможливо уявити сучасний мультфільм. Наприклад, національно виразна музика *Мирослава*

Скорика до мультфільму зі знаменитого «козацького» циклу підкреслює жартівливість і гумористичність улюблених українцями образів народних героїв.

 М. Скорик. Музика з мультфільму «Як козаки куліш варили».

 Як музика допомагає розкрити гумористичний характер героїв мультфільму? Поміркуйте, яку роль виконує музика у кіно. Як музичними засобами підкреслюється своєрідність характерів анімаційних персонажів?

Це цікаво знати!

Американець Волт Дісней став знаменитим завдяки своїм досягненням в анімаційному кінематографі. Перші мальовані фільми він створював і як режисер, і як художник. Розроблена ним технологія виготовлення мультфільмів і нині називається «диснейвською». Щоб прискорити виробництво фільмів, В. Дісней почав створювати серії з постійними персонажами. Персонажем першого звукового фільму «Пароплавчик Віллі» було мишеня Міккі Маус, який швидко став відомим на весь світ. Ця симпатична тваринка була схожа на людину: винахідливий, енергійний, з веселою вдачею. Художники-мультиплікатори досягли високої майстерності у малюванні анімаційних фільмів. Зокрема, глядачів вражала абсолютна синхронність музики та дії героїв. Спеціальна серія «Забавні симфонії» була створена на музику відомих композиторів. За свої фільми В. Дісней отримав близько тридцяти «Оскарів». Його маленька донька якось запитала: «Знаменитий Волт Дісней — це ти?» Коли він відповів стверджено, вона попросила: «Тоді дай мені, будь ласка, автограф».

 Виконайте улюблену пісню з кінофільму. Як музика характеризує образи персонажів, розкриває їхні почуття або передає стосунки між головними героями фільму?

У середині ХХ ст. у Нью-Йорку виникло відеомистецтво — різновид сучасного кіномистецтва, в якому можуть поєднуватися музика, танці,

Кадр із мультфільму
«Як козаки куліш варили»

Кадр із мультфільму
«Білосніжка»

Зразки фірмового стилю

театралізовані дії, комп'ютерна графіка. Одним із найвідоміших відеохудожників став американський митець корейського походження **Нам Джун Пайк**.

З-поміж жанрових різновидів відеофільмів набув найбільшої популярності **відеокліп**, який відрізняється лаконізмом і насиченістю електронними спедефектами. У музичних відеокліпах виконання пісні часто супроводжується різноманітними ігровими діями.

Суттєві зміни у сферу кіно внесло телебачення — вид художньої творчості, що поєднує ознаки мистецтва і засобів масової інформації.

Оскільки проведення найрізноманітніших телевізійних програм, конкурсів та шоу набуло широкої популярності, телеканали та творці улюблених глядачами телепередач прагнуть виділитися з-поміж інших і зафіксувати свій образ у свідомості людей. Для цього вони застосовують **фірмовий стиль** — спеціально розроблений комплекс заходів, спрямованих на забезпечення постійного рекламного впливу на глядачів.

Нині сформувалися такі складові елементи фірмового стилю: емблема (товарний знак), шрифтовий напис (логотіп), корпоративні кольори, фірмовий комплект шрифтів, рекламний девіз.

Фірмовий стиль став обов'язковим компонентом реклами, носіями якої є буклети, альбоми, афіші тощо. Завдяки сучасним технологіям друку зображення наноситься і на сувенірну продукцію — значки, вимпели, прапорці та ін.

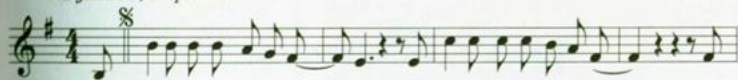
Фірмовий стиль включає також особливий, характерний тільки для конкретного телеканалу вигляд приміщень, зокрема телестудії. Однаковим може бути також одяг службовців (форма) та навіть зовнішній вигляд автомобілів. Звичайно, фірмового стилю дотримуються і в розробці реклами, призначеної для розповсюдження в засобах масової інформації: на радіо та телебаченні, в Інтернеті.

!? Розгляньте ілюстрації (с. 128). Які художні засоби формують єдність усіх елементів фірмового стилю? Як художник відобразив в емблемі і фірмовому стилі Міжнародного фестивалю дитячої творчості «Сім вітрів» участь як юних художників, так і музикантів?

Легенда про пісню

Музика А. Сердюка, вірші В. Коваль

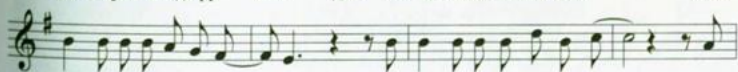
Рухливо, енергійно

І. Жи- ве і-ще в сві-ті від-лу- нок ле- ген-ди, ста-ро-ї, мов світ, як

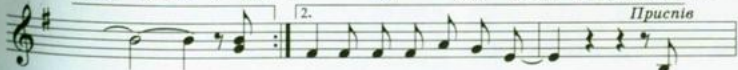
Бог У-кра-ї-ні в да-ру- нок дав піс- ні ка-ли- но-вий цвіт. З тих

пір і піс-ні, і ка-ли- на жи-вуть між лю-дей не-дар-ма: без

піс- ні не-ма У- кра- ї- ни, без піс- ні на-ро- ду не- ма.

Без піс- ні на-ро- ду не- ма. Зву-

чи, на-ша піс- не вкра- їн- ська, зву- чи, не-

суть те- бе в світ жу-рав- ли- ні клю- чи, не-

суть та- кі муд- рі і ві- щі сло- ва: •По-
ки жи- ве піс- ня — Вкра- ї- на жи- ва. *Кінець* По
ки жи- ве піс- ня - Вкра- ї- на жи- ва.» 2. Як //
3. Ле //

2. Як хмарою туга нависне
І стиснеться серце в журбі,
Журба переллється у пісню
І пісню стане той біль.

Коли ж прийде радість безкрая,
П'янка, як весняна вода,
То й пісня про щастя лунає, } *Двічі*
Весела, дзвінка, молода.

Приспів.

3. Летить за моря і кордони,
Тривожить серця і втіша
Ця пісня крилата й бездонна,
Немов українська душа.

В чужому краю до останку
Ти молишся нею в журбі,
А пісня, немов вишиванка, } *Двічі*
Лягає на душу тобі.

Приспів.

Мистецькі поради

1. Поміркуйте, якого характеру можна надати образу пісні завдяки змінам у засобах виразності. Наприклад, уповільнення темпу й посилення динаміки нададуть твору урочистості; легкість співу, зменшення гучності — ніжності й ліричності. А яким ви бачите виконання цього твору?

2. Пригадайте та виконайте пісні про музику та мистецтво.

! Розкажіть про творчість вашого улюбленого актора ігрового кіно. Визначте жанр обраного вами фільму (комедія, детектив, бойовик, вестерн, мюзикл, мелодрама тощо), роль музики у ньому.

Які складові елементи фірмового стилю застосовуються у телерекламі?

У вільний час подивіться кінофільм «Кабінет доктора Калігарі», порівняйте кінообрази з музикою та живописом експресіонізму.

Створіть сценарій відеокліпу пісні «Легенда про пісню», використовуючи мотиви картин українських художників.

Ю. Дубінін.
Соло на золотій скрипці

М. Тимченко.
Співуча Україна

М. Чорний.
Скрипка Леонтовича

С. Ганжа.
Дума про Нечая

Відеокліп (від лат. «дивлюся», «бачу» і англ. «вирізка з газети», «стригти») — лаконічний відеофільм, різновид кіномистецтва.

Фірмовий стиль — комплекс заходів, що підвищує ефективність реклами.

ПАНОРАМА МИСТЕЦТВ

2

3

4

4. Назвіть представників класичного вокалу, виконавців джазу, рок-музики та естрадної пісні. Поясніть, чим відрізняються ці виконавські стилі?

3. Яку з поданих композицій можна використати як основу для створення емблеми фестивалю фольк-музики, а яку — рок-музики?

2. Які з наведених зразків мистецьких творів належать до живопису, а які — до художньої фотографії?

1. Яка різниця між електронною і конкретною музикою?

2

3

4

4. Звучання якої музики було б доречним у цих інтер'єрах? Аргументуйте свою відповідь.

3. Про кого з представлених митців знято фільм «Повернення Батерфляй», хто з них писав музику до кінофільмів?

2. Які з інструментів, зображених на ілюстраціях, входять до джазового оркестру?

1. Продовжте речення «Мюзикл — це...». Наведіть приклади твору цього жанру.

МИСТЕЦЬКА

З художньої біоніки

За останні роки світ став свідком появи в архітектурі та дизайні незвичайних конструкцій, що нагадують форми живої природи. Можна зустріти покриття будинків, подібні до вигадливих поверхонь раковин молюсків, куполи, що інтерпретують контури шкарлупи пташиного яйця тощо.

Тераса зі слонами
(монастир в Камбоджі)

Вуликоподібне житло в Камеруні

Об'ємно-просторова композиція багатьох промислових виробів є подібною за будовою та структурою до форм природи (стебел, листя, квітів, кукурудзяних початків, бджолиних стільників).

Сьогодні навряд чи можна знайти таку сферу людської діяльності, яка б не була пов'язана з біонікою. Назва «біоніка» походить від грецького *bios*, що означає «життя». Джерелом біонічної творчості є запозичення у природи цінних ідей для реалізації їх у вигляді оригінальних конструкторських і дизайнерських рішень.

Біоніка є одночасно і наукою, і мистецтвом, постійним пошуком незвичайного, перспективного. Вивчення форм живої природи збуджує фантазію архітекторів і дизайнерів та допомагає вирішити проблему гармонії функціонального й естетичного у мистецтві.

Собор Нотр Дам,
м. Оттава
(Канада)

Ейфелева вежа,
м. Париж
(Франція)

Ейфелева вежа вважається одним з ранніх яскравих прикладів використання біоніки в інженерії. За 40 років до спорудження паризького інженерного дива професор анатомії Херман фон Мейер дослідив структуру гомілкової кістки у місці її вигину і виявив чітку геометричну структуру, що перерозподіляє велике навантаження. Саме такий природний розподіл навантаження і було використано Ейфелем у конструкції всесвітньо відомої вежі.

М О З А І К А

З музичної біоніки

Відкриття

...На початку ХХ століття у Німеччині спостерігалось нашествя диких кабанів. У пошуках їжі вони виходили з лісів і знищували геть усе, що було посіяно на полях. У відчаї одному фермеру спало на думку позбавитися від неproханих гостей за допомогою... сучасної музики. Після тривалих пошуків, під час яких він випробував звучання десятків рок-груп, вдалося нарешті знайти виконавця, спів якого кабани не переносили. Ледь почувши його голос, тварини в паніці розбігалися. Серед інших фермерів швидко поширилося це «музичне відкриття».

Норман Фостер. Інтер'єри Вільного університету, м. Берлін (Німеччина)

Музичні метелики

Нещодавно наука про метеликів збагатилася новими даними: встановлено, що знаменитий метелик «мертва голова» — чудовий співак. На відміну від інших комах — цикад, коників, цвіркунів, мух, комарів, які дзижчать і стрекочуть у будь-який спосіб, тільки не голосом, «мертва голова» має горлові зв'язки, подібні до тих, які є у людини, тобто він має голос. Але примхливий метелик любить співати у неволі — чим тісніша коробка, тим голосніше. Пересічному слухачеві цей писк видається надто різким, але знавці стверджують — «це справжній вокал».

Френк Гері. Павільйон «Риба», м. Барселона (Іспанія)

МИСТЕЦЬКА

А. Гауді. Інтер'єр церкви Святого Сімейства, м. Барселона (Іспанія)

Співуче дерево

В Африці росте дерево, назване «stafar», яке від подику вітру звучить подібно до флейти. Музичні звуки виникають завдяки численним круглим і рівним отворам, які зробили комахи-ласуни, щоб дістатися до смачного соку дерева.

Д. Кардинал. Інтер'єр Музея цивілізації, м. Квебек (Канада)

«Музичні критики»

...Відомо, що собаки Моцарта і Вагнера виявляли неабияку зацікавленість музичною творчістю своїх господарів. Правда, першого з них виганяли й лупили, коли він намагався своїм «співом» (виттям) втручатися у процес зародження чергового музичного шедеву. Наразі Вагнер, навпаки, визнавав за своїм чотириногим другом «право на критику». Інколи композитор навіть пом'якшував занадто гучні місця у своїх творах, якщо вони дратували собаку.

Створення форми сучасного автомобіля на основі природних форм

Симфонія на згадку

Тривалий час ученим не вдавалось отримати інформацію про музикальність бджіл. Тоді за справу взявся бельгійський композитор Моле. Він поселився на пасіці й став спостерігати. Комахитрудовниці виявилися напрочуд немюзикальними — композитор отримав понад 300 укусів. Але, як справжній митець, він піднявся вище особистий образ і написав симфонію «Бджоли».

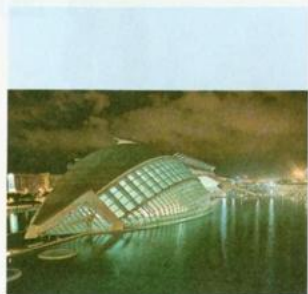
М О З А І К А

Тюлені-меломани

Тюленьям Каспійського моря подобається слухати музику. Це стверджують моряки-риболови. Як тільки на судні зазвучить музика, на поверхні моря з'являються сотні голів тюленів, які оточують корабель і уважно слухають. Коли музика закінчується, вони ще довго терпляче чекають продовження концерту, якщо ж музика не звучить — тварини зникають у хвилях.

Інтер'єр (світильники, крісло), створений за мотивами моря

Сантьяго Калатрава.
Архітектурний комплекс
науки і мистецтва,
м. Валенсія (Іспанія)

ДИТЯЧІ ОБРАЗИ В МИСТЕЦТВІ

Любі друзі! Ось і добігає кінця навчальний рік. Його завершення співпало із закінченням вивчення мистецтва в школі. Протягом восьми років ви крок за кроком знайомилися з творчістю митців, шедеврами різних видів і жанрів мистецтва, з художніми епохами й стилями. Сподіваємось, ви усвідомили, що існують «вічні теми в мистецтві», втілені у звуках, формах, кольорах. З-поміж них — неперевершена за чарівністю природа, краса предметного довкілля і найголовніше — сповнений думками й почуттями світ людини, який до кінця не збагнути навіть у «фантазії безмежної польотів...». До таких тем, які завжди збуджували творчу уяву митців минулого і сучасності, належить світ дитинства, оспіваний у численних піснях, втілений у багатьох візуальних образах. Заглиблення у цю благодатну тему на останніх уроках навчального року дасть змогу узагальнити матеріал не лише восьмого класу, а й попередніх років.

Пригадайте, скільки цікавих музичних творів для дітей та юнацтва ви слухали! Співали пісеньки з українських дитячих опер-казок, насолоджувалися балетною музикою про доброго Лускунчика і веселого Цибуліно, пізнавали «музичні характери» Снігової королеви та Баби-Яги. Скільки прекрасних образів народжувалося з-під клавіш фортепіано: фантастичні гноми й ельфи, легкокрилі метелики, кумедні клоуни й енергійні роботи. Пташки та звірі ставали учасниками музичного карнавалу, а дитячі музичні іграшки виконували разом з іншими інструментами оркестру справжню симфонію.

!? Назвіть музичні твори, присвячені світу дитинства, та пригадайте їх авторів. Яку тематику вони розкривають? До яких жанрів належать?

З давніх-давен у фольклорі різних народів збереглися різноманітні образи, теми, сюжети, які залюбки переймала малеча, коли брала участь у піснях-іграх чи обрядових дійствах, коли гралася з народними іграшками й забавками.

Сучасні діти залюбки граються літаками та машинками з дистанційним керуванням, ляльками та м'якими тваринками, що рухаються і вміють «говорити». А наші пращури тисячі років тому бавилися зовсім іншими іграшками: різноманітними фігурками з дерева, соломи, глини, саморобної тканини та інших матеріалів.

Зразки українських народних іграшок

Зразки українських народних іграшок

Виготовлені дорослими, дитячі іграшки втілювали образи людей і тварин або були зменшеними копіями предметів ужитку. Люди прислухалися до звуків природи і створювали свистунці у вигляді пташок. Перші ляльки, якими гралися дівчатка, символізували Матір-Землю, яка і годувала, і оберігала від негараздів. Змінилися часи, а з ними й ставлення людини до сил природи, проте і досі найпоширенішою іграшкою є лялька.

!? З яких природних матеріалів українці виготовляли іграшки? Подумайте, чи впливає якість матеріалу, конструктивне і колористичне рішення на сприйняття іграшки.

Свято Івана Купала

Свято Трійці

Рафаель.
Сикстинська Мадонна (фрагмент)

Портрет юнака,
м. Рим (Італія)

!? Розгляньте фотоілюстрації на с. 139. Який образ втілено автором в іграшці з листя кукурудзи? Слова якої пісні спадають вам на думку, коли ви розглядаєте фотоілюстрації українських народних свят?

У різні епохи діти, підлітки, юнаки були бажаними образами для живописців, графіків, скульпторів.

!? Які картини чи скульптури, присвячені дітям, найбільше вам сподобалися та запам'яталися? Хто їх автори?

Митці античної цивілізації створили досконалі скульптурні портрети юнаків і дівчат, які стали неперевершеними зразками для багатьох наступних поколінь.

Сюжети давньогрецьких міфів спонукали художників епохи Відродження зображувати амурів в образі маленьких хлопчиків — зазвичай із луком і стрілами. А янголята нерідко ставали героями картин на біблійну тематику.

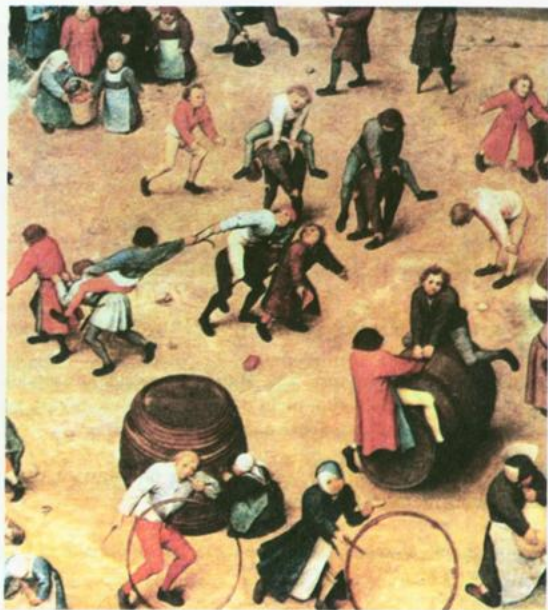
Картина Леонардо да Вінчі «Мадонна Бенуа» нагадує ренесансне вікно, крізь яке ми бачимо природні й неймовірно зворушливі стосунки матері та дитини. Дрібні квіточки на тоненьких стебельцях стали об'єктом уваги чарівного немовляти, яке лише пізнає оточуючий світ.

Л. да Вінчі.
Мадонна Бенуа

!? Пригадайте, яку живописну техніку застосовував Леонардо для пом'якшення обрисів фігур і предметів на картині.

П. Брейгель. Ігри дітей (фрагмент)

На картині нідерландського живописця Пітера Брейгеля «Ігри дітей» фігурки захоплених грою хлопчиків і дівчаток яскравими червоними, білими, коричневими плямами заповнюють простір сільської вулиці. Не акцентуючи увагу на обличчях своїх персонажів, художник прагне дати глядачеві відчуття своєрідності звичайних дитячих забавок.

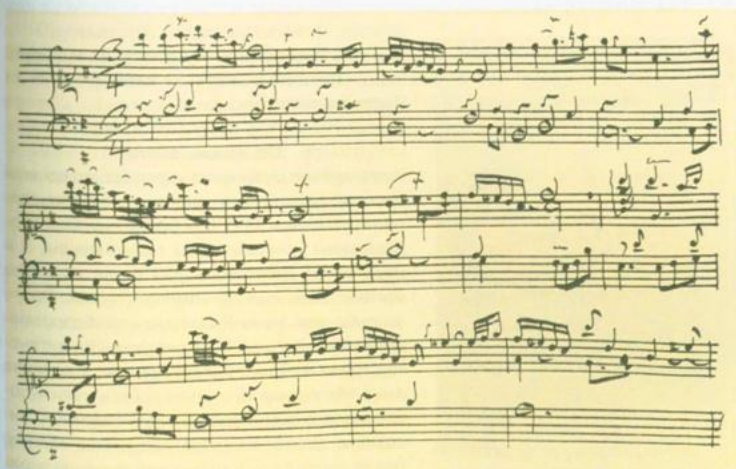
!? Чи знайомі вам дитячі ігри, зображені П. Брейгелем майже 450 років тому? Звідки, на вашу думку, спостерігав за дітьми художник? Які художні засоби використав П. Брейгель для того, щоб увиразнити фігури дітей? З якою музикою асоціюються вони у вас?

В епоху бароко великий Й. С. Бах започаткував традицію створення музичних циклів педагогічного призначення. Мабуть, не існує сьогодні піаністів, які б не студювали його поліфонічні п'єси. Збірка «Нотний зошит Анни-Магдалени Бах» — це родинний альбом німецького композитора. У ньому вміщені твори різного змісту і характеру, інструментальні (менуети, полонези, марші) та вокальні (арії, хорали, речитативи). У деяких із них пропущені середні голоси. Чому? Вважаєте, композитор забув їх дописати? Звісно, ні. Учень мав їх заповнити самостійно. У рукопису трапляються сторінки, написані дитячим почерком. Припускають,

Родина Й. С. Баха

Автограф Й. С. Баха

Ф. Арді. Дитячий острів

що ці рядки писали сини композитора. У зошиті є і спеціальні вправи з композиції, адже в ті часи навчання музики включало «ази» як виконавства, так і творчості.

 Й. С. Бах. Нотний зошит Анни-Магдалени Бах. Арія № 20 (2 варіанти). П'єса № 24.

 Порівняйте варіанти Арії № 20. Який із них, на вашу думку, складніший для виконання? Чому? В оригіналі «Нотного зошита...» назва п'єси № 24 відсутня. Як би ви назвали її? Поясніть свою думку.

Титульний аркуш першого видання «Нотного зошита...»

Це цікаво знати!

Існує чимало музикантів-віртуозів, які досягли високої майстерності, але так і не змогли передати її іншим. Й.С. Бах був не лише неперевершеним композитором і виконавцем, а й педагогом. Деякі його учні стали відомими органістами, інші — композиторами. Проте з-поміж усіх учнів Й.С. Баха найобдарованішими були його діти. Вони з раннього дитинства грали на кількох інструментах, а дружина Анна-Магдалена та старша донька мали чудові голоси й гарно співали. Для сімейного ансамблю Бах спеціально створював музику. Ще за життя батька визнання у музичній царині здобули його сини Вільгельм Фрідеман, Філіп Емануель, Йоганн Христовор Фрідріх, Йоганн Христіан.

С. Вує. Фрагмент розписної дерев'яної панелі

Для митців епохи бароко характерна підвищена увага до зображення дітей у різних видах мистецтва. Персонажі картини нідерландського художника Франса Хальса — хлопчики, які співають під акомпанемент лютні. Вони не позують портретисту, як справжні моделі, а захоплено і безпосередньо музикують. Саме цю мить щирої дитячої творчості зобразив художник, долаючи традиційну статичну композицію портрета.

Скульптори часто включали дитячі образи в ансамблеві композиції. У ті часи простір біля великих архітектурних споруд заповнювали різноманітними скульптурами, зокрема фігурами дітей. У Версальській резиденції французьких королів скульптор Філіпп Арді навіть створив веселий і безтурботний «Дитячий острів».

!? Пригадайте, що означає слово «ансамбль» у різних видах мистецтва: образотворчому, музичному, театральному. Як досягається відчуття ансамблю у скульптурній композиції Ф. Арді?

Одними з улюблених, навіяних античністю, персонажів декоративного оздоблення внутрішнього простору королівських покоїв були путті — маленькі хлопчики з крильцями. Радісну і легку декоративну композицію на дерев'яній

Ф. Хальс. Хлопчики, які співають і музикують

Ж.Б.-С. Шарден.
Молода вчителька

Родина Моцартів

Б. Е. Мурильо.
Продавщиця фруктів

панелі створив «перший королівський живописець» Симон Вуе. Народжені фантазією художника і досконало виписані людські фігури, міфологічні істоти, натуралістично виконані вазони з квітами зачаровують своєю вишуканістю і майстерністю.

Іспанський живописець Бартоломео Естебан Мурильо часто звертався до зображення не королів і сенйорів, а бідних мешканців міських нетрів. Глибоким ліризмом і добротою проникнута його картина «Продавщиця фруктів».

!? Яку сцену відтворив художник на картині? Який живописний метод, характерний для бароко, використав майстер? Які предмети на полотні викликають відчуття спокою і повноти життя?

Жан Батист-Сімеон Шарден увіковічнив на полотні образ молодої вчительки, яка проводить навчальне заняття. Невидимий духовний зв'язок і гармонія стосунків дівчинки з дорослою людиною «звучить» в загальних камерних інтонаціях, які вдалося віднайти французькому художнику в живописному творі.

!? Який загальний настрій створює колорит картини: спокій чи тривогу? Як взаємодіють персонажі в композиції? Уявіть, про що вони говорять, і спробуйте передати їхню розмову.

У період класицизму дитинство почали усвідомлювати як особливий час у житті людини. Композитори-класики створювали невеличкі п'єси,

доступні музикантам-початківцям. У спадщині Й. Гайдна, В.-А. Моцарта і Л. Бетховена — творців класичної сонати й симфонії — є сонатини (маленькі сонати, які могли виконувати діти). Популярними були танці, насамперед елегантні менуети. Батько В.-А. Моцарта, скрипаль Леопольд Моцарт, як і Й. С. Бах, навчав музики своїх дітей. З педагогічною метою він написав для маленького Вольфганга «Менует», який згодом увійшов у педагогічний репертуар. Л. ван Бетховен інколи звертався до жанру багателі (дрібнички).

 Л. Моцарт. Менует. Л. ван Бетховен. Багатель.

 Розкажіть про жанр менуету. Чи танцюють у наш час менуети? Чому, на вашу думку, він набув такої популярності у класичний період. Як ви думаєте, який танець могли б виконувати героїні картини Д. Левицького «Смолянки»?

У прагненні до ідеалу композитори-класики, як відомо, довели до досконалості сонатну форму. Художники, представники класичного стилю, також прагнули до створення ідеальних образів. Саме тому в дитячих портретах підкреслюються ідеальні риси. Наприклад, художник Дмитро Левицький зображував своїх чарівних і безпосередніх «смолянок» — юних вихованок Смольного інституту шляхетних дівчат.

Чи не найбільше творів для дітей і про дітей у спадщині митців-романтиків. І це не дивно, адже, відкриваючи секрети музичної програмності, вони значно розширили й збагатили «дитячу» тематику.

Німецький композитор Роберт Шуман створив «Дитячі сцени» та «Альбом для юнацтва». Слово «альбом» застосовано не випадково: 22 п'єси циклу демонструють яскраву звукову панораму картин з життя дитини (ігри, свята, походи, інші події), сповнену різноманітними враженнями та настроями: «Сміливий вершник», «Дід Мороз», «Перша втрата»... Але найбільше в цьому альбомі пісень: мисливська, війська, матроська, весняна, сицилійська, північна, пісня жінок.

Багато захоплюючих хвилин спілкування з високою музикою подарував дітям Петро Чайковський. Скільки допитливих очей вдивлялися в нотні рядки його «Дитячого альбому», скільки маленьких рук грали «Марш дерев'яних солдатиків» або сумували, виконуючи «Хворобу лядьки». У циклі з 24 п'єс композитор запрошує нас здійснити музичні подорожі в різні країни світу, послухати пісні різних народів: протягну російську, безтурботну німецьку, сумну французьку.

Д. Левицький. Смолянки

Ж.-Б. Мазес. Урок музики

Г. Васько. Портрет Бориса Томари

!? Пригадайте твори П. Чайковського, які вам найбільше запам'яталися. Які балети композитора присвячено казковій тематиці?

🎧 Р. Шуман. Альбом для юнацтва. П. Чайковський. Дитячий альбом (п'єси — пісні різних народів).

!? Хто з композиторів започаткував інструментальні пісні без слів? Порівняйте «пісні» для фортепіано Р. Шумана і П. Чайковського, охарактеризуйте мелодії, фактуру, визначте форму. Якщо б вам довелося оркеструвати цикл, які інструменти ви б обрали, аби увиразнити музичний образ?

Художники романтичної доби із захопленням створювали портрети дітей, відкриваючи перед глядачем природну щирість дитинства і поетичну красу юності. Благородство відчувається у вишуканих поставах молодих учениць-арфісток із картини Ж.-Б. Мазеса.

В образі юного художника зобразив Гаврило Васько сина полтавського поміщика Бориса Томару. Привертає увагу особливий колорит картини і те, як майстерно передав художник на портреті напівтонові переходи від світла до тіні.

!? Яку композицію, на вашу думку, замислив створити юний художник? Яку гаму кольорів він для неї підібрав? Чи відповідають кольори, зображені на палітрі, тим, які використав у своїй картині Г. Васько?

На картині Мартіна Яблонського можна побачити маленького хлопчика, який вирішив перепочити від занять малюванням. Його права рука підтримує голівку, а ліва прикриває щойно виконаний малюнок.

М. Яблонський.
Портрет сина Леона

К. Лемох. Нове знайомство

! Яку, на вашу думку, художню техніку опановував хлопчик? Пригадайте пропорційні співвідношення частин обличчя дитини.

Порушуючи безхмарну ідилію класиків і романтиків, реалізм звертається до зображення в мистецтві правди життя, нерідко вносячи драматичні ноти в трактування теми дитинства.

Світ дитячих почуттів з його радощами й прикрощами розкривається у вокальному циклі «Дитяча» М. Мусоргського, написаному на власні тексти. Композитор-реаліст змальовує дитинство правдиво і щиро, без штучного загравання з малечю, тому вокальні мініатюри сприймаються як театралізовані сценки з життя. З великою майстерністю передаються відтінки мовної інтонації. Це гнів няні, що розсердилася на хлопчика за його маленькі провини, й жалісне скиглення покараного пустунчика («У кутку»). Також — монотонні заколисування дівчинки, яка навіть солодкі сні своїй ляльці розмовами про далекий чудо-острів («З лялькою»). Нарешті — ласкаві втішання мами, що заспокоює синочка, який упав з уявної «конячки» («Поїхав на паличці»).

У фортепіанному супроводі пісень трапляються виразні звукозображальні моменти. Наприклад, рухливий акомпанемент супроводжує розповідь хлопчика про величезного чорного жука, що, злітаючи, вдарив його у височок («Жук»). В іншій пісні схвильований пульсуючий ритм передає тремтіння стривоженого снігура, якого кіт намагається вхопити лапою, просунутою в клітку («Кіт Матрос»).

! М. Мусоргський. Дитяча (пісні за вибором).

! Охарактеризуйте мелодії пісень, звертаючи увагу на характерні інтонації. Спробуйте їх повторити. Підкресліть їх виразність за допомогою жестів (зокрема, характер мелодичної лінії та ритмічного малюнку, динамічні зміни й кульмінацію в розвитку музики). Як фортепіанний супровід допомагає створити образ?

Що відбувається на картині К. Лемоха «Нове знайомство»? Зверніть увагу на риси реалізму в зображенні дітей, їхнього одягу, деталей інтер'єру. Поясніть, як ви розумієте назву картини.

В. Перов. Трійка

Українським композиторам належить першість у започаткуванні жанру дитячої опери. Так, Микола Лисенко створив три опери-казки на лібрето письменниці Дніпрової Чайки, які розраховані на виконання дітьми різного віку: «Коза-Дереза», «Пан Коцький» і «Зима і весна». В оперних номерах — аріях, ансамблях і хорах — композитор використовує інтонації українських народних пісень, танців, хороводів. Це надає життєвої правдивості зображенню фантастичних музичних персонажів. Таким чином музика опер поєднує романтичні й реалістичні риси.

Продовжуючи традиції свого вчителя, Кирило Стеценко звернувся до сюжетів українських казок і створив дві дитячі опери «Івасик-Телесик» та «Лисичка, Котик і Півнік». Композитор застосовує прийоми оперної драматургії. Для характеристики маленького мандрівника Івасика використовується мелодія пісні «Пливе човен», супровід якої кожного разу змінюється. Такий прийом в музиці отримав назву *лейтмотив*.

К. Стеценко. Опера «Івасик-Телесик». І. Щербаков. Мюзикл «Івасик-Телесик» (фрагменти).

Слухаючи музику, піднімайте руку, коли почуєте звучання лейтмотиву.

У реалістичному живописі, як і в музиці, романтичні образи прекрасного дитинства також замінюються драматичними мотивами важкої долі у жорстокому світі, страждань, якими сповнене життя. На полотнах художників-реалістів часто панують темні фарби, важкий колорит, а

Г. Доре.
Ілюстрація до казки
«Спляча красуня»

Г. Доре.
Ілюстрація до казки
«Хлопчик-мізинчик»

відчуття трагедії ще більше посилюється, якщо головну роль на картині відіграє дитина.

!? Якими засобами художник В. Перов уявив обличчя дітей, які тягнуть укриту льодом велику бочку з водою? Який настрій викликає колорит картини? Чому?

Митці-імпресіоністи відкрили нові нюанси у вічній темі дитинства. Мов із сонячного пленеру потрапили до музики дзвінкі кольорові та ніжні, прозоро-повітряні співзвуччя.

!? Пригадайте, які твори з сюїти «Дитячий куточок» К. Дебюссі ви слухали.

У сюїті для фортепіано в чотири руки «Моя Матінка Гуска», що складається з 5 п'єс, Моріс Равель мав намір відтворити поезію дитинства. Фрагменти популярних французьких казок використано як епіграфи до частин — своєрідних музичних портретів Сплячої красуні, хлопчика-мізинчика та ін. Фактура творів гранично проста, зручна для маленьких рук юних виконавців. Пізніше композитор оркестрував ці п'єси, створюючи на їх основі музику до балету.

🎧 М. Равель. П'єси «Розмова Красуні й Чудовиська», «Хлопчик-мізинчик» (для фортепіано та в оркестровому виконанні).

!? Як композитор буде музичний діалог казкових героїв? Який танцювальний жанр є характеристикою образу Красуні? Порівняйте два варіанти виконання. Якому інструменту композитор доручив тему Чудовиська в оркестровій версії твору? Порівняйте музичні портрети, створені композитором-імпресіоністом М. Равелем, з графічними образами Г. Доре.

О. Ренуар.
Дівчата за піаніно

Е. Мане.
Флейтист

Е. Дега.
Чотирнадцятирічна балерина

Французькі художники-імпресіоністи відкривають інший шлях у мистецтві, нову живописну мову. Деяких з них приваблювала дитяча тематика, особливо сюжети з життя, пов'язані з музикою, мистецтвом танцю.

Вочевидь, картину «Дівчата за піаніно» Огюст Ренуар створював з особливою теплотою і ніжністю, її колорит ніби звучить дзвінкими різнобарвними акордами.

Дивлячись на портрет хлопчика, що грає на флейті, ми немов відчуваємо легкокрилу срібну мелодію, яка у свій час зачарувала художника-імпресіоніста Едуарда Мане.

Художник «танцюючого Парижа» Едгар Дега, який уславився насамперед балетними образами, створює поряд із живописними й скульптурне зображення балерини — нерішучої дівчинки-підлітка, яка робить перші кроки до великої сцени.

Чи гармонують тональність інтер'єру і кольори, вибрані художником для зображення дівчаток, що прислухаються до звуків фортепіано? Опишіть незвичний костюм хлопчика-флейтиста. Висловіть свої припущення щодо його призначення.

А. Рефреж'є.
Юні музиканти

У ХХ столітті композитори продовжують традицію створювати музику спеціально для дітей. Масштабний цикл п'єс для фортепіано «Мікрокосмос» належить угорському композитору Белі Бартоку. Яскраві образи втілювали в музиці російські митці Сергій Прокоф'єв, Дмитро Шостакович, Дмитро Кабалевський, Георгій Свиридов.

Збірки та альбоми п'єс для юних піаністів належать українським композиторам Віктору Косенку, Роману Савицькому, Нестору Нижанківському, Валентину Сільвестрову, Жанні Колодуб та ін. Зазвичай їм притаманна опора на народні мелодії, характерні для українського фольклору образи природи.

У популярному фортепіанному циклі В. Косенка «24 п'єси для дітей» є музичні пейзажі («Дощик», «Пастораль»), музичні картинки, присвячені дитячим іграшкам і розвагам («Не хочуть купити ведмедика», «Купили ведмедика», «Петрушка»).

Джазові ритми проникли в музику для дітей Геннадія Саська.

В. Косенко. 24 п'єси для дітей. Г. Сасько. Граємо джаз (на вибір).

Пригадайте, які твори В. Косенка ви слухали в попередні роки. Яку музику, на вашу думку, «грають» юні музиканти, зображені на картині А. Рефреж'є (класичну, народну чи джазову)? З якою музикою співзвучна ця картина?

Це цікаво знати!

У різноманітній музиці для дітей чи не найпоширенішим жанром після пісень стала казка, не лише як сценічний твір, а і як інструментальний. С. Прокоф'єв створив «Казки старої бабусі», Д. Шостакович — «Веселу казку» і «Сумну казку». За казкою «Снігова королева» Г.Х. Андерсена український композитор Ф. Акименко написав лірико-фантастичну оперу «Фея снігів», а Ж. Колодуб — симфонічну музику. Упевнено конкурує з жанрами пісні й казки вальс. У доробку Д. Шостаковича є ціла серія вальсів: «Вальс-пісня», «Вальс-жарт», «Вальс квітів», «Ліричний вальс». Отже, старий добрий вальс зовсім не старіє в наш час.

Г. Клімт. Музика

Художники ХХ століття не менш яскраво, ніж композитори, оспівують тему дитинства. Так, представник стилю модерн австрійський художник Г. Клімт створив полотно «Музика», де переплелись алегорія і нове бачення стосунків між людиною і світом. Привертає увагу те, як майстерно живописець розмістив фігуру молодої дівчинки з кіфарою в руках і статую Сфінкса та Силена — міфологічних героїв античності. Витончена гра блакитних, зелених і жовтих тонів надає картині особливої гармонійності.

!? Яка, на вашу думку, музика може відобразити настрій, створений художником на полотні? Яка музика (або музичний твір) асоціюється у вас з цією картиною?

Використовуючи власну манеру зображення, іспанський художник П. Пікассо зумів передати схвильовано-співчутливе ставлення до своїх героїв. Світла, витончена фігурка дівчинки з голубом символізує порятунком і надію.

К. Малевич шукав власний художній стиль, експериментуючи з кольором і формою. Створений митцем образ селянської дівчинки вражає своєю наївною простотою і виразністю.

!? Порівняйте образи дівчаток на картинах П. Пікассо і К. Малевича. Яка характеристика підходить до кожної з них: ніжна, невесела, лагідна, рішуча, добра, тремтлива, сумна, задумлива тощо.

«Кожен художник повинен думати про свій стиль. Тоді він стає унікальним майстром», — підкреслював український майстер рисунка

П. Пікассо. Дівчинка з голубом

В. Зарецький. Діти у блакитному

і живопису В. Зарецький. Мистецтво, на його думку, створено для одухотворення життя. Саме у своєму дивовижному стилі він написав картину «Діти у блакитному».

!? Що ви можете розповісти про образи, створені художником? Якими засобами він передав середовище на картині? Який колорит обрав для об'єднання постатей дітей і простору навколо них?

Щирість відтворення духовного світу дитинства, легкість і особлива сонячність живописного середовища відчувається в картині сучасної української художниці Вікторії Чаус. Неповторність зображуваної миті та емоційність приваблюють глядача, сповнюють таким знайомим радісним відчуттям наближення літніх канікул.

Отже, за довгу та цікаву історію мистецтва художники й композитори збагатили світову художню спадщину яскравими й оригінальними дитячими образами, сприймання яких стимулює незабутні спогади про дитинство кожного.

К. Малевич. Селянка з відрами та дитиною

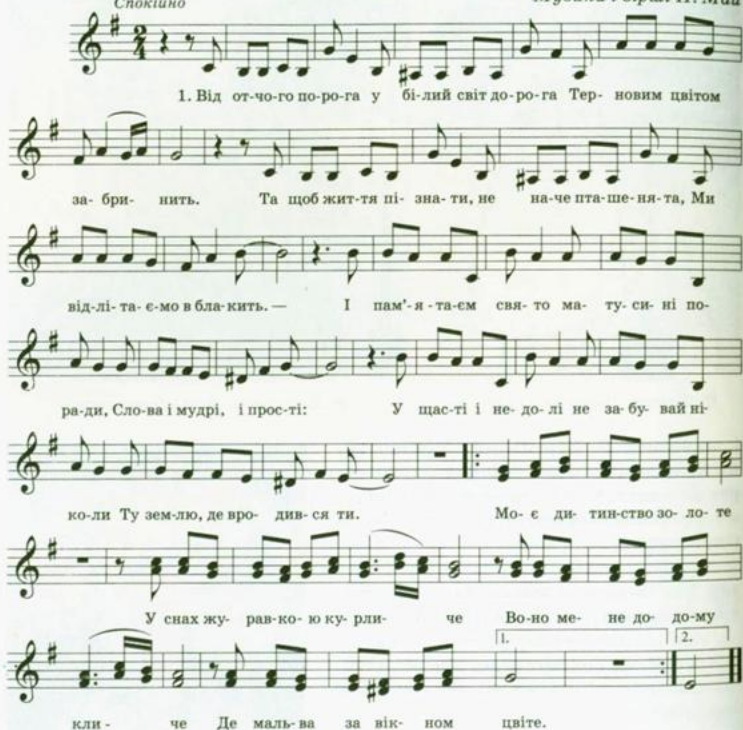
В. Чаус. Канікули

МОЄ ДИТИНСТВО ЗОЛОТЕ

Спокійно

Музика і вірші Н. Май

1. Від от-чо-го по-ро-га у бі-лий світ до-ро-га Тер- новим цвітом
за- бри- нить. Та щоб жит-тя пі- зна-ти, не на-че пта-ше-ня-та, Ми
від-лі- та- є-мо в бла-кить. — І пам'-я-та-см свя-то ма-ту-си-ні по-
ра-ди, Сло-ва і мудрі, і прос-ті: У щас-ті і не-до-лі не за-бу-вай ні-
ко-ли Ту зем-лю, де вро- див-ся ти. Мо-є ди-тин-ство зо-ло-те
У снах жу- рав-ко-ю ку-рли-че Во-но ме-не до-до-му
кли-че Де маль-ва за вік-ном цвіте.

2. А десь далеко — зорі і небо неозоре,
Веселка птахою зліта.
Та наймиліша в світі —
одна стежина в житті,
Яка додому поверта.
Зігріє і розрадить матусина порада,
Слова і мудрі, і прості:
У щасті і недоли не забувай ніколи,
Ту землю, де вродився ти.

Приспів:

Моє дитинство золоте
У снах журавкою курличе.
Воно мене додому кличе,
Де мальва за вікном цвіте.
Моє дитинство золоте
Мене у спогадах колише,
І руки мами найніжніші,
Я Богу дякую за те.

Мистецькі поради

Співаючи пісню, створіть ліричний, світлий, добрий і ніжний образ дитинства.

КОНКУРС «МИТЦІ — ДІТЯМ»

(робота в групах)

Перший тур. «Ерудити»

Завдання 1. Розділіться на команди відповідно до обраних мистецьких стилів і напрямів (шляхом жеребкування). Орієнтовно: «Класики», «Романтики», «Імпресіоністи», «Модерністи» тощо. Підготуйте розповідь про дитячі образи у творчості композиторів і художників відповідного стилю або напрямку.

Завдання 2. Опишіть внутрішній світ дитини (настрої, думки, мрії), обравши картину відомого художника певного стилю.

Завдання 3. Розкрийте тематику одного з фортепіанних циклів для дітей П. Чайковського, К. Дебюссі, В. Косенка (див. с. 158).

Другий тур. «Артисти»

Завдання 1. Заспівайте в ансамблі одну з дитячих пісень (варіант: з інсценізацією).

Завдання 2. «Оживіть картину»: уявіть себе моделлю, з якої художник малював портрет, і передайте у пантомімі позу, жести, погляд героя.

Завдання 3. «Озвучте картину»: уявіть себе в ролі зображених художником хлопчика чи дівчинки, створіть короткий монолог від імені портретованого або діалог персонажів.

Третій тур. «Фантазери»

Завдання 1. Запропонуйте ідею (образ, логотип) дитячого пісенного конкурсу або фестивалю «Крок до зірок».

Завдання 2. Створіть композицію для оформлення обкладинки нот «Дитячого альбому» (варіанти: фотоколаж, паперопластика тощо).

Завдання 3. Згадайте, хто з композиторів писав музику за живописними образами — картинами, фресками тощо. Уявіть себе композитором, який пише музичний цикл для дітей за картинами художників. Пофантазуйте і створіть міні-презентацію уявного музичного циклу, користуючись запитаннями.

За мотивами яких картин створено цикл? Як назва музичного циклу відображає сюжети, настрої живописних полотен? Скільки у циклі частин? Що їх об'єднує? Які музичні форми застосовано в окремих п'єсах (*куплетна, варіаційна, рондо* тощо)? Хто буде виконувати цю музику (*ансамбль, хор, оркестр*)? За допомогою яких музичних засобів буде втілено живописний образ (*ритм, динаміка, фактура, тембр*)?

Зміст циклів музики для дітей

Петро Чайковський
«Дитячий альбом»

ЗМІСТ

1. Вранішній роздум
2. Зимовий ранок
3. Гра в конячки
4. Марш дерев'яних солдатиків
5. Мама
6. Хвороба ляльки
7. Похорон ляльки
8. Вальс
9. Нова лялька
10. Мазурка
11. Російська пісня
12. Селянин на гармонії грає
13. Камаринська
14. Полька
15. Італійська пісенька
16. Старовинна французька пісенька
17. Німецька пісенька
18. Неаполітанська пісенька
19. Нянина казка
20. Баба Яга
21. Солодка мрія
22. Пісня жайворонка
23. Шарманщик співає
24. Хор

Віктор Косенко
«24 дитячі п'єси для фортепіано»

ЗМІСТ

- Петрушка
За метеликом
Піонерська пісня
Українська народна пісня
На узліссі
Вальс
Ранком у садочку
Не хочуть купити ведмедика
Купили ведмедика
Полька
Пастораль
Мелодія
В похід!
Дощик
Колискова пісня
Етюд
Скакалочка
Балетна сценка
Гумореска
Мазурка
Танцювальна
Казка
Марш юних будьонівців
Токатина

Клод Дебюссі

Маленька сюїта для фортепіано
«Дитячий куточок»

ЗМІСТ

- Доктор Gradus ad parnassum
Колискова слона
Серенада ляльці
Сніг танцює
Маленький пастух
Ляльковий кек-уок

Д О Д А Т О К

МИСТЕЦЬКИЙ ПРОЕКТ

Творчість дизайнерів охоплює широке коло художньо-творчої проектної діяльності. За їхнім задумом проектується сучасні промислові вироби, облаштовуються інтер'єри, створюються унікальні емблеми і товарні знаки, що стають основою фірмових стилів різноманітних установ і підприємств, розробляються оригінальні графічні композиції в книжковій графіці та рекламі.

Без участі дизайнерів неможливо уявити організацію та проведення жодної події мистецького призначення, зокрема оформлення музичних фестивалів і конкурсів, створення відеокліпів, телепередач тощо.

ПОРАДИ ДО ВИКОНАННЯ ПРОЕКТУ

1. Мистецький проект — різновид художньо-творчої діяльності, що передбачає самостійне розв'язання тієї чи іншої мистецької проблеми, та можливість застосування отриманих результатів у реальному житті. Щоб досягти запланованого результату, вам потрібно навчитися знаходити необхідну художню інформацію, вміти організовувати практичну роботу, добирати можливі варіанти її виконання, оцінювати з художньо-естетичного погляду.

2. Проект можна виконувати індивідуально, а також у парах, трійках, малих і великих групах. Пам'ятайте, що під час колективної роботи на засадах добровільного об'єднання і співробітництва ви маєте допомагати членам команди, підтримувати один одного.

3. Організувати й здійснити мистецький проект вам допоможуть орієнтовні етапи проектної діяльності, яких доцільно дотримуватися в роботі:

№	Назва і зміст етапу
I	Постановка проблеми, визначення типу проекту. Вибір теми, висування гіпотез, обговорення пропозицій (у формі «круглого столу», «мозкового штурму» тощо) Вибір визначальних характеристик проекту: ігровий, практично-творчий, дослідницький) та способів оформлення кінцевих результатів (презентація, захист, творчий звіт)
II	Планування й організація роботи. Розподіл ролей та обов'язків, визначення конкретної участі кожного при виконанні колективного проекту, постановка індивідуальних практичних завдань
III	Пошук та опрацювання джерел, підготовка обладнання. Ознайомлення з додатковою літературою, пошук необхідної інформації в Інтернеті; обговорення літературних і художніх матеріалів, узагальнення інформації
IV	Здійснення проекту. Виконання індивідуальних практичних завдань, їх проміжне обговорення; вибір варіантів виконання та оформлення кінцевих результатів роботи групи. Портфоліо
V	Презентація /захист, творчий звіт
VI	Загальна оцінка проекту. Оцінювання колективної роботи та індивідуального внеску кожного. Поєднання самооцінки, взаємного оцінювання, зовнішнього незалежного оцінювання
VII	Підведення підсумків. Формулювання нових ідей і планів на майбутнє

4. При оцінюванні проекту варто орієнтуватися на такі критерії:
- глибина розкриття теми (оглядове, всебічне, поглиблене);
 - якість композиційного вирішення (логічність, гармонійність, довершеність);
 - доцільність використаних художніх технік і матеріалів;
 - рівень естетичного оформлення (переконливо, цікаво);
 - самостійність та оригінальність вирішення завдання;
 - залучення різних джерел (фото, репродукції, слайди, відео тощо);
 - рівень співпраці (недостатньо скооперований, «командний»);
 - форма презентації (охоплення різних видів мистецької діяльності — образотворчої, музичної, сценічної).

5. Рекомендуємо використовувати інформацію з підручника та з інших джерел, зокрема з Інтернету. Корисною буде для вас додаткова інформація щодо проектної діяльності, що знаходиться на сайті програми Intel «Навчання для майбутнього» <http://www.iteach.com.ua>

ВІД МОДЕРНУ ДО МОДЕРНІЗМУ

(Мистецький проект I семестру)

Завдання 1

Ескіз оздоблення екстер'єру або інтер'єру будинку музики (музичної школи, Дитячого палацу творчості, музично-розважального центру, лялькового театру, музичного кафе) у стилі модерн або в іншому стилі.

Художні матеріали: графітні, кольорові, акварельні олівці; вугіль, сангіна; білі воскові олівці або крейда; білий, тонований папір.

Мистецькі поради:

1. Уявивши майбутню будівлю, придумайте їй назву. Поміркуйте, як виглядатиме ваша споруда: буде високою чи низькою, завершуватиметься старовинними вежами, куполом чи, можливо, сучасними незвичайними конструкціями зі скла та металу. Залежно від свого задуму, оберіть вертикальне чи горизонтальне розташування аркуша.
2. Позначте лінію горизонту. Якщо ви хочете підсилити в малюнку монументальний характер споруди, то лінію горизонту розмістіть нижче середини аркуша, а якщо камерний, то вона може знаходитися посередині аркуша.
3. Схематично окресліть загальну форму будівлі, узгодьте її силует з оточуючим природним або міським середовищем. Зверніть увагу на те, що навіть силует споруди створює її образ.
4. У зображенні будівлі використайте закони лінійної перспективи; залежно від поставленої мети побудуйте архітектурні споруди у фронтальній (з однією точкою сходження) або в кутовій (з двома точками сходження) перспективі.

5. Намалюйте головні деталі архітектурної споруди: парадний вхід, вікна, балкони, тераси тощо.

6. Пам'ятайте, що загальний вигляд вашої будівлі має відповідати певному стилю, який ви обрали. Тому, вигадуючи оздоблення, спирайтеся на додатковий матеріал.

7. Пофантазуйте і доберіть такі декоративні деталі, які не лише вказуватимуть на основне призначення споруди, а й гармонійно поєднують її з оточуючим природним середовищем.

8. Для виконання інтер'єру у фронтальній перспективі, необхідно так спланувати зображення, щоб фронтальна стіна (та, що знаходиться прямо перед глядачем) розташовувалася паралельно картинній площині, а всі лінії перспективного зв'язку сходилися в одній точці на лінії горизонту. Пам'ятайте, чим далі ви розташуєте фронтальну стіну, тим більшим виявиться зображуване приміщення і навпаки.

9. Використовуючи точку сходу, намалюйте вікна, через які у приміщення потраплятиме світло, додайте предмети оздоблення інтер'єру, які гармонійно поєднують його загальний вигляд та особливе, «музичне» призначення. Такими декоративними елементами можуть бути живописні або графічні панно, gobelени, драперії на вікнах та біля інструмента, меблі, декор підлоги та стелі.

10. Важливим елементом кожного інтер'єру є штучне освітлення. Ви можете розробити свій варіант світильників, які створюватимуть неповторний світловий ефект.

11. Доберіть кольори для всіх деталей інтер'єру так, щоб вони не відволікали присутніх від звучання музики, а, навпаки, якнайкраще підсилювали її сприйняття.

Завдання 2

Ескіз концертної або театральної афіші у стилі модерн або в іншому стилі.

Художні матеріали: графітні, акварельні, воскові олівці; гуаш, акварель, темпера, білило; білий, тонований папір чи картон.

Мистецькі поради:

1. Поміркуйте, до якого мистецького заходу ви розроблятимете афішу. Це може бути не лише вистава або концерт за участю відомих артистів, але й подія, яка відбудеться у вашій школі.

2. Основними елементами композиції концертної або театральної афіші є: шрифтове оформлення та сюжетна композиція за змістом вистави чи декоративна композиція з кількох елементів (предметів), характерних для часу, в якому відбуваються події, виконані силуетно або реалістично. Пам'ятайте, що афіша має не лише приносити естетичне задоволення, а й зацікавити глядача та викликати бажання відвідати виставу або концертну програму.

3. Доберіть шрифти, які зможуть найповніше відобразити зміст та емоційне забарвлення майбутньої мистецької події.

4. У побудові композиції необхідно врахувати, що головним у ній має бути щось одне: або зображення, або шрифт. Проте в шрифтовому офор-

мленні ви можете гармонійно поєднати і букви, і декоративні зображення, які їх доповнюють та цілком відповідають змісту події.

5. Застосуйте таке колористичне вирішення, яке зможе об'єднати композицію афіші в єдине ціле.

6. Організуйте і проведіть виставку театральних або концертних афіш.

Завдання 3

Живописне панно «Кольорова симфонія», «Музика сонця» то-що за мотивами музичних творів (безпредметна композиція).

Художні матеріали: гуаш, акварель, темпера, білило; білий, папір, картон, полотно або інша фактурна поверхня.

Мистецькі поради:

1. Оберіть музичні твори, за мотивами яких ви створюватимете живописне панно, і прослухайте їх кілька разів. Поміркуйте, які кольорові співвідношення найповніше можуть виразити настрій та емоційне навантаження того чи іншого музичного твору.

2. Оскільки композиція не міститиме елементів предметного зображення, головним засобом вираження сприймання музики має бути колір. Безпредметна композиція може включати кольорові плями, розміщені у певному, визначеному художником, порядку або об'єднані різноманітними лінійними елементами.

3. Оберіть відповідний до вашого задуму формат (квадрат, витягнутий прямокутник, коло, овал) і уявіть, які кольорові плями зможуть найбільш увиразнити та урівноважити композицію.

4. Після завершення роботи доберіть назву до свого живописного панно.

МУЗИЧНИЙ ФЕСТИВАЛЬ ОЧИМА ДИЗАЙНЕРІВ

(Мистецький проект II семестру)

Завдання 1

Дизайн фірмового стилю музичного фестивалю або конкурсу: розробка емблеми (логотипа і знака); добір корпоративних кольорів та шрифту; ескізи прапора, прапорців, вимпела; розробка іграшки-талісмана, значка; ескізи сувенірного кепі та хустки-бандани; оформлення транспортних засобів; ескіз об'ємної емблеми для розміщення при вході в концертний зал; створення музичних позивних.

Художні матеріали: графітні та кольорові олівці, крейди, фло-мастери, маркери, кольоровий папір, різнофактурні матеріали.

Мистецькі поради:

1. Поміркуйте, якою може бути назва музичного фестивалю (конкурсу) і відповідно визначте форму емблеми, враховуючи зміст пропонованого заходу. Створіть оригінальну та виразну емблему, тоді ви забезпечите її запам'ятовування.

2. Емблему робіть простою і лаконічною, за потреби застосуйте стилізацію форми. Зображення емблеми має бути привабливим, легким для сприйняття та розпізнавання, відповідати музичній тематиці.

3. Використовуйте модульну сітку як основу для закономірної, конструктивної побудови знака.

4. У рисунку емблеми застосовуйте мінімум ліній, уникайте дрібних деталей.

5. Шрифт логотипа добирайте таким чином, щоб він гармонійно узгоджувався з пластикою форми знака, легко читався та був простим за накресленням.

6. Доберіть корпоративні кольори: 2–3 постійних кольори, що гармонійно поєднуються між собою.

7. Використовуйте зображення емблеми, корпоративні кольори на всіх носіях фірмового стилю музичного фестивалю (конкурсу).

Завдання 2

Дизайн друкованої реклами музичного фестивалю або конкурсу з використанням фірмового стилю: плакатів, буклетів, оголошень, календарів, запрошень, квитків, бланків документації, візиток.

Художні матеріали: гуаш, акварель, фломастери, маркери, кольорові крейди; тонований, різнофактурний папір, тканина, фотографії.

Мистецькі поради:

1. Розташуйте елементи фірмового стилю на рекламній продукції (плакаті, буклеті, календарі тощо). Враховуйте, що: розмір емблеми, шрифтів залежить від того, що саме в рекламі є головним (наприклад, інформація про конкурс чи його учасників).

2. Урівноважте в композиції текстові та ілюстративні матеріали.

3. Визначте змістовий центр композиції, ним зазвичай має бути рекламований об'єкт.

4. Виявіть візуальний центр композиції відповідно до задуму: розміром, формою, кольором, тоном, контрастом.

5. Доберіть шрифти лаконічного накреслення, що гармонійно доповнять інші складові елементи фірмового стилю.

6. Застосуйте контрасти кольору і тону для посилення виразності реклами, зважайте при цьому на встановлені корпоративні кольори.

7. Використайте виражальні можливості художньої фотографії для посилення впливу на споживачів реклами.

Завдання 3

Дизайн-оформлення музичного фестивалю або конкурсу: проєкт сцени музичного театру або літньої естради з урахуванням фірмового стилю; дизайн світильників для сцени, глядацького залу; ескізи одягу ведучих і учасників фестивалю або конкурсу; дизайн музичних інструментів, мікрофонів; ескізи призів та виготовлення їх у макеті.

Художні матеріали: графітні та кольорові олівці, кольорові крейди, фломастери, маркери, гуаш, акварель; тонований, кольоровий папір, фольга, картон, різнофактурні матеріали, тканина; пінопласт, пластилін, пластика.

Мистецькі поради:

1. В оформленні сцени враховуйте характер (специфіку) музичного фестивалю або конкурсу.
2. Доцільно застосовуйте елементи фірмового стилю.
3. Проектуючи світильники, візьміть до уваги, що їх можна розглядати як складову частину сценічного обладнання.
4. Продумайте конструкцію зображуваних предметів відповідно до їх функцій та призначення.
5. Другорядні елементи композиції підпорядкуйте основній формі.
6. Використайте у роботі художні матеріали з виразною фактурою.
7. Враховуйте вплив кольору на візуальне сприйняття форми.
8. Дотримуйтеся єдиної колористичної гами.

СВІТ ДИЗАЙНУ

ДИЗАЙН

Термін *дизайн* широко відомий у світі. Ним користуються як фахові спеціалісти, так і пересічні люди. Дизайн — це творча художньо-проектна діяльність, метою якої є формування гармонійного предметного середовища.

До основних видів сучасного дизайну належать:

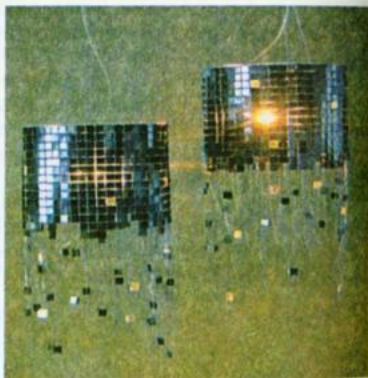
Індустріальний дизайн — проектування засобів транспорту, предметів споживання — побутової техніки, меблів, посуду, іграшок.

Графічний дизайн — оформлення книжок і плакатів, етикеток, розробка шрифтів, емблем, товарних знаків тощо.

Дизайн одягу та аксесуарів — створення індустрії моди.

Зразки індустріального дизайну

Дизайн виставкових експозицій

Фотодизайн — створення художніх фотографій, застосування у фотомистецтві комп'ютерних технологій.

Дизайн архітектурного середовища — проектування інтер'єрів і зовнішнього архітектурного середовища.

Дизайн виставкових експозицій — поєднання графічного дизайну і дизайну архітектурного середовища.

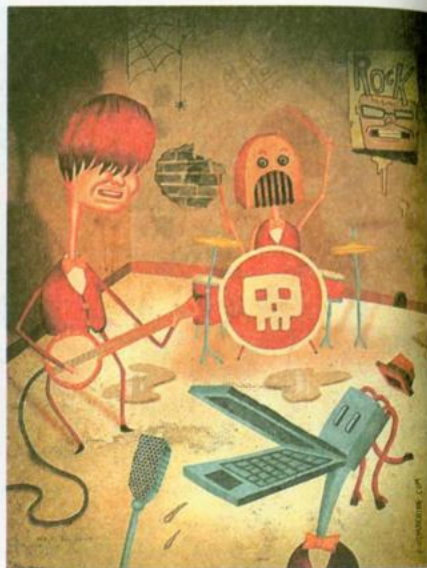

Дизайн архітектурного середовища

Дизайн одягу та аксесуарів

Графічний дизайн

Ландшафтний дизайн — поєднання садово-паркового мистецтва і ландшафтної архітектури.

Комп'ютерний дизайн — застосування комп'ютерних технологій у дизайн-проекуванні, а також створення веб-сайтів в Інтернеті.

Арт-дизайн — проектування і виготовлення декоративних виставкових виробів.

Ландшафтний дизайн

Зразки арт-дизайну

Дизайн-проекти сценічного оформлення музичних фестивалів і конкурсів

На діяльність дизайнерів впливають традиції і досвід народних ремесел, використання досягнень науки і техніки, урбанізація, масове промислове виробництво, архітектурне проектування та мистецтво.

Зазвичай дизайнерів залучають до різноманітних мистецьких і культурних проектів. Наприклад, їх участь необхідна в підготовці музичних фестивалів або конкурсів. Ця робота комплексна і складна, адже фахівці з дизайну проектують сценічне обладнання та освітлення, забезпечують дотримання фірмового стилю в оформленні приміщення, гармонійно поєднують постійне обладнання концертного залу або літньої естради із специфікою запланованого заходу.

Характер оформлення заходу залежить від його професійного спрямування, адже фестиваль оперного мистецтва чи конкурс юних піаністів і скрипалів, зрозуміло, будуть відрізнятися від фестивалю народної творчості або конкурсу

Екстер'єр
лялькового театру в Києві

А. Гауді. Парк Гуель.
Галерея; будинок сторожа

Парк «Астерікс». Франція

рок-музики. Діяльність дизайнерів сприяє створенню позитивного іміджу мистецької події, а це, у свою чергу, забезпечує ефективність проведення.

ЕКСТЕР'ЄР БУДІВЛІ. ІНТЕР'ЄР

Для кожної епохи властиве власне розуміння естетичного ідеалу, а архітектурні споруди виступають своєрідним дзеркалом, у якому відображаються смаки людей певного проміжку часу, їхній устрій життя, уявлення про доцільність і зручність тощо.

Поява нових будівельних матеріалів дозволила архітекторам втілювати найрізноманітніші творчі ідеї, споруджувати будівлі, у яких одночасно уживалися б далеке минуле і реалії сьогодення, відображався культ краси в загадкових романтичних, мрійливих формах. Зовнішній вигляд (екстер'єри) споруд, призначених для відпочинку та розваг, оздоблюються численними скульптурними зображеннями, керамічними деталями, оригінальними мозаїками.

Наслідуючи природні лінії і форми — дерева, листя, скелі, мушлі, зодчі прагнуть гармонійно поєднати архітектуру і навколишнє середовище.

Інтер'єр дитячої кімнати

Екстер'єр, зазвичай, пов'язаний з художнім оформленням його внутрішніх приміщень (інтер'єрів).

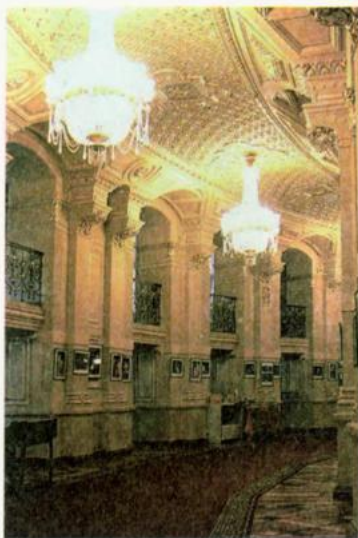
Створенням інтер'єру займається дизайнер, що розробляє детальну гармонійну організацію внутрішнього простору споруд, призначених для проживання людей, трудової діяльності, занять спортом, відпочинку, розваг тощо. Якщо архітектор проектує будинки, райони, міста, то дизайнер інтер'єру працює в межах того, що побудував архітектор.

Сучасне мистецтво дизайну інтер'єру направлене на те, аби використати простір, світло, різноманітні матеріали для створення гарного настрою.

Вигляд інтер'єру залежить від загального архітектурного рішення: розмірів приміщення, його форми, ритму розміщення опор, вікон, виступів, ніш, а також від характеру оздоблення: меблювання і устаткування.

Створюючи проект, дизайнер спочатку вивчає накопичений досвід з цього напрямку діяльності та знайомиться з конструкторською документацією. Потім виконує пошукові замальовки, ескізи. Знайшовши оптимальне рішення, приступає до роботи над проектом. Макет інтер'єру може бути виконаний засобами комп'ютерної графіки або у масштабі з паперу чи інших матеріалів.

У процесі роботи над ескізом пропонується розробка художнього вирішення внутрішнього простору, а також стін, стелі, підлоги, розташування світильників (вбудованих, підвісних, настінних), розміщення

Інтер'єр оперного театру, м. Київ

меблів, декоративних та конструктивних елементів (ніш, колон, вікон, пілястрів, карнизів тощо). Найбільш цікавий бік роботи дизайнера — це надання цілісності художньому образу інтер'єру та створення емоційного комфорту в приміщенні.

Працюючи над житловим або суспільним інтер'єром, дизайнер формує, по суті, його стиль. Розробка такого стилю містить три взаємозалежні задачі: створення пластичної виразності, розробка колірної гами, визначення текстурного ряду.

Пластична виразність — це спосіб організації деталей внутрішнього простору приміщення в єдине ціле (включаючи меблі й устаткування). Його можна виразно підкреслити продуманою системою підвісних стель, декоративних ніш, прорізів. Пластичні рішення частково пов'язані з архітектурою будинку, тому їх ще можна назвати архітектурною пластикою.

Колірне рішення інтер'єру добирається з урахуванням елементів фактури та їх впливу на гру світла та тіні. Важливим є також психологічне сприйняття кольору.

Усі предмети навколишнього світу, крім форми та кольору, мають ще й текстуру поверхні (характерний рисунок). Створення текстурного ряду приміщення потребує від дизайнера гарного знання властивостей матеріалів, що утворюють інтер'єр.

Розробка декоративних елементів здійснюється з урахуванням особливостей просторового рішення приміщень. До таких елементів можна віднести: декоративні перегородки (фігурні стіни, вітражі, ковані елементи,

Інтер'єр театру ляльок, м. Київ

Інтер'єр з червоними квітами

Інтер'єр дитячого готелю (Таїланд)

настінні панно), барні стійки, спеціально підібрані меблі і декор, інформаційні стенди, художні композиції.

Цілеспрямовано створити сучасний гармонійний інтер'єр, досягти його пластичної виразності можна, застосовуючи закони, правила і прийоми композиції. Саме цілісна композиція створює сприятливий емоційний клімат інтер'єру.

РЕКЛАМА

Розвиток науки і техніки, промисловості і торгівлі стимулює розвиток реклами, засоби розповсюдження якої стрімко прогресують та урізноманітнюються. Існує безліч носіїв друкованої реклами: буклети, альбоми, афіші, візитки, календарі тощо. Сучасні технологічні можливості дозволяють виготовляти рекламну сувенірну продукцію та наносити зображення на будь-які матеріали: тканину, пластмасу, скло та ін. Надзвичайно широкі можливості для реклами має телебачення та Інтернет.

Умови бурхливого розвитку суспільства сприяють тому, що стиль реклами змінюється кожні 10–12 років. Так, на початку XX століття з появою нових технічних можливостей літографії у створенні афіш стали активно використовуватися виразні засоби модерну, а саме: енергійний, узагальнений малюнок, контрастні кольорні співвідношення. Рекламні афіші стали пов'язувати не тільки з художніми виставками, а й зі світом театру.

Один із представників модерну в графіці чех Альфонс Муха створив низку театральних афіш і сценічних прикрас для актриси Сари Бернар.

К. Мозер.
Афіша XIII виставки
віденської Сецесії

А. Муха.
Афіша для Сари Бернар

Ф. фон Штук.
Афіша
VII Міжнародної виставки
Сецесії в Мюнхені

Розроблена ним композиційна схема — зображення жінки з волоссям, що вільно спадає, у довгому одязі на декоративному фоні з квітковими мотивами довгий час застосовувалась як взірць при створенні театральних афіш.

У деяких європейських країнах монополія на організацію виставок спонукала молодих живописців, скульпторів, архітекторів до створення асоціацій, які отримали назву Сецесія (розкол). Метою цих асоціацій було бажання поєднати живопис, скульптуру, архітектуру, декоративне мистецтво, а також зробити твори сучасного мистецтва кожної країни відомими за її межами. Будівля Сецесії у Відні була розроблена Йозефом Ольбріхом і зведена у вигляді павільйону, над входом якого розміщений девіз: «Кожному часу своє мистецтво, кожному мистецтву свою свободу».

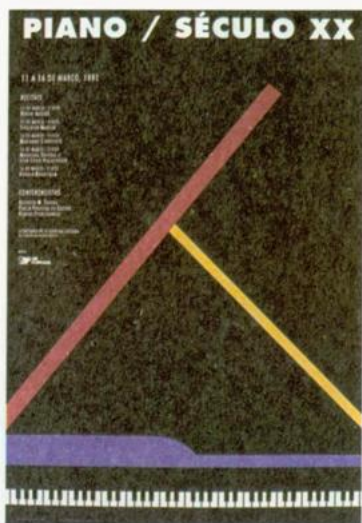
Своєрідним композиційним вирішенням відрізнялися афіші, створені для виставок Сецесії.

У другій половині XX століття митці реклами захоплювалися геометрією,

Обкладинка диска

Рекламна продукція на музичну тематику

сюрреалістичними й «космічними» темами, «комп'ютерними варіаціями», авангардом «нової хвилі». Сьогодні широко застосовуються засоби виразності експресіонізму, оп-арту, поп-арту та інших мистецьких напрямів та течій.

У наш час до створення реклами почали залучати відомих артистів (комунікантів), які представляють інтереси певних фірм. Найпопулярнішим серед музикантів, співаків і акторів засобом розповсюдження реклами залишається плакат. Рекламне ілюстрування плакату має свої особливості. Йому властиві лаконічність, виразність і образність. Значну роль

Реклама музичних виконавців
у друкованих виданнях

Реклама концерту
«Рок у симфонічній музиці»

у рекламі відіграє мистецтво художньої фотографії. Кращому запам'ятовуванню рекламних ілюстрацій сприяють несподіваний ракурс, знайдений і вигідно представлений окремий фрагмент, неординарне художнє рішення. Для підвищення ефективності реклами краще зображати рекламні сюжети в дії, застосовувати графічні та кольорові акценти, використовувати прийом гіперболізації.

ЕМБЛЕМА

Емблема як умовний знак (символ) певної ідеї чи організації надає інформацію про об'єкт реклами, вказує на його походження, нагадує про нього споживачам та зацікавлює їх. Щоб привернути увагу, забезпечити легкість розпізнавання та запам'ятовування, емблема має бути художньо-виразною. Неповторність і унікальність емблеми (товарного знака) визначається новизною його форми, оригінальністю ідейно-художнього задуму, образністю, чіткістю і контрастністю графічного вирішення, особливою колористичною гамою. Велике значення має композиція знака: пропорційність та збалансованість усіх його частин, а також використання для його побудови модульної сітки, яка складається з однакових повторюваних елементів (модулів).

Сучасні товарні знаки

Емблеми музичних фестивалів та конкурсів

Емблеми із зображенням тварин

Товарні знаки фірм різних країн із зображенням лева

Тематика сучасних емблем

На вибір характерних ознак емблеми впливають національні і культурні традиції, асоціації, пов'язані з товаром або певними життєвими цінностями, а також мода. Зокрема, у товарних знаках компаній багатьох країн світу використовуються зображення птахів і тварин, що є відомими національними символами цих країн. Найпопулярнішим з них є зображення лева.

Застосування емблеми музичного фестивалю (конкурсу) сприяє кращому розпізнаванню і запам'ятовуванню події, а отже — розширенню кола його прихильників. Важливою ознакою емблеми є її рекламна здатність, що характеризується новизною ідеї, лаконічністю форми, естетичним виглядом та асоціативністю.

Прихильність споживачів до певного товарного знаку є свідченням позитивного образу фірми. Такий знак несе в собі естетичну і художню цінність.

Фірмовий стиль приносить його власнику багато переваг: допомагає споживачам реклами орієнтуватися у потоці інформації, швидко і безпомилково знаходити потрібний текстовий та ілюстративний матеріал; підвищує ефективність реклами; допомагає досягти необхідної єдності не тільки у рекламі, а й в інших засобах пропаганди (проведення прес-конференцій, масових заходів тощо); сприяє підвищенню корпоративного духу, об'єднує співробітників, виробляє відчуття причетності до спільної справи, виховує «фірмовий патріотизм»; позитивно впливає на естетичний рівень і візуальне середовище фірми.

У створенні фірмового стилю особливого значення набуває формування загальної ідеї, визначення складових елементів майбутнього фірмового стилю, серед яких основним є товарний знак. Розробка і впровадження фірмового стилю є важливою складовою реклами музичного фестивалю або конкурсу. Наявність фірмового стилю свідчить про високу якість підготовки, рівень організації заходу, його масштабність та надає організаторам впевненості у позитивному впливі на глядачів і слухачів. Це дає змогу прогнозувати імідж фестивалю та формувати доброзичливе ставлення до нього не тільки прихильників, а й ділових партнерів.

ПОГЛЯД КРІЗЬ СТОЛІТТЯ

ЕМБЛЕМА

Витоки сучасної емблеми (товарного знаку) сягають у найдавніші часи, коли приналежність хазяїну речей, зброї, домашніх тварин, рабів підтверджувалася тавром або печаткою. Часто ними ставали хрест, коло, сонячний диск, які начебто віддавали майно під охорону магічних сил.

Близькими до знаків власності є знаки й написи, що наносилися майстрами на кам'яні споруди, керамічні вироби, зокрема в античному храмі Аполлона в Дельфах, Карнакському храмі, в єгипетських Фівах. Майстри древньогрецької кераміки для реклами та гарантії високої якості своїх виробів наносили на них символічні знаки: тавра. Серед них трапляються зображення предметів (тринога, молоток, алебарда), рослин (гілка, вінок, квітка), тварин (бик, кінь, лев, слон, собака), образи богів у людській подобі.

На формування образу сучасної емблеми певною мірою впливав розвиток родових гербів (геральдики). У період

Зразок емблеми сонця на стародавній статуєтці

Стародавні печатки

Територія Індії

Територія Вірменії

Територія Іраку

Середньовіччя великої популярності набули лицарські турніри, тому герби стали відігравати значну роль у визначенні родової приналежності та шляхетності лицарів.

Розквіт ремісничих цехів став причиною тематичного збагачення емблем. У Західній Європі водночас із використанням в емблемах геральдичних тварин стали широко застосовувати зображення знарядь праці (ножиці, нитка з голкою, ковадло з молотом) або продуктів праці (чобіт, крендель). Наслідуючи лицарство, цехові майстри супроводжували свої емблеми девізами.

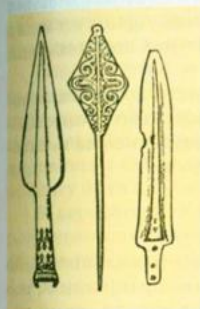
Першим документальним свідченням реєстрації товарного знаку в Англії є королівське розпорядження 1266 року про обов'язкове нанесення пекарями тавра на виготовлений ними хліб. Згодом виробники пляшок також почали ставити на них свої знаки.

РЕКЛАМА

Першими проявами реклами можна вважати створення нашими пращурами ще за часів палеоліту символічних культових зображень та використання різноманітних знаків (прикрас, амулетів, татуювання) з метою самовираження. Прадавні племена намагалися вирізнитися між собою малюнком та кольором татуювання, одягом, зачіскою, орнаментами на знаряддях праці, зброї тощо.

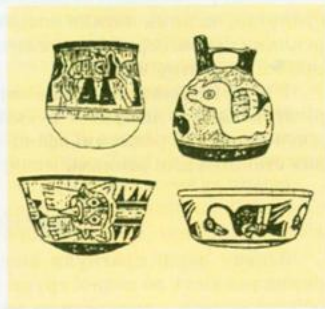
Оздоблення стародавніх виробів народів світу

Територія
Молдови

Територія
України

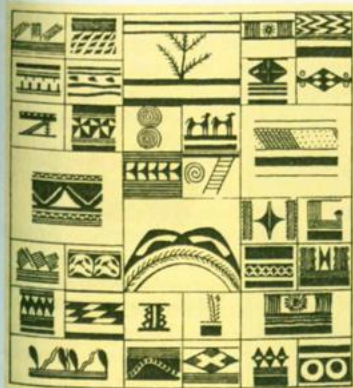

Територія
Мексика

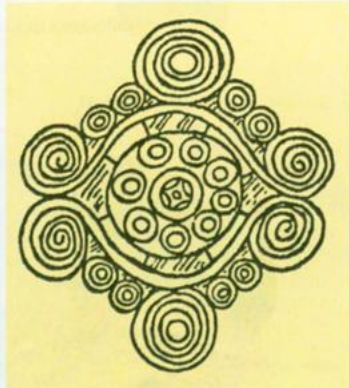
В античні часи носіями рекламного слова були глашатаї, які викрикували (від лат. «reclamare» — викрикувати) найважливішу інформацію. Рекламні вивіски у вигляді мармурових рельєфів та розписів знайдені під час розкопок у місті Помпеї.

Знайдені археологами перші рекламні тексти — графіті (з лат. «grafito» — шкрябати), написи, нашкрябані мешканцями античних міст на стінах і портиках споруд, містять рекламу напоїв, інформують про продаж будинків тощо. Письмові повідомлення наносили також на папірус, воскові таблички.

Орнаменти народів світу

Територія Іраку

Територія України

До рекламних явищ можна віднести античні альбоми (з лат. «album» — «білий») — вибілені та розділені на колонки ділянки на стінах міських будинків, на яких писали повідомлення чорною фарбою. Афіша як жанр реклами також зародилася в античності і зазвичай містила повідомлення про бої гладіаторів.

У часи Середньовіччя вивіски та емблеми на будинках допомагали зорієнтуватися у лабіринті вузьких вуличок міст. Особливого розповсюдження набули рекламні афіші — постери, що розміщувалися на поштових станціях для реклами мандрівних театральних труп.

ФІРМОВИЙ СТИЛЬ

Здавна люди прагнули візуально виявити свою прихильність або приналежність до певної групи однодумців, колективу працівників, що об'єднувалися з конкретною метою. Наприклад, щит короля, який керував армією, мав характерний візерунок, яким згодом прикрашали свої щити всі його воїни. Полки й армії не тільки різних держав, а й родів військ зазвичай відрізнялися пошиттям мундирів, головних уборів

Військова форма австрійської армії

Корабель
Мальтійського ордену

Корабель вікінгів

та їх кольором. Кораблі різних держав також різнилися між собою характером оформлення. Вікінги, наприклад, прикрашали ніс корабля зображенням голови дракона, а його борт — щитами. Згодом пароплави торговельних компаній відрізнялися між собою кольором труб.

Перші ознаки зародження фірмового стилю з'явилися за часів Середньовіччя з появою ремісничих цехів. Під час щорічних цехових свят містом проходила багатолюдна процесія з працівників корпорації та членів їхніх сімей, які рекламували свою професію. Вони несли цехові прапори, вимпели, свічки з емблемами кожного ремісничого цеху. Характерною ознакою їх одягу були клейноди — емблеми цеху, вишиті на камзолах та плащах.

У середині XIX століття з'явилися корпоративні торгові марки. Із розширенням торговельних зв'язків значення емблеми, інших елементів фірмового стилю постійно зростало.

ДИЗАЙН

З метою формування гармонійного стилю промислових виробів архітектором Германом Матезіусом на початку XX ст. у Мюнхені було організовано художньо-промислову спілку «Веркбунд». Вона об'єднала промисловців, архітекторів, художників, комерсанта і митців, які прагнули зробити ремесло більш витонченим і підняти якість продукції. Матезіус вперше сформулював принцип «естетичного функціоналізму», за яким форма предмета витікає з його сутності, побудови, технології, призначення.

У 1919 р. у німецькому місті Веймар архітектор Вальтер Гропіус створює Баухауз — художньо-промислову школу з гаслом «мистецтво і техніка — нова єдність». Принцип художньої підготовки був новаторським: студенти експериментували, вивчали закони гармонії, ритму, пропорцій, формотворення, колористики.

Н. Слуцький. Чайник, 1928 р.

ІНТЕР'ЄР

Сьогодні багато дизайнерів інтер'єру звертаються до набутків великих стилів, застосовуючи форми і конструкції окремих мистецьких періодів.

Так, у дизайні інтер'єру в стилі **бароко** втілено прагнення до величчя, пишності, просторового розмаху. Основні риси стилю: підвищена динамічність форм, неспокійний ритм кривих ліній. В оформленні вікон, меблів, посуду використовуються складні за обрисами динамічні овальні спіралі. Для барочного декору характерне скривлення форм, овальні зали, арки, мармурові кручені сходи, складний декор: ліпнина, позолота, різьблення, карбування, інкрустація. В декоративному оздобленні переважають рослинні мотиви: гірлянди квітів, листя, вінки.

Бібліотека Бенедиктинського монастиря у Метені.
Скульптури на колонах виконані
Ф. Хольцингером
(бароко)

Каподіманте.
Майстер Дж. Гріччі.
Порцелянова вітальня
(рококо)

Основні риси стилю **рококо**: підкреслено примхливий і ускладнений вигляд приміщень, асиметрична побудова композицій. Такі інтер'єри витончені, декоративні, легкі. Велику роль відіграють рельєфи, мальовничі вишукані панно, численні дзеркала, гобелени. У скульптурі переважають погруддя, невеликі розписані статуетки з порцеляни. З'явилися нові види меблів для сидіння: шезлонги, канапе.

Класицизму, а пізніше і **неокласицизму** притаманні ясні геометричні форми, стриманий декор і дорогі, якісні матеріали (натуральне дерево,

Р. Адам.
Зал бібліотеки (неокласицизм)

Резиденція Карла XIV (ампір)

В. Орта.
Будинок Сольвей (модерн)

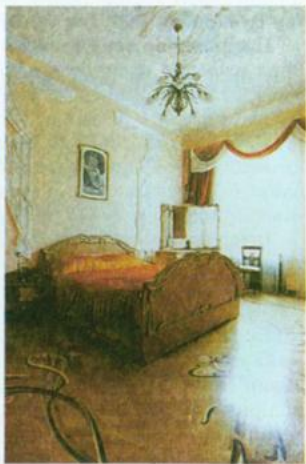
В. Городецький. Будинок з химерами.
Фрагмент оздоблення інтер'єру (модерн)

камінь, шовк тощо). Основні ознаки стилю: симетрія, простота, геометризм, підкреслена статичність форм і логічність планування. Колірна гама: природні, м'які кольори.

Стиль **ампір** сформувався у Франції за Наполеона I і слугував втіленню ідей державної могутності. У дизайні екстер'єру та інтер'єру використовуються багатий декор з мотивами військової емблематики. Форми масивні і спрощені, підкреслена монументальність. У приміщеннях панують спокій, упорядкованість, симетрія і урівноваженість частин. Меблі ампіру масивні, з полірованими поверхнями, декоративними накладними бронзовими рельєфами, деталями у вигляді карнизів, колон, левових лап.

Принципово новою, несхожою на інші відомі стилі постала перед глядачем архітектура **модерну**. Якщо зодчі класичного стилю орієнтувалися на здобутки античності, то будівничі модерну запропонували різноманітні засоби декоративного оздоблення фасадів та інтер'єрів, використали нові технології і матеріали промислового виробництва для створення художньої мови сучасної архітектури.

Архітектори часто використовували у своїх конструкціях багато металу, який легко «перетворювався» на гнучкі стебла рослин, що звивалися і плавно переходили у листя та квіти.

Сучасний інтер'єр (модерн)

Е. Валлен. Їдальня (модерн)

Найяскравішою пам'яткою декоративного модерну в Україні називають дивовижний особняк, спроектований вітчизняним архітектором Владиславом Городецьким. Майстрові вдалося органічно поєднати екстер'єр та інтер'єр будинку, «оживити» важкий матеріал — бетон.

Поєднання різних стилів в одному інтер'єрі називається **еклектикою**. Вона дозволяє елементам декількох стилів формально співіснувати в одному інтер'єрі. Певною мірою еклектика завжди існувала як неминучий наслідок діалогу різних культур, однак основним принципом мистецтва стала саме у кінці XIX ст. Еклектичні інтер'єри багатокомпонентні. Коли змішуються близькі між собою художні стилі, наприклад класицизм і ампір, бароко і модерн, утворюються композиції, які гармонійно сполучаються в інтер'єрі. В орнаментиці переважають східні мотиви.

Інтер'єр, створений у стилі **мінімалізму**, характеризується відсутністю декору і пошуком ідеальних пропорцій та нових кольорних рішень. Головний акцент ставиться на високій якості матеріалів і грі фактур. Сучасний інтер'єр у такому стилі можна охарактеризувати як моделювання простору і світла з використанням лише необхідних предметів. Найважливішим при проектуванні таких інтер'єрів є правильно спланований простір, у якому багато розсіяного, спокійного світла. Світлу кольорну палітру доповнюють природні тони дерева, цегли, металу, блиск скла.

Хай-тек — мінімалістський стиль, що пропагує естетику матеріалу. Скло, полірований метал, пластик — улюблені матеріали хай-теку. Тут особливо важлива функціональність. Хоча обмежень у стилі немає, го-

Інтер'єр (мінімалізм)

ловне — витримати принцип «техногенності». Поверхні меблів мають бути рівними і гладенькими, а металеві елементи і фурнітура — сріблястими, блискучими. Сучасні інтер'єри в стилі хай-тек будуються на сполученні простору і світла. Ідея диктує і відповідне колористичне рішення: кольори чисті, чіткі, без півтонів: чорний, білий і сірий в основі та червоний, синій, зелений і жовтий — як доповнення.

Інтер'єр (хай-тек)

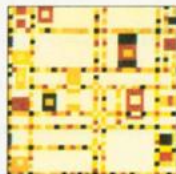

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I

ХУДОЖНІ НАПРЯМИ ХХ СТОЛІТТЯ

Від модерну до модернізму	6
Динамізм — символ епохи	16
У пошуках художньої експресії	25
Повернення до ідеалів краси	32
Мистецтво, опалене війною... ..	39
Народна творчість — натхнення для митців	48
Назустріч один одному	56
Панорама мистецтв	62
Мистецька мозаїка	64

РОЗДІЛ 2 МИСТЕЦТВО І СУЧАСНА КУЛЬТУРА

Ритми і синтези новітньої епохи	70
Майстерність, віртуозність, імпровізація... ..	83
«Бельканто» XX століття	92
Світ рок-музики	103
Музичний театр: нові образи й жанри	110
Наймолодша муза	122
Панорама мистецтв	132
Мистецька мозаїка	134
<i>Дитячі образи в мистецтві</i>	<i>138</i>
<i>Додаток. Мистецький проект</i>	<i>159</i>
<i>Поради до виконання проекту</i>	<i>160</i>
<i>Від модерну до модернізму</i>	<i>161</i>
<i>Музичний фестиваль очима дизайнерів</i>	<i>163</i>
<i>Світ дизайну</i>	<i>166</i>
<i>Погляд крізь століття</i>	<i>181</i>

Навчальне видання

МАСОЛ Людмила Михайлівна
ГАЙДАМАКА Олена Василівна
КАЛІНІЧЕНКО Олена Василівна
ОЧЕРЕТЯНА Наталія Василівна

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО (МИСТЕЦТВО)

Підручник для 8 класу
загальноосвітніх
навчальних закладів

За загальною редакцією Л. М. Масол

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Відповідальна за випуск *Олена Гурська*
Дизайн обкладинки *Володимира Солов'йова*
Макет, художнє оформлення, верстка,
підготовка ілюстрацій до друку *Володимира Кушніренка*
Технічний редактор *Ніна Подольак*
Коректори *Світлана Романичева, Ірина Барвінок*

Здано на виробництво і підписано до друку 22.07.2008 р.
Формат 70х100/16. Папір офсетний. Гарнітура Шкільна.
Друк офсетний. Умови. друк. арк. 15,6.
Умовн. фарбо-відб. 62,4. Обл.-вид. арк. 15,31.
Вид. № 876. Наклад 147 550 (1-й з-д: 1-70 025) прим.
Зам. № 8168.

Видавництво «Гене́за», 04212, м. Київ-212, вул. Тимошенка, 2-л.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців серія ДК № 25 від 31.03.2000 р.

Віддруковано з готових позитивів
на ДП «Державна картографічна фабрика».
21100, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 19.
Свідоцтво серія ДК № 869 від 26.03.2002 р.